

★★★★★★★★★★★★★★★★★★★★★★★★★★★★★★★★★★★★

FRAG MENT

K

III. ročník

1

1989

FRAGMENT - K (1-1989)

*revue
pre literatúru,
umenie,
históriu
a diskusiu*

**SILAN
DIVIŠ
PONICKÁ
HOFFMAN**

podrobný obsah nájdete na konci čísla •

JANKO SILAN

DOM OPUSTENOSTI

TÚTO KNIŽKU VENUJEM PAMIAŤKE SVOJEJ DRAHEJ MAMY HELENY
ĐURKOVEJ. ACH, AKO DÁVNO UMRELA! ONA MA PRVÁ NAUČILA,
ŽE AJ SEN JE PRAVDA. ODVTEDY, OD MALA MILUJEM AJ SNY
SVOJICH BLÍŽNYCH VIAC NEŽ SEBA.

J a n k o S i l a n

Ú v o d

Prišiel som tam prvý so svojim susedom. Mŕtvola už bola v márnici. Izby boli čerstvo a pedantne upratené. Postel náležite postlaná. A vôbec to ovzdušie bolo výborne nalažené, ako by čakalo pána, svojho pána. Už-už mal sa vrátiť. Až potom, keď neprichádzal, začalo dýchať opustenosťou, sklamané, pokorné, odovzdané ako všetko, čo čaká. Aj my sme tam len čakali a z dlhej chvíle otvoril som nočný stolík a tam som našiel tento denník, viac denníkov, ktorých vybrané partie vám predkladám. Mŕtvy sa na to nenahnevá, čo na zemi o ňom hovoria. Spočívajú v pravde a iné ho už vonkoncom nezaujímajú. Len pravda a láska a dobro a odpúšťanie. Živý to ešte nechápu, že súhrn týchto vecí tvorí sladkosť a mlčanie. Možnože len preto ešte sa nenaučili plne žiť, ticho a sústreďenie a nesebecký. To ticho mlčania je najkrajšie. Celý vesmír pohýňa. Ó, pohyb najúdivnejší, pohyb najtajomnejší! Z ticha. Z ticha celkom opusteného. Až tak sme sa ponáhľali, aby naše srdce, ešte bláznivo hlučné, stačilo si urvať niečo aj pre seba z tohto života. Chúďa, ja neviem, či to spozná, kedy, kde a ako sa začína a končí veľká ilúzia. Stačí mu, že blaží.

T r i p r e d b e ť n é p o z n á m k y

J a n k a S i l a n a :

- 1/ Hrdina tohto románu-denníka volá sa Ján Blahoslav Čierny. To je všetko symbolické, znakové, ak ešte veríme slovám a menám a číslam, že majú svoju magickú moc, ak ešte veríme, že každý znak zjasňuje pravdu a podporuje ju aj vtedy, keď je na kríži. Ján - milosť, Blahoslav - blaho, dobro blížnych sláviť a chrániť. Čierny - všetci prísť prídu do neba, keď chcú, a nie iba tí bieli, tí zduchovnelí.

- 2/ Časť Dni v dome opustenosti vybral som, presne opísal z denníka kňaza, menil som iba časové poradie, aby to malo švih. Sny v dome opustenosti /druhá časť románu/ sú najvernejšie, sú také živé a zaujímavé, že som sa neopovážal nič meniť ani vo formulácii ani v interpunkcii. Len som ich vybral, pedantne poodpisoval, chronologicky zaradil, aby šumeli ako vodopád. Ja som ich čítaval veľmi rád. Úfam, že aj vás potešia a osviežia. Najmä tá bezprostrednosť a úprimnosť, pohľady nesebecké a vážne. Naozaj nebolo možné nič tu meniť alebo upravovať, len preto je všetko v prvej osobe, aby bola zachránená polychrómia ako pri reštaurovaní gotických plastík. Mňa pri tom opisovaní naozaj dojímal úsmev večnosti.
- 3/ Na týchto stránkach je skutočná len krajina, z roka na rok tá istá a predsa iná, obraz, zrkadlo a hádanka našej večnosti. Osoby, pravda, nie sú historické. Darmo by ste sa usilovali na svojich cestách stretnúť môjho hrdinu a hrdinov, o ktorých je reč v tomto románe. Tieto osoby sú len podoby túžob, snov a sklamaní, týchto troch opustených dieťok, ktoré porodila a vychovala obrazotvornosť, keď bývala veľmi, veľmi sklúčená a spievala - vetry roznášali jej príbehy koldokola ako semenka. V tejto krajine vyklíčili a pekne rastú. Chcem byť dobrým a verným svedkom ich krásy, ktorú vám zvestujem.

D N I V D O M E O P U S T E N O S T I

"Nem dies mei evanescunt ut fumus et cessa mea
ut ignis ardent."

/Žalm 101,4/

Bo miznú moje dni jak dym
a moje kosti planú ako vo vyhni.

T v á r

Prvá nech je bez mena. Tvár tvoja, Blahoslav, tvár básnikova, tvár bez mena. S tebou som málo chodil po mestách a dedinách. S ním, s hrobárom viacej. A vždy to tak bývalo:

on rozprával ľuďom o veciach, a keď bol ustatý, stíchol. A bolo treba mne začať hovoriť. Tak sme sa striedavo rozprávali a tichoľli a bolo to nádherné. Lebo napokon všetci už sme boli dojatí a tichí ako veci.

A ty si písaval do Novej ženy o tvárach, ktoré si stretal. A ešte o koľkých si chcel to isté povedať, že sú obdivuhodné, nenapodobiteľné, krásne a nezabudnuteľné. Ako všetko, čo vychádza z rúk božích. Ach, koľké si chcel chváliť, že sú dobré a božie, koľké? Ale ty už o nich mlčíš. O všetkých. Ja ťa vystriedam. Rád a vďačne.

Na prvom mieste nech je tvoja tvár, tvár básnikova, tvár bez mena.

Koľkí to už povedali, že na tebe boli len oči. Tie veľké čierne oči. Pamätáš? Iba oči. Môj Bože, to je nevýslovne. Ten pohľad tvojich očí. Preto ťa nazvali básnikom, že z teba sa stali iba oči. A pravdu mali. Bo ty si všetko videl a uznal a pochopil a miloval. Tak je to. Pravda, je to bloyovské, do neba nevchádza sa ani zajtra, ani napozajtra, ani za desať rokov, ale ide sa tam dnes, keď sme chudobní a križovaní. Ty si tam vchádzal denne, ty vidiac a vediac toto. Tak nebo v tebe rástlo, lebo sa rozhojňoval križ, nám tak nepochopiteľný ešte a temný; a žiaril a vyjasňoval všetko. V tebe, pokým si sa nestal celkom jasom, znovu, zorou, ktorá po tme prichádza a osvetľuje a v slnku sa stráca. V Bohu. Môj Bože, teraz už cítim: videnie je počiatok večnej blaženosti. Potom je vedenie. Potom je láska. U teba všetko a naraz básnik vidiaci, lebo už vidíš bez očí, bez tých veľkých čiernych očí, básnik vidiaci. A teraz už bez očí. A teraz už nie v zrkadle a v podobenstvách a krásnych obrazoch, ale tvárou v tvár.

Ale ja tak som si vždy vravel: oči na tebe boli len ústa. Chvejivé a pobledlé pery. Pamätáš? Iba ústa. Môj Bože, to je najnevýslovnejšie. To slovo tvojich úst, tie všetky slová tvojich úst, ktoré sú večné, ako si sám vydal o nich svedectvo. Vidíš, to je to: Rilke spieval o tom, ako sa ženy prihovárajú básnikovi: "Odchádza s nami nekonečná hlas, ty však buď ústa, nech ich počúvame, ty buď, ty buď, ty hovoriaci náš." A tebe sa všetky veci takto prihovárali, všetky veci na nebi a na zemi. A ty si ich slávil a ty si bol ich ústami a ty si im hlásal, čo sú, lebo nevedeli. Aj keď vedeli, z pokory sa báli priznať svojmu menu pravému. Len ty si im ho našiel. Lebo z teba sa stali už len ústa. A tie ťa urobili básnikom. Už hľadiť treba nebolo, keď takto dokonale Slovo Božie v tebe bolo. Veď ani anjeli sa nepozerajú, bo sú celkom v Bohu ponorení a Boh je v nich. Tak všetko vidia. Anjeli sú len ústa Božie. Pejú. Svojmu Bohu to spievajú, čo on je a aký je. Hosana na výsostiach!

Otec, Syn a Duch Svätý. Najsvätejšia Trojica. Po vlasoch pohľadiť a po líci. To je láska. Dar. Tam na hlave srdce nemáme. Ale Duch Svätý je všade. Veje, kde chce. Vidíš, taký si bol nežný, že si sa túlil k všetkému a tešil, tešil. A za

jedno si bol so všetkým na nebi a na zemi. Je to možné? Ach, básnikov vždy tak zrovnávali s bláznami, bo zjednocovali v mene lásky a viali k všetkým veciam bez rozdielu s posolstvom lásky a spásy.

Oči, vlasy, ústa - to je tvár.

Tak si povedal. Tak, čo je T v á r.

Otec a Syn a Duch Svätý. Ten, ktorý je Najsvätejšia Trojica. Tú si všade hľadal v nás a mimo nás.

Úsmev je vraj milosť Božia. To tiež patrí k tvári.

Aby bola živá.

A ty, keď si sa usmial víťazne, kto mohol nezbadat', že ty si živý chrám a Otec a Syn a Duch Svätý v ňom prebývajú?

A g á t o v ý k v e t v y p r á ž a n ý

Kňaz klačal šťastný, lebo mal už kľúč od domu opustenosti, a vôbec nevyzeral opustený, i keď začal bývať v dome nedohotovenom, nevylakovanom, len v kancelárii. Isteže, je to slasť mať kľúč od vlastného domu, čo tam vlastného, slasť je to i vtedy, keď vieš, kde môžeš bývať, kde si sám sebe pánom a vytváraš si kráľovstvo a slobodu a sen. Toto troje nik ti nedaruje, keď netúžiš byť hrdinom. Napokon je to možné všade, najľahšie tam, kde sa naozaj cítiš byť doma. To kňaz vedel, prežil, precítil. Preto si klakol, aby mohol spomínať, prípadne i modliť sa. Keď sa to chápe nesebecky, oboje vychádza najedno, srdce vie myslieť iba na budúcnosť, divné je to pani, neprestala byť mladá a vábna. Len preto klačal kňaz, keď vzdychal, keď si spomínal, keď spomínal si, vždy mal čas, mal v srdci radosť a mal žiaľ. Ďakoval klačiaci takto:

Ó, Pane Bože, nech to nie je zlé znamenie, podľať sa skaze môžu ľahúčko i kňazi, že odteraz mám päť izieb sám, akí sme, takí sme, ale sme žijúci v komunizme. Má prečo plesat' moja mladosť: nikdy nemala svoj kútik. Nikdy. Až dnes, keď sa jej nebezpečne kráti dych. Tam v detstve? Doma bolo nás mnoho detí a iba jedna izbička. Keď som chcel byť sám a rozmýšľať, sníval som vonku pod čerešňami alebo na povali, keď pršalo. Tam na povali mlčali moje knižky a zošity a ja som ich hladkal tak nežne, tek nežne, ako sa hladká prvá a pravá láska, tá nezabudnuteľná.

A keď ma dali ako gymnazistu bývať do kláštora, len za takého posluhu, za kredenciára, veď to hneď porozprávam, izbičku som mal, to je pravda, ale len na vrátnici, stále ma tam vyrušovali tí, čo nevedeli kam ísť. Ináč to ani v ďalšom živote nebolo. Ochotne som ukazoval smer, chodby, poschodia a dvere. Ktože by sa naspäť vrátil, aby sa poďakoval! Možnože naozaj našiel to, čo hľadal, a ja som tam ďalej trpel sám. A nebyť tých dievčatiek - spolužiačok ani by som to nebol vydržal. Chodievali ku mne pravidelne, na tú vrátnicu, na tú izbu priestrannú, čo mala dve veľké okná, hľadiace na námestie a na náprotivný dom, kde bý-

val triedny pán profesor a robil si žarty z týchto dievčienec, vedel, že chodievali ku mne nie kvôli mne, ale preto, aby som im robil úlohy zo slovenčiny. Vrchovato Pán Boh mi uštedril toto jediné, že vedel som dobre slohovať, a povedzme, na jednu tému osem úloh napísať, sekal som ich po desať korún, to vtedy bol slušný peniaz, keď uvážime, že jeden kilogram bravčového stál osem korún a jeden liter dobrého zoborského vína pod viechou iba tri koruny.

A v seminári? Bývalo nás najmenej tridsať chlapcov v jednej spálni. Ale aj tak som stihol písať sonety. To je podivné. To bolo podivné, keďže najkrajšie verše rodia sa len v samotách. Vtedy som totiž ešte nevedel, že aj uprostred mnohých ľudí môže byť človek celkom sám, pochopil som to neskôršie na živých bratislavských uliciach.

Ach, najťažšie bývajú pre mňa soboty. Vtedy aj dnes. Čože dnes o tom vedia ľudia, čo majú chatky, a trávajú v nich voľné chvíle - soboty a nedele! To znamená, že aj vlaky chodia iba sviatočne a ináč, do roboty nevozia, to je isté. Mne každá sviatočnosť pripomína dobrodružnú cestu do neznáma. Ale ja ako gymnazista vtedy, práve v sobotu, mával som najviac práce. Kým ostatní spolužiaci hrávali futbal, poznamenávam, že aj ja som býval náruživým hráčom, hrával som beka - obranu, a čo je viaccej v živote i v hre?, ja som v tom voľnom čase sobotnom zameŕtal všetky chodby kláštorne, a boli dlhé a nekonečné ako moje putovanie do neba, a nik ma vtedy neľutoval, veru ani mama, lebo nablízku ani ona nebola, mala iné a väčšie starosti. Vtedy som začal pestovať mlsnosť, neskôr túto vec naveky som zanechal. Mladosť chudobných predsa vie byť veľmi skromná, keď človek úprimne túži niečím byť, aj keď má na zadku nohavice zaplátané, a záplata vyniká práve tým, že býva trošku iná než pôvodná látka, skrátka, vtedy to bolo tak, že ja som štyroch kňazov obsluhoval, to jest prinášal z okienka, mlčalo diskkrétne medzi kuchynou a jedálňou, vyberané jedlá, voňajúce v zime v lete. Pripomínam, že tam sa usadil taký poriadok, neviem, či bohumilý, že mne a služke a kočišovi varilo sa osobitne, v Číne by to bola iba ryža, u nás pravidelne každú sobotu prímastená kaša, dokonale prilepšená cibuľkou. Poznamenávam, že chuťove na jednotku obstála. Bolo to práve v sobotu, keď som servíroval agátový kvet, vyprášaný na spôsob viedenskej šnicle, bola to taká chutná laskomina po bravčových karmonádlach, ktoré mi vôbec nechutili, ale krahnúť túto laskominu v tom tajuplnom okienku, kým zvyšok, pre každého jeden kúsok, prinesieš pokorne na stôl, a pochutnávaš si predtým na nej, otcu materi prisahám, blažila táto rozkoš. A rozkoš olutovať veruže je najťažšie.

Keď takto spomínal na hriechy svojej mladosti, súvisiace s mlsnosťou chudobných, ktorých apetít rastie úmerne s nedostatkom elementárnych potrieb, hlavu si oprel o stôl ako ten, kto už nevidí a všetko chápe rukami a je už veľmi ustatý, lebo predtým videl mnoho.

A ten najvyšší páter v ten deň, keď som tam podľa pravidelných predpisov stál a pozoroval, či všetkým chutí to, čo prinášam teplé a voňavé, len čo zhltol svoju porciu, jest teda vedel bleskovo, či aj tak pracoval, to som dodnes nevypátral, zavolať ma nie pokynom ruky, to by som nebol zbadal, ale hlasom hromo-

vým: Poď sem a pozri pod tú stoličku! Čo je tam?
 Pavučina, vravím. Pozná ma, lebo sa kníše, keď sa jej dotýkam,
 lebo je šťastná, že ju chránim. Hovorí ďalej on: No vidíš,
 ty ju nevidíš a ty ju neodstrániš a my tu máme každý deň takto
 pri nej jedávať... Hneď vtedy, za svedkov volám, čo tam sede-
 li, aj keď sú mŕtvi, pravdu povedia, zobral som veľkú handru,
 uterku ťažkú, navlhčenú, a bral som tie pavučinky rad radom
 ako diktátor, ktorý už ani nevie, koho počúva, až tak mu stačí,
 že jeho počúvajú všetci. Sem tam vyskočil aj pavúk a skvelú,
 smelú vôľu každý mal iba seba zachrániť, ale napokon sa trepo-
 tal každý bezradný, keď zistil, že je celkom sám, a zázemie
 zmizlo mu pred nosa. Rozhovor tento bol vlastne len jemnou do-
 konalou pripomienkou, že aj tú jedáleň ako chodby mám dávať do
 poriadku, práve v sobotu. Odvtedy som znenávidel prácu žien,
 ktoré upratujú a umývajú byt v sobotu, aby vytvorili dýchateľ-
 né prostredie, priam zbožné ovzdušie zo samôt pre celú rodinu -
 a nik si ich, umelkyne, nevšímne, kým kvety s väzou nepostavia
 na stôl. Ba vlastne aj to si málokto všimne. Všetko je všetkým
 samozrejmé. Vtedy som najviac vychutnával, čo to je samota,
 keď som sa dostal do svojej izbičky. Klenby boli gotické, sme-
 rovali k nebu ako moje srdce, srdce, ktoré nikoho nemalo, a
 ktože by oň stál a ktože by ešte súcit mal? A to srdce vtedy
 iba takto spievalo, spievalo s a m o t e, najvernejšej mi-
 lenke môjho života:

Všetko je proti mne.
 Len ty si za mňa?
 Aj nádej protivne
 hľadá dnes. Chráň ma, chráň ma!

A povedz, že som tvoj,
 tak myslím: verný vazal.
 Som súci na súboj,
 i keď som neurážal.

Som súci stáť
 pri tebe večne.
 Nič nechcem mať,

len oči tvoje driečne
 ešte raz pobozkať
 nežne. Len nežne.

Po tejto básni a po dvoch deci vína, červené, bolo najlepšie slo-
 venské, Skalický rubín, potom už len sedel. A už mu nazáležalo
 na tom, čo príde, či život a či smrť. Rovnaké mali tóny ako tie
 zvony, ako tie zvony, čo ráno zobudili ho, aby sa už ponáhlal
 do kostola. Ovečky čakajú, dávno sú už tu. Hmly stáli. Aké?
 Zahmlené. Stíporadia umelecky stúlené ako hlasy mníšok, hlasy
 v jednej, iba v jednej jasnej tónine: Keď všetko pominie, Ó,
 Pane Bože, pri nás buď, na všetko možno zabudnúť a my všetko
 prijímame. Keď umrieť chceme, umrieť nechceme.

S t r a c h

Jeden kňaz vraj najviac sa bál meny peňazí a sestry. No teda takýto strach, a zažil už všelijaký veľký strach, tomuto kňazovi ešte nikdy dušu netrápil. Peniaze nikdy nevedel držať v rukách, ako prišli, ľahko i odišli, ako všetky letné návštevy. A sestra? Ktože by sa jej bál, keď je chudinka, chorá, ona sa bojí každého! A predsa aj on prežíval veľmi často taký strach, s ktorým si nevedel dať rady. Vše sa triasol ako osika v podjesených večeroch, i keď to nijako nedával najavo. Triasol sa z návštev, ktoré potrebovali peniaze. Zaujímavé: od neho, od chudobného. Pravdaže, ku bohatým len zriedka prichádzajú žobráci, inštinktívne vedia, že boháči majú menšie srdce a studené. Žobráci najradšej sa zohrievajú pri seberovných, cítia sa tam ako doma, akoby vždy vedeli, že tak sa rodí solidarita, ktorá potom kvitne a rastie ešte zdarnejšie, čím viac sa usilujú navzájom sa oklamať. Keď už je o tom reč, teda tí žobráci vedia klamať geniálne. Kňazovi to bolo jasné nad všetku pochybnosť a aj keď ani jednému z nich neveril, prijímal všetkých so všetkou pokorou, akéj bol schopný, akoby cengal sám Kristus Pán, i keď nikdy nemal istotu, či tí žobráci naozaj sú žobráci. Chodievali mnohí pešky a topánky zaprášené nemali. Možno že lúky im ich čistili, ba najskôr tie púpavy v záhrade, také vábivé a krotké, ku nim si líhali a čakávali na kňaza, kým sa nevráti domov. Raz ho tam čakal jeden urastený mladý muž. Tak trochu podnapitý. Predstavil sa ako žiak. Išlo o sedemsto korún. Kňaz toľko nemal. Toľko dal. No to je v poriadku. Ale ten mladý muž presne na ten termín, to jest o dva týždne, keď mal peniaze vrátiť, predstavil sa takto: - Pán farár, rád by som hovoril s vami medzi štyrmi očami. Práve vtedy totiž sedel v knižnici susedný lekár, známy svojim vychutnávaním zriedkavých kníh, aj keď bol zahľbený v tých unikátoch, čo tam objavil, narychlo vybral si pár bibliofilii a inteligentne sa odporúčal. To bola chyba, že kňaz tohto pána tak ľahko vyprevadil, to však súviselo s tým, že tento deň túžil po samote ako nikdy. Reku, ešte táto posledná návšteva - a potom bude pokoj. Horkýže! Nešlo to tak ľahko a rýchlo, ako kňaz, vracajúc sa do izby, naivne si predstavoval. Ten nový návštevník mal pravú ruku stále vo vrecku, ani keby skrýval tam revolver, a s tvárou stiahnutou, rozrušenou, že kňaz nevládal sa báť, melancholicky hovoril: - Pán farár, ja sa dnes idem obesiť. Kňaz, majstrovsky skrývajúci svoj strach, vždy sa totiž puďovo naľakal, keď išlo o ohrozenie života, pokojne vstal, vytiahol z vrecka cigarety a povedal: Zafajčite si, hneď sa vrátim. Až tak potreboval jednu minútu samoty, aby vedel správne rozmýšľať. Vbehol do kuchyne, obliekol si kabát, obul poltopánky, zahľadel sa na pár sekund na hory, mlčanlivé podvečer, pochváliac hmly, čo ich išli prikrývať, náhlivo vkročil do knižnice, keď predtým hlavný vchod do fary otvoril dokorán a v hale zapálil svetlo. Vyhlásil svojmu návštevníkovi: Ja nie som ochotný s vami hovoriť medzi štyrmi očami ani minútu, banujem, že som toho pána doktora poslal preč. Nech sa páči, vykročte! Dvere sú otvorené, ideme popána kostolníka, chcem mať svedka pre vaše ďalšie reči. Hlas kňaza znel tak nástojčivo, že jeho

návštevník vykročil a šiel ako baránok. Pred farou, je to na námestí, stále sa tam ľudia motajú, preto sa už nebál, on sa bál iba doma a ani nie tak strašidiel, s tými, rád hovorieval, veľmi som zadobre, ako ľudí, ktorých zblízka nepoznal. Tu vonku v záhrade, posmelený pokojným večerením, vraví svojmu návštevníkovi: Tak vy naozaj nechcete mať svedka pri našom rozhovore? Návštevník odpovedal rezolútne: - Nie! Radšej hneď odídem. Prišiel som za vami ako za kňazom. A to je ako spoveď. Tretí pri spovedi /okrem Boha, to zopakoval/, vždy len zavadzia. Vy ste dobrý. Myslel som, že ma vypočujete. Kňaz: No prečo nie, keď sme na voľnom vzduchu? Prosím vás, mne stále nedá pokoja vaša pravá ruka. Prečo ju stále máte vo vrecku? To som si hneď všimol, len čo ste ku mne prišli, a prečo ju z vrečka nevytiahnete?

Návštevník: - Pán farár, ja už včera večer proboval som to, obesit' sa. Viete, žena, roztržky domáce, mám nezákonné dieťa, platím alimenty, nemám už nijakého východiska. No nepodarilo sa mi to. Motúz bol prislabý. Neudržal ťarchu môjho tela, jeho hriechov asi, pretrhol sa. Padol som na zem z toho stromu ako nezrelé jablko a ruku som si vykíbil. Preto ju skrývam. V obvaze. Ja: Tak vy ste rozhodnutý sa obesit', všakver? On: Áno. No prosím vás, povedzte mi, keď už takúto neobyčajnú vec chcete vykonať, čo ja ako kňaz mám s týmto vašim krokom spoločné? Prečo ste prišli práve mne to oznámiť? Aby som pravdu povedal, mňa to teda vôbec nezaujíma, čo podniknete o päť minút, ale majte trochu súcitu aj so mnou: ako ja k tomu prídem, že potom ma budú práve pre vaše hlúpe rozhodnutie vyšetrovať žandári, myslím, že evidujete, že každý vrabec okrem ľudí vás videl pred chvíľou vchádzať do môjho domu. To sa utajiť nedá. - To máte pravdu. Prerušil prúd mojich rečí, nič sa utajiť nedá. A vtedy mi bolo jasné, že tento môj návštevník nemal už taký záujem o svoju smrť, ako o moje peniaze, ktoré potreboval i naďalej, aby mohol žiť podľa svojho štýlu. Nedal som najavo, čo si o celej veci myslím, nechcel som ho totiž urážať. Treba to, keď život si s ním kruto zahráva, a on so životom ešte krutejšie? Preto som na rozlúčku vyhlásil iba toto: S takými patáliami svojimi nikdy nechoďte ku kňazovi. Ten vám pomôcť už nemôže. Ja vám len jedno odporúčam: Choďte ku psychiatrovi, váš prípad je klinický. Lekári to vedia, dajú vás do poriadku, keď aj vy budete o to stať. Sľúbil, že pôjde. Odišiel. Viac som ho nevidel. Potom som počul, že ho zavraždili.

Ale teraz je už večer neskorý a kňaz ustatý, tak už len zamrmľal: No ale toto, keď mu hlásili z MNV, len čo si ľahol, že je tu pán povereník z Bratislavy a rád by prišiel na návštevu na faru. Vedel o koho ide. Bleskovo uvážil a povedal: - Nech sa páči, som doma a ešte nespím. Tak ten povereník prišiel s lekárom. Praesente medico nihil nocet. Preto sme sa rozprávali slobodne a bez zábran. Po privítaní a kňazskom bozku vraví on: Pán kolega, vy ste v Ždiari v roku 1944 vyhlasovali na vzdory všetkým, že Rusi tú vojnu, iba Rusi vyhrajú. Ja: Pán profesor, to vtedy už vedel každý somár. Tak vy ma za to nevyznamenávajú! Ale ja sa pomätám aj na naše stretnutie po vojne. Bolo to na jar, roku 1948 v Košiciach, keď ste vy tam

likvidovali náš časopis.

On: Ja? Nie. To je predsa známe, že to bol iný kňaz, ten, čo pracoval na povereníctve.

Ja: Omyl. Ten kňaz likvidoval nás hmotne /knihy do šrotu/, ale vy ste tam ráčili byť pred ním, aby ste nás položili na lopatky ideovo.

On: Na to sa nepamätám.

Ja: Myslím si, že je to najpohodlnejšie, nepamätať sa na nič.

Život je ako smrť. Všetko zahľadá a má svoju pravdu. Ale povedzte mi úprimne: ani na to sa nepamätáte, ako ste mi vtedy cestou do kaviarne povedali: Mne teraz biskup hrozí suspenziou, ak príjmem poslanecký mandát. A ja som vám vtedy zaprorokoval: - Mne je to jasné ako facka. Alebo budete kaplánom ako je, to- tiž krstiť, kázať a spovedať - alebo budete povereníkom. Vyberte si! Dnes je to jasné, čo ste si vybrali.

On: Nepamätám sa, že by som ja bol čosi likvidoval. Ale je možné, že v Košiciach sme sa stretli. Viete, zabúdame, zabúdame, keď starneme.

Ja: Tak vy by ste mienili, aby som sa uráčil a že už je načas, aby som písal aj do katolíckej tlače? Pán profesor, poviem vám príklad. Bol a je jeden spisovateľ slovenský, ktorý aj sedel. Ale keď odtiaľ vyšiel, aj katolíci, aj iní jeho priatelia tak sa ho zastali, že mu pod rukou dávali prácu, apretovanie, korektúry, aby len mal z čoho žiť. Ja som tu žil z jednej tisícky sedemnást rokov, vy ste vedeli, kde som, vy ste ma mohli finančne podporiť, ale aby vám to kadrovo neškodilo, vy ste ľahko na mňa zabudli. A dnes, keď ja za svoje vybrané verše dostanem dvanásťtisíc korún, prosím vás, ja vás dnes nepotrebujem. Pozrite sa. Bol tu nedávno jeden priateľ, bol to jezuita, a povedal mi toto: No, aby nehovorili, že iba v tých komunistických časopisoch uverejňuješ, pokor sa a pošli niečo aj do tej katolíckej tlače, veď si kňaz. A ja som mu odpovedal jednoducho: Keď mňa v tej katolíckej tlači mali na indexe sedemnást rokov, čo táto moja vec má s katolíckou pokorou? Keby som tam ja dnes prispel jednou básničkou, to by znamenalo, že ja pána hlavného redaktora mocne podporujem a tam držím. To dnes nechcem. Naopak. Mám záujem, aby odtiaľ letel, a to hneď dnes.

A tak to ďalej dobre ubiehalo pri víne a už bola jedna hodina po polnoci a pána dva razy kurentovali, že ho čakajú na pohostenie tam, kde prednášal, tak sme sa po kňazsky pobozkali a objali, že určite vo februári príde, aby si dôkladne a sám so mnou o vážnych veciach porozprával. Pravdaže, neprišiel.

Toto kňaz už len konštatoval, aby bolo jasné, že on má a musí každého prijať, keď sa mu uráči. Vycvičili ho v tom veľmi dobre, že má úrad a vypočuť mu treba a prijať každého. A ten každý potom ľahko odíde a ostane len strach. A práve toho strachu kňaz sa v noci zbaviť nevedel.

Potecha a pokoj mohli sa priblížiť len na svitaní, keď slnko sa dvíhalo víťazne a nezadržateľne, keď premáhalo všetky prekážky a jeho lúče žobronili ako sloky starých piesní, ktoré si voľakedy opisovali múdri trubadúri a spievali a spievali, kým len vládali, a tieto sloky vzlykali: Veď nás prijmi... Neboj sa, dnes to už bude zasa všetko ináč a inšie, ale náš jas, my

ti ho dáme, zostane ten istý, zostane na veky. Už neplač, básnik, neplač, nechaj náreky! Nevidíš? To nič, keď nevidíš, tak aspoň cíť a viď srdcom, kým ho máš. Že sme tu my, slnko, sloboda a sláva. Smrť je smutná, smrť sa vzdáva.

K r o k y p o i z b á c h

V NAJŤAŽŠÍCH DŇOCH, keď už nevedel, kam z konopí, šeptával si: Mama, mama! A pritom vedel, že mu už dávno umrela, a pritom cítil, že je tu a že mu pomáha. A matka jeho? Nuž ako matky bývajú. Dobré a sladké ako med. Jej chvála aj nám bude dojímavo znieť.

Tá jeho matka? Od mladosti slúžievala u židov, týchto detsky odbojných údov Tela Kristovho, a až do svojej smrti slúžila, aby ich opierala a pestovala a pripravovala na to túžené stretnutie s Kristom Pánom, po ktorom volali od čias svojich praotcov Abraháma, Jakuba a Izáka a ktorého nachádzali v koncentrákoch, mučiarniach a plynových komorách. Nikdy nebude môcť vysloviť patričnú vďaku svojej matke, i keď pokúsil sa vystaviť jej skvelý pomník v elegii Rekviem za matku. Ona ho, aj jeho ostatných súrodencov tými milodarmi, ktoré dostávala za pranie, živila.

Ó, za čo všetko ňakoval vždy svojej matke! Nadovšetko však za dojímavé spevy jej mladej duše, pil ich denne ako mlieko. Svätici, zomrieť jej bolo treba mladej, aby nad jej hrobom ešte ako dieťa mohol prisahať, že sa stane kňazom, obetou pre všetkých, či už sa budú tomu radovať alebo či ho budú za to biť. Tejto prísaha zostal verný, stal sa kňazom. Ale akým nemožným, keď núkal svoje služby každému, koho len stretol, a núkal zbytočne a večne bol opitý bolesťou, aký je nepotrebný. Nikto ho nechcel. "Medzi svojich prišiel a svoji ho neprijali." Preto nemal od mladosti nikde domova. A ani týchto päť izieb, v ktorých býval sám a v ustavičných samotách, mamu nenahradí a nevyčarí kúzlo domova.

Preto tak inštinktívne lipol k ľuďom bez domova, k žobrákom, cigánom, židom, až tak ho oslnila obeta vlastnej matky. Ovocím tejto tajomnej náklonnosti bolo, že jeden žid - lekár hneď po vojne mu prorokoval: Neboj sa, tebe sa nikdy nič zlého nestane, lebo ty si básnik a miluješ najviac vtákov sťahovavých a túžba nesie si ťa k Bohu. Nepříjemnosti síce budeš mať, lebo všetko aj nevedomky dvíhaš a nadľahčuješ. Mal by si sa radovať, i keď si tak podivne smutný, kým stojíš a hľadiš na riek, mohutne tečúcu a hučiacu a hneď zasa tichú, to hučanie ty si i ticho súčasne, ticho, ktorého sa najviac boja...

Že ešte nezbláznel v tomto dome opustenosti, do ktorého vkročil pred štrnástimi rokmi, môže ňakovať len tomu, že rád rozjímal o slovách, ktoré Kristus Pán povedal Petrovi: Kým si bol mladý, išiel si, kde si chcel, ale keď zostarneš, iný ťa povedie, kde ty nechceš...

RÁNO! Dlhé a smutné ako hôrne studničky, do ktorých padá chladná rosa tak nečutelne, tak ticho, že vôbec neruší ich z ich hlbokých rozjímaní. Cez také ráno býval najradšej sám a dušu svoju umýval modlitbami, žalmami a hymnami a sústredene a veľmi pozorne žehnal všetkým, ktorí v tej chvíli vychádzali zo svojich domov za svojim chlebom, "by pracovali až do večera". On ich nadnášal a dvíhal do výšky. Nevedeli to, ale cítili a tešili sa vo svojom srdci, keď potom začuli jasné hlasy zvona, ktorý ťahal sám ich kňaz, a bolo im tak dobre, že spolu s nimi kráča aj ich kňaz. V obete kráča, s nimi sa spája a oni s jeho duchom, aby im tá pravda skutočne prešla do krvi a živila ich tá pravda, ktorú im povedal, keď prvý raz im kázal: Vy ste moji, ja som váš a všetci sme Boží, tak nech je od nás chválený vždy Kristus Pán! Nižaký kvet sladkosť nemá pre seba, priľietajú včely, roztvára sa každý v ústrety slnku, kto takej hudbe odolá? A čím vyššie stúpalo slnko, tým vyššie v ňom rástla i nádej na večnú slávu. Mal stotisíc chutí hockomu ju darovať, aby si potom bez útešnosti mohol krvopotne vydobývať novú, krajšiu a istejšiu zo zázračných hlbín nevyčerpatelného života - v takomto rozporení ho zastihol list z Bratislavy: Prečo som sa rozišiel s náboženstvom? Len taký výstrižok z novín. A legenda strojom pod ním: Kedy vy, pán básnik? Pozrite, váš kolega, má to už za sebou. Vie, komu veril... Prijal to ako facku a chrchle do tváre, ale nezosmutnel. Len ho to zrazilo na kolena, zmeravili mu údy, a kto vie, ako dlho potom ležal na zemi, kým ho neprebrali z mrákot náhle a sverepé krče. Ako zviazaný baránok už iba čakal, odovzdane a bez reptania, ba s neskrývanou ľahostajnosťou, či sa jeho obeta zavráši už dnes alebo len zajtra. Len jedno vedel: že sa mu treba obetovať a úniku niet, ani netreba. Zapadalo slnko, ale nie jeho láska, ktorú tak nešetrne vysmieval tento list. Naopak, jeho láska iba sa usmievala a takto usmiata vykročila do ďalšej svojej temnej noci, bezbranná a ohrozovaná rozličnými príšerami pekelných mocností. Nie je to div, že sa vôbec neláká? Spievala.

JANKO SILAN
zamknuté dvere

/výber z poézie/

strojopis, formát A5, 50 strán
Bratislava

AKO BOL SKLAMANÝ TOUTO FAROU, bolo mu to ako púšť. Keď prišiel otec prvý raz ho navštíviť, kňaz povedal: Viete, otec, to bolo takto. Pýtal som si vlni riadnu faru. Oravský Podzámok. Ale pán biskup mi žiadosť vrátil. Aj ja som mu žiadosť svoju znovu vrátil. Napokon môžem vám to prečítať: list. Tak vidíte, prišiel som sem iba z poslušnosti. A to je asi najlepšie, keď pristaneme na to, čo chce Boh. Buď vôľa Tvoje!

KEBY SOM MAL VERIŤ TOMU, čo mi jedna pani priateľka povedala, že ja som potomok nejakej egyptskej princeznej, tak potom je zjavný môj neustály záujem o poéziu, o slnko, o Nefretete, najkrajšiu krásu zeme. Iba jedno mi nesedí: Tá pani mi nevedela vysvetliť, ako je to možné, ak som z Egypta, že ešte milujem Židov. /Čo potom nasledovalo, naozaj nedalo sa prečítať, iba že by som mal záujem vytvárať z jednotlivých slov alebo slabík surrealistické zátišie. Bude to asi tak, že kňaz nad stranou denníka, krasopisom prváckym zaplnenou, nepokon dlho, dlho už len usedave plakal./

I POVEDAL TENTO KŇAZ, keď mal ísť umierať: v tomto komunizme ani my nevieme, či sme, ani pre Cirkev by nebolo zle, žijeme, trápime sa, duša sa modlí a duša plesá, len keby tým farárom dali pokoj a keby ich už nezatvárali. Namôjdušu, to bol posledný jeho vzdych. Tichý a vytrvalý. Značím to ako evanjelista. Kto verí mi, Boha chváli. Značím to preto tak, že za tým bola celkom banálna veta: Mám psíka. Volá sa Lux. Ja fajčím, myslel som reflexne na tie cigarety. A na cigary: Havanna Lux - aromatisch, würzig, neturrein. Len potom mi prišlo na um, že znamená to slovensky svetlo. A za tým skvela sa jedinečná veta o psovi, ktorý je vždy verný: A rozumu viac má než päť ľudí. Tak hlboko v klasifikovaní neklesol ani Abrahám, keď sa hádal s Bohom, koľko je na zemi spravodlivých.

Potom bolo asi desať riadkov nečitateľných, možnože alkohol ich vypil, ale čo som vylúštil za tým, bez poznámky podávam ako chýr, ako pieseň, v ktorej sa iste pravda usmieva: Magellan. Aj Magellan, a bol to veľký Dobývateľ, zahynul tak hlúpo od domorodcov. Ako ináč môžem umrieť ja, keď sa ma všetci vzdali a nikto ma nechráni? Len Boh. A BOH svojich miláčkov tak rád dáva na križ. Tak Boh miloval svet...

NÁVŠTEVY NEŽELANÉ mával kňaz často. Utrúsil o nich túto poznámku - na potešenie návštevným želaným: Aké je osamelé srdce ustatejšie zo dňa na deň! Dnes, keď som sedel pri tých menších dverách v záhrade, vo svojej záhrade, kde je tak ticho a zeleň, syta zeleň liečivá, a krmil som kurčiatka, tam za plotom pokreskával a na mňa pokrikoval chlapec len taký malý, asi tak zo štvrtej ľudovej: - Pán farár, traja žandári idú. Schovajte sa!

Ja nič na to. Znova to isté zakričal. Zavolať som na neho: Bu-
deš ticho? A bol to taký tón jasný a pokojný, ktorý jednoznač-
ne dával na vedomie, že už mám svoje roky a že tie roky by si
mal i taký chlapček trochu uctiť. Ale on odsekol ešte samopaš-
nejšie, taký istý, že ho nedohoním, i keby som okamžite aj plot
preskočil: nebudem ticho, nebudem. Nevie, prečo mi v ušiach
ustavične znela pesnička: Nebudem dobrý, nebudem, keď tento
sopliak volal ďalej: Žandári idú po vás. Ale sa bojíte, to je
hanba. Vy sa všetkého bojíte, atď. Volal, priam reval a nepres-
tal, kým som nevošiel do fary. Čo som iné mohol robiť, než skryť
sa, i keď som tak veľmi túžil precítiť májový, čarovný, tichý a
teplý podvečer? A cítil som sa veľmi dobre, keď som si pomyslel,
koľko to už rokov šťastne dýcham v tomto dome opustenosti. To
slovo dýcham osobitne - zdôrazňujem. Dych - duša - duch. Ale
aké je to ťažké, aby duša naozaj žila. Tu ju všetko oslabuje a
umŕtvuje a opúšťa. Aká je úbohá, keď nevládze počúvať nadávky.
Ale ešte mi žije a ešte ja sám aj spievam:

Deň vzácny, májový.
Tak ako každý.
Som smutný ako vy,
keď ten deň vraždí

všetko, čo dýcha v nás,
čo volá: Bože.
Som nepriateľ? Som kňaz.
Udrite, nože!

Brániť sa nebudem.
Už nemám sily.
Tí, ktorých milujem,
ma opustili.

A KEĎ SOM PREČÍTAL TÝCHTO TRIDSAT STRÁN, do toho prišiel prí-
slušník VB. Normálny výsluch. Kňaz umrel. Čo o tej smrti vie-
te? Počul som, že ho zabili v noci. Sme pred voľbami. Ako to
potom môže pre nás zniet, keď sú chýry, že zabili ho komunisti.
- Prosím vás, prečo to všetko váľať na komunistov, čo sa kde
zle stane? Voľakedy, keď v Dolnom Liptove postrelili kňaza, mne
jeden pán úradne tvrdil, že to urobila akási katolícka podzemná
organizácia. A prečo by tuná neboli to urobili nejakí chuligá-
ni? Ako to bolo s tou hrobkou pána Vitališa pri Podturci?
Schádzali sa tam chlapci a dievčatá. A že nebohý mával návšte-
vy náhodných bánd, to kriminálka musí vedieť, raz on hlásil, že
za bieleho dňa ho okradli o cirkevné peniaze a bielizeň vzali,
tak mne tu nerozprávajte, že nemával zlodejov. Ba mával, a ke-
by som ja vedel, že v tú kritickú noc niekoho mal a s niekým sa
vo svojom dome bil, aby svoj život chránil, ja prvý to hlásim.
Kto by tu mlčal, keď vie, súhlasil by s vraždou. A kde sú jeho
rukopisy? Histórie? Vieme, že písal protištátne veci. Ja: Tak
to ste mali za jeho života za ním ísť a s ním si to vypořádať,

ako to, že ste to zanedbali?

Teraz to vyzerá tak, že podľa vás každý katolícky kňaz, keď píše, píše protištátne. Nuž teda vážne: tohto mŕtveho, i keď nebôl tak celkom môj priateľ a nestotožňoval som sa s ním, ja tohto mŕtveho budem brániť do poslednej kvapky krvi. Keď písal, písal pravdu. Jeho rukopisy, ako viem, zobral jeho brat. To si preverte. /Naprižnal som sa, že mám opisy jeho denníka, bola to taká zbožná lož odo mňa, mal som ich veľmi rád a nechcel som ich dať z ruky, takýto policajný priestupek myslím, že mi každý veľmi rád odpustí/ a keď ten pán vypadol a keď som potom formálne sa sťažoval u jeho nadriadených, že u mňa si počínal nepatrične, čítal som pokojne ďalej denník mŕtveho. Ten denník milý, ten denník prekvapivý.

/Text, ktorý ste dočítali, je z prvej časti denníka Janka Silana - Dni v dome opustenosti./

* *

Janko Silan: /24.11.1914 Sila - 16.5.1984 Važec/

Občianskym menom Ján Ďurka. Pochádzal z robotníckej rodiny. Ľudovú školu vychodil v rodisku /1921-28/, gymnázium v Nitre /1928-36/ a katolícke bohoslovie študoval v Spišskej Kapitule /1936-41/. Do roku 1949 bol v kaplánom v Ždiari, v Liptovskom Hrádku a v Dovalove. Od roku 1949 bol správcom fary vo Važci. Básne publikoval od čias gymnaziálnych štúdií vo Svojeti, Pere, Kultúre, Eláne, Slovenských pohľadoch, Verbume a v Novej práci. Bol jedným zo zakladateľov a redaktorov časopisu Verbum /1946-48/. Naposledy publikoval v r. 1969.

Bibliografia: Kuvici/1936/, Rebrík do neba /1939/, Slávme to spoločne /1941/, Kým nebudeme doma /1943/, Piesne z Javoriny /1943/, Piesne zo Ždiaru /1947/, Úbohá duša na zemi /1948/, Triptych /1966/, Tri návštevy /1966/, Dve bolesti, jedna radosť /1968/, Tri balady /1969/, Oslnenie /1969/

janko silan

DOM OPUSTENOSTI

xerox - formát A4 - 245 strán

B r a t i s l a v a

IVAN DIVIŠ

ZÁZNAMY

A BÁSNE

Dožít se suverénního jazyka, který nebude potratníkem,
dožít se vysokých mluvidel, vonného proudu vycházejí-
cího z úst, vyrovnaného plynutí fónik, kanutí medu,
slovem hudby - vždyť budou zničeny jednorázové afekty,
hysterie, hněv, soplění, proklínání i skřek.

Pouze dvě kóty maximálně odolávají, úplná nicota a pak
Duch. Vše, co se klátí mezi nimi, podléhá.

+ Stále hlouběji deprimován maniakální neposedností, hektickou dyšností všeho. Každou vteřinu nucen spolýkat tisíc volovin. Vůbec nic mu po nich není. Neprahne po informacích, ale po jedině, ústřední zvěsti. Problém každého usilujícího vědomí leží ve schopnostech výběru.

+ Trojí je určující, podle toho se všechno pozná: vztah k poezii, vztah k tajemství, vztah k humoru. Všechny despicie mají k těmto předpojatým obloukům kosmu vztah nulový.

+ Nikoli jen obezřetnost, ale výslovně s t u d by měl stát v iniciále každého díla; cudnost a stud měly by být vtaveny, vbetonovány do všech jeho základů.

+ Úřady a hodnosti vedou k rozvratu duše. Budoucnost na ně nakašle právě tak jako na naše soukromé utrpení. Budoucnost, když o tom přemýšlím! - jaká úbočí prázdnoty! Vše podružné sklouzne do propasti, jen naše posedlost a výdrž se nepřesahu se na nich uchytí a založí podnik-filiálku, zcela nezávislou na našich současných poměrech.

+ Co této společnosti dokonale chybí jsou humor, konciliantnost, noblesa a velkodušnost. Přepychové kategorie to tedy jsou, to se musí nechat.

+ Co má význam? Význam má a podrží jen duchovní tvorba vyhnaná pod tlakem, utrpením dirigovaná a směřovaná, v moři nesmyslu jako ostrůvek smyslu instalovaná - proti vždy netvůrčí, entropické, i inerci tendující, jako rozjeté lejno se táhnoucí samohmotě.

+ Pár set, pár tisíc lidí, kteří se nedali uhrozit a zahltit ve vlastních faeces, vždy za všech dob učili otrokáři neoceníitelnému umění pracovat zcela bez podmínek, už vůbec ne za dobrých podmínek, v klidu a náležitostech; naučili je, pokud je rovnou neuškrtili, pracovat na koleně, potmě, s podtrhovákem v zádech a s nesčetnými blafovy kolem; i tak ti lidé odvedli hromadu pozitivní práce. Až jednou bude svět prstíčkem hrabat a špendlíčkem kopat, pak, pokud živi zůstali, najde nejvytrénovanější tým.

+ Materiální zabezpečení - budiž.
Ale hromadit, to mne přivádí do peny.
Čím bohatší, tím zbabelejší.
Sběratel, vršič předmětů. On sám díra, zahazovaná věcmi.
Topí se ve vlastních faeces. Zavalené nic.

+ Ve vší literatuře, v poezii specificky, leží na dně základní anxiozita o nevydržitelnou životní hodnotu, snaha tu hodnotu uchovat, ale i všepronikající bezradnost, jak ji uchovat.

+ Existuje jen jedno téma, stesk, stesk po úplnosti, po splynutí, strašný stesk nad neúplností, rozpáleností, rozpolceností.

Existuje jen jedno téma, nářek nad tou politicí ranou. Je to téma nevývratné, absolutně nenapadnutelné. Je napadnutelné jen ještě jediným tématem, radostí. Avšak radost není téma.

+ Chování, jednání, mluva a všechn exteriér prací sedřeného člověka, vyjadřují jakousi napodmíněnou pravdu, cosi bez uvozovek a závorek, klesají nám ruce, jazyk zmlká, všechna gesta se stávají průhlednými a mají zde právo už jen tři: matka, Shakespeare a hudba.

+ Mýtus o dělníkovi je ošidná věc, čpí podstatnou zradou na podstatné věci, ale alespoň existuje mýtus dělníka! Mýtus intelektuála neexistuje. Jaká je tu provinilost, provinilost povýšenectví, zrady, a na čem? Kolik povýšenectví a jak sprostě využívaného, kolik hloupostí jsem vídal u dělníků; byl jsem jedním z nich po osm let. Intelektuál zradil a za trest mu leží u nohou rozflákaný, chaotický svět. Jestliže ale zradí nebo zradil dělník, a to jak sebe, tak svou myšlenku, pak u nohou nenajde ani chaos.

+ Básník musí být v podstatě šílenec; volí si sám formy šílenosti, dává přednost šílenství chladu nebo žáru, ale to je podružné; podstatné je, že si musí umět šílenství vážit a mít k němu výslovnou vůli.

+ Vyjadřuj se stroze, bez ozdob a přesně. Přesnost je nutnost k zoufání. Už se soustavně přesnosti. Předpokladem takového učení jsou utrpení a strážlivost.

+ Jediné možné a přijatelné je erotika dětí. Erotika dospělců bývá daleko horší než zvířecí, protože nelidská.

+ Člověk dospívá opravdu až v okamžiku, kdy je schopen zabít druhého člověka. Člověk dospívá opravdu až v okamžiku, kdy za žádných okolností není schopen, nemůže a nesmí zabít ani mouchu.

+ Iks generací tvoří v totalitě fantasmatu. Vše ve společnosti je stále se zdokonalující fabrikací chimér, onanií preludů, velkomasturbátem přízračnosti; potěmkinovské projekty jsou pod státem le rafinovanějšími vinětami podsouvány zablaněnému vědomí jakožto skutečnost. Vše je aretováno na nulu podtrhovačné démonie, na kterou hynou nadaní i méně nadaní v celých houfech, po celých kupách a masách, po celých národech, předčasně, absurdně, sprostě. Tragedie netkví v tom, že hmota zpřeludněla, tragédie tkví právě v obráceném, že se totiž zhmotnil a do služeb obecného idiotizmu zapojil prelud.

+ To, že zahyne někde celá kultura, není při zneklidněné mysli tak nepřekonatelné neštěstí. Prostor je nekonečný, stalo se to už nesčíselněkrát a máme za to, že lidé bezmocní vůči genialitě, onoho ztraceného, utraceného a zmizelého na jednom místě vždy

znovu bezpečně dosáhnou na jiném.

+ Být slušný, dochvilný, nekecat ale plnit, nepodtrhovat, nezévidět, nefízlovat, nevydírat a nevraždit, to vše bez eschatologické sankce, sukus ateistické morálky, vždyť je to nejcennější výron samohybného, ze sebe sama do prostoru nekonečné možnosti

umanujícího génia; pne se o tři sta pater výš než morálka, která se puerilně děsí skryté kamery vbudované do stropu. Kázání na hoře bylo prosloveno člověkem naprosto jedinečným, ale člověkem a pro člověka, a mám pocit, že se v něm nemyslelo především na oheň trestu, ale na zahradu lásky, nikoliv na ONO, ale TOTO ZDE, že se v něm dokonale neodcizeným stylem obrovského orálního básníka apelovalo na vrozenou, plusovou přirozeností samozřejmě danou slušnost, a na nutnost, tuto slušnost kodifikovat. Nemyslelo se na nepatřičné a vágní; ale na spatřitelné a určité; nevtloukala ale vdechovala se v něm lidem do hlavy nutnost chování a jednání, jež činí nesnesitelné snesitelným, opuštěné znovu-nalezeným.

+ S touž přezíravostí a trestuhodnou zkratkovostí, s jakou můžeme považovat básníka za zárodečný stav spisovatele, můžeme spisovatele považovat za koncový stav básníka.

+ Nic horšího než zbeletrizovaná věda a zvědečtělá poezie. Dokonalá konfúze, svědčící ne o nějakém prolínání postupů, ale o postupujícím zmatku jakožto ztrátě evidencí.

+ Přizpůsobovat se básnickým jazykem své době - už v tom může tkvít zpronevěra. Co takhle promlouvat puklářským, kolohnátským jazykem patnáctého století, a přitom jím dokázat uhrenout své souvěkovce?

+ Beethoven je Ladislav Klíma hudby.
Ladislav Klíma je Beethoven filosofie.

+ Odejít na čas na poušť? Jaký luxus! Ale nemoci po celý život odejít z polopouště!

ivan diviš

BERÁNĚK na SnĚHU

mníchov 1981

+ Má praxe jako lektora a editora poezie je směs utrpení, pokorování a maření času. Na stole páchnou masné krémy nicoty, permanentní výsek koniny. Jsem umoreným svědkem nejhoršího textilnictví přibližné apartnosti, bezcharakternosti, jednou hladce jednou obrátce nečistoty, přisprostlosti, vidím neznalost řemesla natož materiálu, natož života, absenci empirie a ducha úplně. Ta paráda, a pořád, dnem za dnem - půlkarátové polopanny s kríželem mezi kozami, nadprůměrně obrvení osmdesátiletí starci, kteří na otázku a co děláte - odpoví ale nic, jednou za čas exteriéru u X, mužové a ženy z okresů, periferie, neperiferie přinášejí, posílají, podbízejí, oklikami přiježívají a všemi možnými ne- možnými průniky vám penetrují neuropatické produkty, drtivou většinou proto, že spatřují v existenci "etwas von der Kunst" jediný způsob, jak nabýt něco peněz /to tedy trefili!/ a jak uniknout z predestiny volské umorenosti a šediváctví; tvorové obého pohlaví bez špetky opravdovosti, jednou devotní, podruhé imper- tinentní, neumějící ani počkat natož čekat, toužící co nejdříve k nosorožímu a pochmurnému lizu literatuření a především se urážející a nesnesoucí jediné slůvko pravdy - slovem, dokonalý pád do guolibet a v nerozeznatelně čehokoli od čehokoli. Chtělo by se mi říct všem těm dexfenmetrákovým barbudos a ofrněným frndám, pane a milá dámo, přineste mi ode dneška za rok místo této silá- že sto tercín, sto sonetů aba cdc eef ffe, dva alexandríny a blankvers s heroic couplet - a já to patrně nevydám, ale aspoň uvěřím, že do toho chcete jít s výbavou, předpokladem a pílí. Vy jste básník? A proč, vždyť je to žertovné! "Protože jinak ta- dy nemůžu vod života nic očekávat!" Tak ale blabťá osmdesátile- tý kmet, můj milý broučku, a už zuřím, jako že zuřím nepřetrži- te. Kolik je vám? Šestadvacet! Tak to se račte tázat právě na- opak: co může život očekávat ode mne, capito? Jenže t a k t o vy se právě tázat n e c h c e t e, protože byste si musel udě- lat ujmu a dělat, a toho vy se děsíte. Pryč s vámi, do hajzlu!

+ Tento mladý muž je neumřitelný, je tudíž krásný, je to Don Quijote, největší postava. Už ho vidíme. A jako Don Quijote vstupuje na půdu, která je půdou a zemí kritiků Máchových: "že by kdo z ohlasu zbortělé harfy nějaký zvuk uslyšel?" ... Je to země kritiků Hálkových. Pan Durdík se v ní durdí, míně s kro- caní durdivostí, že "... mě se stále zdá, že běžající bříza jest obraz nepodařený, poněvadž běžající strom vůbec jest cosi protipřírodního..." Je to země, kde František Halas je posmrtně cupován neprůstřelně opancéřovaným kádrovákem v období, kte- ré bude jednou označeno jako filipínský příkop úpadku, d n o d e p r e s e - země, kde je za básnickou skladbu Jiří Kolář, muž mohutného vnitřního řádu, posazen za mříže a jedním z těch chuligánských podčárníků označen jako pavlačová drbna, která se zabývá "vyštípováním uhrů..." - kde Jozef Palivec je v inten- cích čínského dialektu, ostatně satansky předjímavého, zacákán slovy, která si zde prostě hnusím opakovat, je to země, kde byl Jiří Orten, básník zavražděný a ten, na kterého i Pánbůh žárlí, urážen nejen v Árijském boji, je to země, kde Bohuslav Reynek, žijící třicet let v zapadlé vesničce a v autentickém apoštolátu, zůstává nevydáván, odmítán a jehož dílo grafické,

zatímco je nedávno vystavila L'Agostiniana, bylo loni /r.1967 - pozn.red./ v básníkově rodném městě /to slavil 75. narozeniny/ potlačeno pilátským výrokem, u něhož jsem osobně stál: my sou-
druhu, /pluralis majestaticus/ to ani nezakazujeme ani nedoporu-
čujeme - tedy země krásná, chutnající však po hvězdě Absint, kte-
ráž se zve Pelyněk. Je to i tvá vlást, začínající básníku.

+ A tudíž mladý muž, sleduj me ho ještě chvíli, vstupující do
redakce a přinášející ony desky jež v redaktorovy vzbuzují aprio-
ri tu mravenečnou alergii, stojí mimo soud i v soudu. Dvacetile-
tý je ožebračen na prahu života. Právě absolvoval tzv. gymnázium,
jehož osnovy, in humaniore, připomínají onen zborcený harfy tón.
Na patnáct, dvacet let byla z těchto osnov vypuštěna taková бага-
tela /muži zajisté prozíravými/ jako je latina, řečtina, psycho-
logie, filosofická propedeutika, estetická výchova. Onen mladý
muž je de facto ze školy v y h o z e n jakožto polovzdělanec,
nedouk, s podprůměrnými, žalně přetržitými, inkohherentními poz-
natky, muž předčasně zrezignovavší, bez výraznějšího vztahu k
čemukoli mimo povrchnosti, člověk nutně n e h r d ý, neboť ne-
má na co, bez evidence vlastního národa, natožtak o mohutnostech
evropanství, dokonce lidství. O jeho mozkovou kůru se rve zádr-
hel poloinformací, mišmaš polopравd, fakt zkreslených, zdemago-
gizovaných, z třetí čtvrté ruky příšlých, v nichž se rozpouští
jeho vůle, v nichž jeho eros je substitován doblba dosplostým
sexem, v nichž je rozum toxikován podstrčenými rafinádami a v
kterém to vůbec nejcennější, úsilí k t r a n s conditio sine
qua non každého básníka, je drceno jakousi všudepřítomnou, stád-
nou bezvolností, umořeností, interním potácením se v nahodilos-
tech ulepeného TED na úkor nedohledného, ale jedině smysl mají-
cího ZÍTRA. Proto mimo soud. V soudu však proto, že se nabrání
dostatečně vehementně.

+ S naší poznámkou k málo nadějnému postavení mladého básníka
je v přímé souvislosti i obecná situace knižního trhu, naklada-
telského a knihkupeckého podnikání. Sám pamatuju lepší časy. Měl
jsem to štěstí, že jsem se mohl vyučit u Václava Petra. V kloto-
vém plášti jsem s rozkoší poletoval za pultem a žil to dobrodruž-
ství, jemuž se říkalo být knihkupecký učeň, knihkupecký příručí.
Heroické časy, platy ne právě horentní, spíš jen tak na cigára,
tramvajné a zaplatit méme snídaně a večere.

Neexistovalo však nechat odejít zákazníka s prázdnou. Vzápětí by
následoval sprdunk od šéfa, sprdunk naprosto oprávněný, neboť
sprdunk za lenost. Když na regále z nějakého dopuštění právě ne-
stála knížka, kterou zákazník chtěl, vnutila se mu příčinnivě i
noblesně jiná, a tamta se promptně, do 24 hodin, objednala přes
knihkupecké družstvo.

Žádné závratné aparatury, čuky a jiné nedohledné Zámky neexisto-
valy. Zato existovaly knížky, knížky krásné, které se nerozlej-
zaly, když jste si je přinesl domů. Knihy pečlivě sázené, rejs-
trík souhlasil, kapitálek se neodlepoval a vazba byla vazba, a
ne třepení. Družstevní práce zaměstnávala čtyři, slovem čtyři li-
di. Nakladatelský gigant, Laichter starší a mladší, zaměstnávali
pět lidí. Tato firma vydala věci, o nichž dnes nastupující bás-

ník nemá sebemenšího tušení. Symposion znamenal pana doktora Škeříka, stomatologa, který měl ordinaci na Perštýně. Od 8-15 hod. plomboval zuby, pak se nasvačil, zorientoval se a řekl si: tak tohle vydám. Takyže vydal, a jak krásně. Dovedl se obklopit plukem výtečných překladatelů a na každém rohu stála tiskárna, která měla v kasách třicet písem. Ať to někdo popře. Když jste si u té tiskárny objednal vizitky, poslala vám gratis vzorník. Nad těmito nádhernými časy pohrdavě panoval stařec Josef Florian, který z malé vesničky vydával pět edic, doslova tlačených krví, a které proto měly zakládající, kulturotvorný význam.

Dnes máme sice tiskárenské koncerny, ale nemáme v nich stroje, místo barev špíny a žádná písma. Nikdo už je nenakreslí, nikdo neodlije, vždyť byla slita hbitými likvidátory na činkové koule. Máme koncerny, které mají v zásobě celá dvě písma a akcidenční záležitosti musí napřed knižný grafik vystříhnout ze západního časopisu a nechat horko těžko oštočkovat. Ať to někdo popře.

Další samozřejmostí bylo něco dnes tak nepochopitelného jako, ano, dámy a pánové, knihkupecký sklad. Všude existovaly, dovolte mi, rozsáhlé deponáty, dokonce v nich býval pořádek a dokonce se v lepších domech knížka od knížky přebalovala do sajnopapíru, aby, vyjmuta za několik let z regálu, byla jako nová. V létech 1903 - 1904, kdy si secese navlékala první dlouhé kalhoty, vám Řivnáčovo nakladatelství a knihkupectví v Praze, tedy hluboko v provincii Rakousko-Uherska, sehnalo během 48 hodin kterýkoli z 20 000 titulů vydaných za poslední léta v tehdejší rakousko-uherské oblasti, tedy i knížky české.

Za první republiky jste u Neuberta dostali prostě všechno. To dnes to máme onačejší. Za pultem knihkupectví se v kyčlích procvičuje pseudobardotka a převaluje na půněbí žvejkačku. Komunikuje-li se zákazníkem, nevyjme žvejkačku z tohoto půněbí. S takovou maličkostí se neobtěžuje. Krása chrupu je víc než Dante. Ta děva neví, co tento týden vyšlo. Ví-li to, pak si není jistá. Přijme prachy a šmitec. Informace o knížkách se podávají výlučně v jednoslabičných kódech, otráveným výrazem, který je jednoznačný "Už abys vypad, nádivo." Naopak knihkupečtí vedoucí, otcové rodin, přesovani premiemi a penaltami, mají tu paradoxní starost, aby se novinka prodala pokud možno ještě ten týden, co vyšla. Neprodá-li se, naskakují těmto štvancům hektické skvrny: knížka začne být považována za l e ž á k, jde o strach, že budeme penalizováni. Dada. Zás opět dada. Tento cynicky zvěcnělý, jen fiskálními zřeteli se řídící vztah ke knížce, která z duchovního statku zdegradovala na sortiment koneckonců čímkoli zastupitelný, spolu s těžkopádnou trapností toho, čemu se říká

IVAN DIVIŠ

Z DENÍKŮ 1976-1981

r o z m l u v y 1/1983

IVAN DIVIŠ

ZÁZNAMY 1973-1984

s v ě d e c t v í 73/1984

propagace, tedy něco původně svižně průbojného, funguje jako úplná zkáza. Dobrodružný požitok, kterým dříve bývalo vstoupit do krámu, onen lov na bylinu krytosemennou, proměnil se v nudný, posléze traumatický zážitek výlovu upadajících rostlin nahosemenných. Na prstech lze spočítat, jak to všechno prospívá věci našeho mladého muže.

+ Mladý básník není vinen zejména proto, že se narodil do světa nekončících válek a hromadných traumat. Jeho hlas není prostě slyšet: že se narodil do světa ne axiologické krize, ale rovnou do axiologického miazmu. Že vstoupil nikoli do reality, ale de facto do přízračna. Není vinen proto, že byl, speciálně v tomto koutku světa, vybavován v nejcitlivějších letech svého dospívání vědomostmi, jimiž stály za podklad podjaté úběžníky nejvyšší problematického a posléze úplně zkrachovalého voluntarismu, že se mu zamlčovaly celé masivy fakt, že tudíž jeho celkové ponětí o dějinách a hodnotách jakožto smysluplném kontinuu, je zdeformováno jako když váleec přejede polnicí, a konečně proto, že má za daného stavu minimální prostory sebeuskutečnění, a to jak existenciální, tak prakticky ediční a propagačně-distibuční. Mladý básník je naopak vinen proto, že je mu cizí jakákoli trpělivost jakožto propadeutika pokory, že se chce co nejdříve prodrat k pultu, k lizu, že má na lichý způsob za to, že skrze verše dojde co nejdříve slávy, že se až podezřele brzy adaptoval na stav, v němž se v podstatě nezprostředkovatelně cynicky prostředkuje proslavenými instancemi publicity, agentury a managementu, že tudíž přichází, ne aby odevzdal práci, ale vizitku, že od věci něco očekává, zatímco od ní nelze očekávat nic, vyjma život plný nepřijemností a onoho Bacha, za tebou! - že až příliš brzy skrze takový svět považuje vlastní sebepokles za normu, že buďto ne prohlédl, anebo naopak prohlédl a ž př í l í š b y s t ě r ě. Nelze na mládence, který jde na řemeslo, klást neúnosný požadavek marné oběti. Avšak básník není člověk, který jde na řemeslo, a právě tuto marnou obět poezie neodbytně vymáhá. Spíše než úděl je poezie ortel. Mladý básník musí být vabankem nesmyslu, který je ve svém obtížném řádu nejvyšší smysluplný. On není, alespoň do jisté míry, bytost rozumná, tj. ač má jakkoli dobrý rozum, musí mít málo rozumu.

+ Teprve bez naděje na odezvu volat, teprve zazděn klenouti prostor, teprve Dáti vše a Nechtít nic, jsou oněmi předpoklady, které snad ani nelze postulovat, ačkoli ony jsou jedinými předpoklady, které jsme nestanovili prece my /vždyť je to směšné/, ale sama poezie. Co však, for heaven's sake, může stát na konci takových protimluvů, takových v sebe a přes sebe zakleslých zoufalostí? Nic! - kteréžto je nejzazším Vším, co život tohoto svízelného typu může poskytnouti.

IVAn DIVIš

ŽALMY

rozmluvy - 1986

žalm 23

Poezie sedřená šupinami
zasucha z modrého trička
poesie paže třímající kvér
na poutové střelnici

Poesie dotek, sedm osm vteřin:
poesie protékající, pak ovládající,
surová vyděračská supící hvězda

Úděl vláčení a obět: sedm grošů,
omletý žulvas, co vzestup to pád
co šplh to krach

Návaly nevyslovitelného štěstí
kdy čas a prostor letí do provazů
inspirace vpichuje lumbální punkci

Básník pravý horník Kdo je víc?
Jen některým dal by v podsklepi blázince
prackama slepenýma sydetikónem
za trest cupat nítě

Kde je mé dítě? Kde můj bratr?
Kde bydlejí
označ alespoň kontinent
zapřísahám tě:

v mrákavách kosmu který letí pryč
ona jediná je samospasitelná
setkává se tam občas s Bohem
aniž si mají mnoho co říci
Ale poesie přec se uklání a odstupuje

žalm 27

Nevládne nám žárlivec z hořícího keře
metající oblázky po tetelivých stanech

V ustavičném vedru
zda jsem zavčas odstavila krajáč mléka
a větve pod ohništěm

Nevládne Nanebevzatý
jediný Pozoruhodný, jemuž ze zvyku děti
kladou snítky jasmínu

Vládne nám Velemorče

sele dobytče jménem Inges
s mozkiem Franze Josefa

Lidé poránu v rozbitých sochách
v plandavých gumácích ve frontě na bus
jatečný dobytek netvaru

Neslituješ-li se
slituji se já

žalm 28

Démone bídných, démone obdarovaných,
sešli orientační krystal
vyber meteorit, udeř doprostřed čela:

Neprodlužuj život, potvrď bytí,
zpečet souhrn, i kdybych už neměl -
i kdyby už neměl nikdo

Někdo snad převezme -
na stvrzenou měl by mně dát znamení
Avšak nestojím o stisk ruky

žalm 96

V toledské katedrále dal jsem zřídít
tři volejbalová hřiště dvacet záchodků
patnáct šukadel co pokojíků

V Sancta Aula Lorety máme archiv
z krizových dob

V Afganistánu uplatnili jsme
dialektiku slámy

Odklidili jsme sklo hnědé, bílé zelené
Odklidili odpadky

ANDRZEJ JAGODIŃSKI:

rozhovor s

IVANOM DIVIŠOM

Ivan Diviš

ANDRZEJ JAGODZIŃSKI: Debatovali ste časopisecky v r. 1945, knižne v roku 1947. Aké to boli časy pre spisovateľa, a hlavne, aké boli pre básnika?

IVAN DIVIŠ: Dovoľm si rozšíriť vašu otázku. Je to pravda, že som začal publikovať poéziu v r. 1945 v časopise NÁRODNÍ OSVOBODZENÍ /orgán českých legionářů/, neskôr v Seifertovej KYTICI /to bol dosť exkluzívny týždenník/, a konečne v časopise SVOBODNÝ ZÍTŘEK, ale písať som začal skôr, už v roku 1942. Sám neviem, čo ma k tomu priťahovalo. Boli to kruté časy, ale mňa sa tá ukrutnosť nedotkla. Naopak, mohol som stráviť prázdniny v neobyčajnej idyle - v dome mojej babičky - Jindřišky Divišovej. Jej dom na mňa pôsobil magicky. Spomínam si, že som tam napísal dlhšiu poému NAŠA VILA - určite naivnú, v ktorej bolo veľa "nezvalizmov" a surrealistických vplyvov. Vtedy som tiež prežil prvý vážnejší životný otras: počas druhej "heydrichiády" som bol spolu s desiatimi spolužiakmi zatknutý. Traja spolužiaci boli v nasledujúci deň zastrelení, a mňa a ostatných sedem pustili domov.

Moja prvá knižka skutočne vyšla v r. 1947 v nakladateľstve Václava Petra, kde som vtedy pracoval. Zbierka sa objavila vďaka

otcovskej opatere Kamila Bednářa. Bol to šťastný debut, pretože vydavateľstvo Václava Petra malo dobré meno. Po incidente s uväznením, dostal som od českých profesorov "vlčí lístok" do všetkých škôl a musel som ísť pracovať. Vďaka protekcii tety som bol zamestnaný práve v Petrovom kníhkupectve a vydavateľstve, kde som mal možnosť kontaktov so spisovateľmi. Dnes považujem môj debutanský zväzok za veľmi naivný, ale tak básnický úprimný, že niečo podobné sa mi už nikdy viac nepodarilo. Môžem ešte dodať, že knižka vyšla v edícii NOVÉ MENÁ, ktorú založil František Halas.

A či to boli časy priaznivé pre písanie, najmä pre písanie veršov? Viete, nie sú lepšie alebo horšie obdobia pre písanie veršov, nič nie je dané zhora. Poézia bola písaná aj v koncentračných táboroch, ako i na stole lorda Byrona. To je relatívne.

A.J.: V rokoch 1945-49 študent, 1949 - vedúci kníhkupectva, 1949-53 - pracovník vydavateľstva, 1953-60 sústružník, 1960-68 - redaktor vydavateľstva. Vyplývali tieto časté zmeny zamestnaní z vašej chuti získavania nových skúseností?

I.DIVIŠ: Najskôr poopravím isté nepresnosti. V rokoch 1945-49 som bol skutočne študentom KU, ale ako som už spomenul, bol som súčasne zamestnancom spoločnosti Václava Petra, šéf bol veľmi náročný, i keď mi dovoľoval navštevovať prednášky, dával mi len polovičný plat. Nebol som vedúci kníhkupectva, ale len pokladníkom. Keď som v roku 1947 ako kandidát na členstvo v komunistickej strane vrátil kandidátsku legitimáciu, strana na to nikdy nezabudla. Vyhodili ma z tlačového koncernu SVOBODA - RUDE PRAVO a ja som požiadal o súhlas opustiť Prahu, čo bolo prirodzene prijaté s uspokojením. Pracoval som najprv v kníhkupectve v Liberci, neskôr v rôznych libereckých fabrikách. Roky 1953-59 sú obdobím môjho neustáleho tulanía sa: výpoveď za výpoveďou, továreň za továrňou. Rok 1960 bol kritický: ochorel som a lekár mi zakázal vykonávať akúkoľvek manuálnu prácu. Milostivo mi teda bolo dovolené pracovať u firmy MLADÁ FRONTA /naschvál nepoužívam slovo vydavateľstvo/, ale tak problematická postava akou bol Oldřich Kryštofek ma hneď varovala, že moja práca bude závisieť na tom, ako sa budem chovať. Či som hľadal nové skúsenosti? Viem, že sa na to pýtate zo žartu a snáď som už na to čiastočne odpovedal. Ale, každá práca je vlastne prácou z donútenia. "Jede Arbeit ist eine erzwungene Arbeit". Nikto nepracuje rád a každý by najradšej ten čas venoval sebe alebo svojim blízkym. Vladimír Holan v jednom zo svojich veršov hovorí: Áno, ale čím je práca? Vernosťou svojmu nezištnému osudu.

A.J.: A poézia?

I.DIVIŠ: Poézia? Poézia nie je žiadnou prácou, či dokonca povolaním. Je to niečo v zmysle misie, ale aj osud. A tiež rád s veľmi prísnyimi regulami, opak bohémy. Predstavte si, že by som zašiel k pekárovi a povedal mu: "Pane, od dnes budete

8 hodín denne písať verše a po práci, vo voľnom čase, budete piecť chlieb." Ten pekáč by si samozrejme zatukal na čelo a poslal ma dočerta.

A.J.: Vráťme sa k vašej tvorbe. Vaša druhá zbierka vyšla v r. 1960, trinásť rokov po debute. Skúšali ste niečo počas tých rokov publikovať? Inak povedané: bol to protest alebo trest?

I.DIVIŠ: Nemohol som nič publikovať. V tom čase boli pri kormidle Alena Bernášková, Alena Vrbová či Ivan Skála a nedalo sa hovoriť o vážnej poézii.

A.J.: Ale písali ste?

I.DIVIŠ: Už sa presne na to nepamätám. Bol som v tom čase taký unavený a vyčerpaný naháňaním po továrňach, nočnými smenami, prácou počas sviatkov, atď., že mi neostávalo veľa času. Pamätám si jedine to, že v tých najhorších libereckých rokoch som začal tvoriť kosťu zbierky, ktorá vyšla v r.1960 pod názvom UZLOVÉ PÍS-MO. Vtedy som sa začal učiť nielen písať, ale aj cítiť a prežívať poéziu. Pod mojimi oknami neustále rámusili vlaky, blízko bolo nádražie, a niekto komandoval: "Franto, odstav to na sedmičku! Pošli to zo štvorky na dvanástku!" atď. Začal som venovať pozornosť svetu, ktorý ma obklopoval, svetu surovému, ale zaujímavému. V tejto zbierke boli prirodzene aj milostné verše, ale tiež politické, za ktoré sa dodnes nemusím hanbiť. /.../ Tá knižka bola pre mňa nezvyčajne dôležitá: jednoducho musela výjsť. Samozrejme už v redakcii vzbudila veľký záujem. Zaujímal sa o ňu nádherný človek - Jan Grossman, ktorý mi pomohol povyhadzovať slabšie básne. Najviac ťažkostí som mal s Miroslavom Florianom, "nesmrteľným básnikom", ktorý bude ešte žiť 115 rokov a napíše 25 kníh, ktorý mi hovoril: "Si skvelý básnik, ale v tvojej zbierke je priveľa Američanov", lebo som tam mal verše o admirálovi Byrdovi a Scottovi /dobyvatelia severného pólu/, a o E.Hillarym /dobyvateľovi Mount Everestu/. Strašne som sa vtedy rozčúlil, vykrikol som zopár nadávok a povedal som mu, že Scott bol angličan a Hillary novozélandský včelár. Asi taká bola práca s vydaním tej zbierky.

A.J.: Ale šesťdesiate roky sú už pre vás priaznivejším obdobím. Každoročne nová zbierka poézie. Ako si dnes spomínate na to obdobie?

I.DIVIŠ: Trochu som v rozpakoch a nedokážem vám odpovedať úplne jednoznačne. UZLOVÉ PÍS-MO mi prinieslo veľa uznania a do roku 1968 som vydal asi 7 alebo 8 zbierok, z ktorých by som dnes 2 alebo 3 nikdy nepublikoval, roztrhal by som ich a zahodil. Ide o to, že tie 2 alebo 3 tituly hrešili virtuóznou rétorikou. Už vtedy som sa naučil poetizovaniu, ale žiaľ aj mnohovravnosti. A virtuózna rétorika je zbytočná. Hlavne prišiel rok 1964, kedy som konvertoval - stal som sa katolíkom. Bol to pre mňa neobvyčajný zážitok a do smrti nezabudnem na slávnosť v kostole sv.

Prokopa v Prahe na Žižkově. Člověk vlastně po krstě naďalej ostáva hriešnikom, ale vďaka ohromnému daru putuje už len jedným smerom. Výsledkom týchto mojich reflexií a utrpenia je zbierka SURSUM, vydaná v jednom provincionálnom vydavateľstve RŮŽE v Českých Budějoviciach lebo napriek relatívnemu liberalizmu tých rokov, nemohla sa vydať v Prahe.

A.J.: V rokoch 1968-69 ste bol redaktorom časopisu SEŠITY. Môžete niečo povedať o koncepcii tohoto časopisu a jeho význame medzi inými literárnymi časopismi toho obdobia?

I.DIVIŠ: Veľmi rád, pretože sú to neobyčajne milé spomienky. V r.1968 som sa snažil nejako uvoľniť, oslobodiť. MLADÁ FRONTA bola vydavateľstvom, ktoré bolo podriadené Čs.zväzu mládeže, kde očividne vládli hlupáci, ktorí mi síce už nemohli ublížiť i keď som bol autorom s nezdravým názorom. Cenili si ma čitatelia i redaktori /najmä redaktorky/. Navrhol som šéfredaktorovi Karlovi Šiktancovi, aby prešiel do vydavateľstva ČESKOSLOVENSKÝ SPI - SOVATEL, pretože SEŠITY a PLAMEN vychádzali práve tam. Po niekoľkých dňoch som začal pracovať v SEŠITECH, kde ma srdečne privítal milý Petr Kabeš. Redakcia bola v podkroví, spomínam si, že sme mali peknu sekretárku a že nás navštevovalo mnoho priateľov: Dušan Karpatský, Ivan Wernisch a ďalší chlapi. Myslím si, že popri TVÁRI /ktorá sa, hoci bola skvelým časopisom, nachádzala pod silným vplyvom katolíckej ortodoxie/, práve SEŠITY zohrávali úlohu literárneho laboratória. To je asi najpresnejšia charakteristika, pretože laboratórium to je dielňa, v ktorej sa niečo skúša nie pre skúšky samotné, ale preto, aby tam vznikla dôležitá, prínosná správa. Práve v SEŠITECH som mohol vydať opis svojich pocitov z dvoch pokusov s LSD, ktoré sa odohrali v polročnom časovom odstupe úplne legálne pod lekárskej dozorom na klinike lekárskej akadémie. Môj nezvyklý text sa objavil v špeciálnom čísle SEŠITOV, ktoré sa zaoberalo psychidelickými povzbudzujúcimi prostriedkami a v ktorom bol zverejnený aj text Michauxov. Publikoval som tam tiež jeden zo svojich najdôležitejších textov - básen TANATEA, kde som v tretej slohe /môžete mi veriť alebo nie/ predvídal katastrofu nášho štátu, odchod do emigrácie a stratu dieťaťa. SEŠITY boli inšpirujúcim a inteligentným časopisom. Dnes, keď si spomínam na minulé roky, i keď mi v pamäti ostalo veľa vecí, a veľa iných - v rámci zachovania psychickej rovnováhy - som musel z pamäti vymazať, práve spomienky na SEŠITY patria k najpríjemnejším.

A.J.: Aký bol váš dôvod k opusteniu krajiny a ako znášate emigráciu?

I.DIVIŠ: To je asi najťažšia otázka. V NSR, kde teraz žijem, som bol celkovo tri razy. To je iba optický klam, že som opustil krajinu v r.1969. Po prvý raz som tu bol v r.1964 v Bonne na pozvanie organizácie INTERNATIONES, ktorej predsedom bol dr. Gotzfahr, rodák z Českých Budějovic. Práve tento človek pri-

šiel na nápad pozvať 10 českých básnikov. V skutočnosti to bola normálna oficiálna návšteva, ale boli sme prijímaní všade veľmi srdečne a spontánne. /.../ Druhýkrát som sem zavítal v r.1968 už po invázii - 2.septembra. Vtedy mi veľa ľudí vravelo: "Pán Diviš, nevracajte sa tam, veď je to šialenstvo. Tam budete trpieť, ale tu vám pomôžeme!" Ale ja som sa vrátil. Žena ma privítala s radosťou, spadol jej kameň zo srdca; i keď si bola istá, že sa vrátim, pretože sme nikdy neuvažovali o emigrácii. Ako vidíte, nebola to žiadna emocionálna ani oportunistická reakcia. Rok 1969 to bol taký opitý rok; všetci sme chodili ako bez duše, nič sme nevedeli naisto. Budem úprimný. 21.8.1969 sa chystala veľká demonštrácia na Václavskom námestí /to bolo už po upálení Palacha/ a ja som tam samozrejme chcel ísť. A žena mi vtedy povedala: "Ivan, ak tam pôjdeš, už sa nevrátiš. Na tvojom mieste by som vzala Martina /to je náš syn/ a odcestovala by som do NSR. Veď tam máš toľko známych a štát ti určite dovolí vycestovať." Vzal som syna, dôležité rukopisy, sadol som do vlaku a odcestoval. /.../ O niekoľko dní som musel syna poslať domov, začínal sa školský rok. Nevedel som, či žena a dieťa budú mať za mnou pricestovať. Našťastie sa im to podarilo. Stalo sa to 5.októbra 1969 a o tri dni neskôr boli definitívne uzavreté hranice. A ako znášam emigráciu? Viete, sú dva druhy emigrácie: ekonomická a politická. Tá prvá, to je svinstvo a tá druhá je vždy nešťastím. Človek si vždy s bolesťou spomína na to, čo bolo doma. Prirodzene rokmi sa tá bolesť znižuje, ale existuje stále: sú to strašné chvíle, keď človek nemôže v noci spať a v bezmocnosti škriepa zubami i keď po určitom čase prichádza upokojenie, ten cyklus sa neustále opakuje. Nikdy sa mi necelo po Československu, to je nekonkrétny pojem, najviac som túžil po Prahe. Praha je neopakovateľná a nezastupiteľná. Praha - to je môj osud.

A.J.: Pripravili ste editorsky zbierky Bohuslava Reynka a Josefa Palivca. Mala ich poézia vplyv na vašu tvorbu?

I.DIVIŠ: Pripravil som k vydaniu tri zbierky Bohuslava Reynka: PODZIMNÍ MOTÝLI, SNÍH NA ZÁPRAŽÍ a MRÁZ V OKNĚ. Kniha vyšla v r.1969 vo vydavateľstve KRUIH v Hradci Králové s predslovom dr.Me-
da a s ohromnou pomocou vtedajšej riaditeľky Židovského múzea v Prahe dr. Volavkovej /v Reynkovej poézii je veľa judaizmov, ku ktorým bolo treba napísať vysvetlivky/. Pripravil som tiež knihu Josefa Palivca SÍTA. J.Palivca stalinský komunistický režim odsúdil na 15 rokov väzenia, ale vrátil sa nezlomený, usmiaty. Ale Palivec ani Reynek nemali vplyv na moju tvorbu. Mojim vzorom bol Vladimír Holan, ktorého som osobne poznal a navštevoval. Holan je tak majestátny a silný zjav, že je až nebezpečný pre iných básnikov. Nie je totiž nič horšie, ako sa snažiť vyrovnáť Majstrovi. S pod jeho vplyvu sa mi podarilo dostať až v zbierke TANATEA. Prirodzene že som nikdy nebol Holanovým plagiátorom, ale bol stále prítomný v mojom písaní. Podobne som cítil prítomnosť Jiřího Kolára - básnika úplne iného razenia, s ktorým som vždy rozvíjal akýsi skrytý dialóg. /.../ Holanove verše hlboko kresťanský charakter - rešpektujú Boha ako tvorivú existenciu, veci nazývajú priamo. Poézia sa vždy musí priblížiť k živo-

tu a vzdať hold Najvyššiemu.

A.J.: Nedávno sa v časopise SVĚDECTVÍ objavili vaše fragmenty z denníka. Je to váš prvý pokus prekročiť hranice poézie?

I.DIVIŠ: Vôbec nie. Denníky som začal písať v r.1962 a zaoberám sa nimi ako s komplementárnym zásobníkom poézie. Začalo sa to samozrejme nevinne, zapisovať som si začal len najobyčajnejšie veci: výpovede môjho syna, opis udalostí, sny atď. Po rokoch narástla táto moja práca až do 4 000 strán strojopisu. Všetko to chce publikovať v Londýne Alexander Tomský /ROZMLUVY - pozn. red./ samozrejme, že v niekoľkých častiach. Nazval som tie denníky TEÓRIA SPOĽAHLIVOSTI. Ak dôjde k vydaniu tejto knihy, pravdepodobne zmením jej názov na jednoduchší -mapr. Záznamy.

A.J.: V článkoch o českej literatúre sa prevažne objavujú mená ako Milan Kundera, Josef Škvorecký, Bohumil Hrabal, Ivan Klíma - to znamená, mená prozaikov. O českej poézii sa píše málo. V čom vidíte príčiny tohoto javu?

I.DIVIŠ: Som presvedčený, že poézia je kráľovnou nielen literatúry, ale všetkých vecí, a až potom je próza, esejistika, literárna kritika atď. Kundera, Škvorecký, Hrabal, Klíma... Nemilujem zvlášť ani jedného z nich; možno najviac sympatií mám pre Pepíka Škvoreckého. Je to starý kamarát, ktorý vedie skvelé vydavateľstvo /SIXTY-EIGHT PUBLISHERS - TORONTO pozn. red./ a je to človek, ktorému možno dôverovať. K Hrabalovi mám taký vzťah ako cigán anarchista k inému cigánovi anarchistovi. Viem, že je to geniálny spisovateľ, ale naše kontakty v Prahe boli minimálne. To, že medzi menovanými neboli ani jeden básnik, je výsledok lenivosti a arogancie nemeckých či iných vydavateľov. /.../ Tunajší vydavatelia ignorujú nielen českú poéziu, ale aj španielsku alebo portugalskú. O publikovaní menovaných autorov tu rozhodujú práva trhu. A poézia nemá s trhom nič spoločné.

A.J.: Ako hodnotíte súčasnú českú poéziu?

I.DIVIŠ: Myslíte tú, ktorá sa vydáva v Československu?

A.J.: Aj tú.

I.DIVIŠ: S výnimkou Kabeša a Wernischa nemám, žiaľ, prehľad, jednoducho ku mne nepreniká. A tunajších básnikov by som nechcel kritizovať.

A.J.: Hovorili ste o Halasovi, Bednářovi, Holanovi, Reynkovi, Palivcovi... Je vám blízka Seifertova poézia?

I.DIVIŠ: To je ďalšia ťažká otázka... No čo, odvetím úprimne. Jaroslav Seifert je mučedník. Má 84 rokov, za sebou veľa chorôb a iných nešťastí, z okna bytu v Prahe na Břevnově vidí a cíti

pád svojho národa, devastáciu Prahy - a to musí byť pre neho strašné. Ale poézia J.Seiferta - to je úplne iná kapitola, mňa osobne nikdy nevzrušovala. Od prvých zbierok MĚSTO V SLZÁCH a NA VLNÁCH TSF až po posledné zbierky, sa dá vypozerovať ohromný vzostup talentu, ale podľa mňa to nie je zmena zásadná. Myslím si, že Seifert prepoetizoval život. Vydal 30 zbierok, v ktorých ja nenachádzam nič pre seba.

A.J.: Ani vo veršoch o smrti?

I.DIVIŠ: Viete, keď máte toľko rokov ako on, nedá sa nemyslieť na smrť. Naozaj mu nič nevyčítam, len mi v jeho poézii chýba vyjadrenie k tragédii, ktorá sa odohrala. V jeho spomienkach "VŠECHNY KRÁSY SVĚTA" je to najočividnejšie. Nemám rád, keď niekto hovorí, že všetko bolo pekné, nádherné; milovali sme dievčatá, prichádzali sme sa s nimi v Chotkových sadoch alebo po Petřine, stretávali sme tisíce ľudí, všetci boli príjemní a sympatickí... Ale na koniec by som chcel ešte niečo dodať. Pred mojím odchodom z Československa, akoby ma viedla nejaká tajomná sila, nešiel som sa rozlúčiť s Holanom, ale navštívil som Seiferta. Dnes už viem, prečo som tak urobil: išiel som sa rozlúčiť s Čechami. Pretože Holan, to je niečo iné, ale Seifert, to sú práve Čechy. Seifert, to sú moje pochybnosti; ten jeho socializmus a komunizmus... Z tej strašnej choroby sa liečil niekoľko desaťročí. Ale je to čistá duša. Práve on sa prihovoral u "robotníckeho prezidenta" za Jana Zahradníčka a Zdenka Kalistu, práve on, nik iný! Seifert je teda symbolom, akousi morálnou autoritou. Jeho Nobelova cena patrí tiež ťažko skúšanému českému národu, ktorý je v stave agónie.

A.J.: To je veľmi smutný koniec nášho rozhovoru...

I.DIVIŠ: Nie, nechcem končiť žiadnym smútkom alebo tragédiou bez východiska, tak ako aj vy chcem žiť a byť šťastný. Poviem ešte, že v Čechách ostali už len dve osobnosti, ktoré zakrátko odídu tam, odkiaľ už niet návratu. Sú to Jaroslav Seifert a Václav Černý. Keď zomrú, v mojej otčine už nebude nikoho. Bude obieleným hrobom.

A.J.: Nie je žiadna nádej?

I.DIVIŠ: Nádej... Tá nádej je výlučne antropologická. Nové pokolenia, ktoré prichádzajú, to už nie sú Česi - hrajú sa s Rusmi na jednom piesočku. Ale to nie je ich vina. Môj syn, ktorý žije v ČSSR a má dnes 30 rokov, nevie vôbec nič. Moja nová, mladá žena - veľmi pracovitá a inteligentná bytosť - vie z českej histórie len to, že husiti mali cepy pobité kľincami, lebo len to ju naučili. Nádej vidím len v antropologickom zázraku, o dve-tri pokolenia sa môže objaviť generácia, ktorá si uvedomí rozmery spustošenia a skúsi hľadať poklady na dne mora.

A.J.: Dovoľte, aby som sa vás ešte spýtal na jednu vec. Patrí-

me k tak blízkým národom a predsa sa vo všeobecnom vedomí Poliakov a Čechov navrstvilo veľa stereotypov a neporozumení. Čo si o tom myslíte?

I.DIVIŠ: Veľmi rád vám na vašu otázku odpoviem. Počas rokov emigrácie som polonofilom a všetci to o mne vedia. Kontakty poľsko-české trvajú už od X.storočia, ale v poslednom čase to nie je veľmi módna téma. Mali sme predsa spoločných kráľov a české kniežatá sa ženili s poľskými knáznymi. V našom storočí dokonca vznikol projekt federácie. Myslím si, že táto myšlienka nie je mŕtva. Ako viete, predstavitelia Charty 77 sa stretli v Krkonošiach s predstaviteľmi poľskej opozície. Mojm priáním je, aby prišlo k ešte väčšiemu zblíženiu našich národov. Amen.

A.J.: Ďakujem vám za rozhovor.

/rozhovor sme prevzali z knihy Andrzeja Jagodzińskiego
BANICI - rozhovory s českými emigrantskými spisovateľmi/
-VYHNANCI-

andrzej jagodziński

BANICI

**oficyna
literacka**

1988

/ rozhovory s českými emigrantskými spisovateľmi /

AŠKENÁZY - DIVIŠ - FILIP - GRUŠA - KOHÁK - KRÁL -

KOLÁŘ - KUNDERA - LUSTIG - PREISNER - SIDON -

ŠKVORECKÝ - VLADISLAV - KRYL - HUTKA - LISTOPAD - ATĎ.

IVAN DIVIŠ

papouščí město

/rozmluvy 1988/

/Z á z n a m y s n ů z l e t 1905-1987/

- DRUHÁ VERZIA -

/IGOROVÍ KALNÉMU/

Častokrát hráči predbehnú svoju hru...

ROBERT LOWELL

"" JAKUB SOJKA - DVE VENOVANIA ""

Ten
definitívny posun
zrušil zátvorky
v priestore.

Nie v čase.

Ako je to ďaleko?
Koľko svetelných skokov?

Neviem.

Malicherné spory uvädli
ako nedoporučené listy.

Zostali len vzácné
relikvie premeny,
keď hrot tužky
nečakane zvráti
výsledok zápasu
na bielom dvorci
papieru.

Ale to už je iný
príbeh.

Betonová všednosť
má vždy palec
na stopkách
tajomstva.

Chcem veriť,
že ešte nie je
po záverečnej.

Tam u teba.

Ani tu -
u nás.

IGOR KALNÝ - k r e s b a

/1957-1987/

POLNOC PROKURÁTORA

/IVANOVÍ M. JIROUSOVÍ/

Chcel sa rozpomätať
na minulú jeseň.

Ale slová podobali sa slovom
po vypití bolehlavu.

Akoby hovoril rečou
podobnou reči.

Nemohol
/a možno nechcel/
uveriť,
že celý ten utlčený čas
patril kedysi jemu.

Z tajného zápisníka
padal sladký prach
nehybných nocí.

Háravá krv pokušenia
zrmzla na kosť.

A tesný korzet dní
hájl obhájiteľné -
hlasom dvojníka.

BOGDAN KRAŠNIEWSKI
/z cyklu Intervencia/

*1948
+1969

JAN PALACH

Jindřich Chaloupecký - SMYSL OBĚTI

16. ledna 1969 si Jan Palach polil šaty hořlavinou a zapálil je. Za tři dny zemřel. Nelituji, co jsem učinil, řekl před smrtí, můj čin splnil účel.

Reakce šla dvojím směrem. "Blesk z jiného světa", řekl za studenty Michael Dymáček: "My všichni neseme spoluzodpovědnost za tento čin". Jaroslav Seifert promluvil v televizi k Palachovým druhům: "Nechcete-li, abychom se všichni zabili, nezapíjejte se". "Je to první strašný výkřik varování", napsali ve svém prohlášení členové Vědecké rady Filosofické fakulty Karlovy univerzity. Noviny sdělily, že členové ústředního výboru Komunistické strany Československa vyslechli zprávu o Palachově činu "s hlubokým pohnutím". Prezident republiky a další tři vedoucí politikové poslali Palachově matce doja-

tou kondolenci. Vůdce kováků Vlastimil Toman řekl na odborářském sjezdu: "Uvědomili jsme si odpovědnost za tento čin. Jako by vykupoval hříchy nás - starší generace." Když Palach zemřel, Češi zastavili na pět minut práci. K jeho rakvi a na pohřeb přišly státisícové zástupy.

Současně se rozvíjel druhý typ reakce. Psychiatr v rozhlase hned večer usoudil, že Palach "reagoval patologicky". Následovalo 17. ledna prohlášení československé vlády a 19. ledna prohlášení slovenské vlády. "Skutek J. Palacha skončil pro něho i jím nezamýšlenými a nepředvídatelnými následky", upozorňovalo se v prvním prohlášení. V druhém se pravilo, že Palachův čin "není v souladu s naší životní filozofií, etickými normami". Hodnostář reprezentující organizace české mládeže posoudil Palachovo rozhodnutí jako "dobrovolný odchod ze života a tedy i z boje", čili jako zbabělost. "Důkaz nedostatečné výchovy", vyslovila se vysílačka ze sousedního státu. Pak už přišlo vysvětlení, že Palach byl obětí tajné organizace a cizí špionáže. Ozvalo se z východoněmecké tiskové kanceláře a bylo podepřeno dopisem zahynuvší Blanky Nadcházové, které publikovalo české Ministerstvo vnitra. Naposled jeden politik přišel s tvrzením, že Palach byl nejen naveden, ale že se ani upálit nechtěl - domníval se prý, že "zvláštní tekutina", již použil, při hoření nespaluje.

První druh reakce přijímal fakta tak, jak byly nebo jak se jevily. Odpovídal na ně citově, iracionálně, bezprostředně. Druhá reakce vykládala je sprostředkovaně, racionálně. Je něco hluboce zneklidňujícího v Palachově sebeupálení. Vymyká se z našeho způsobu myšlení a chování. Vše by se stalo pochopitelné, kdybychom přijali výklad, že šlo o jedince slabošského a mravně narušeného; navedeného a donuceného; dokonce o předstírání, které se nepovedlo. Celá příhoda by sa včlenila do našich navykklých představ a my bychom se mohli upokojení vrátit k běžnému chodu života.

Přesto se tato vysvětlování uplatňují poměrně pozdě a okrajově a i pak jsou odmítána. Hned 17. ledna se sice v prohlášení vlády objevuje významná zmínka, že se Palach vlastně vůbec nezamýšlel upálit, ale nikdo si jí nevšimne. Naopak, i prezident republiky mluví dál o jeho statečnosti, čistotě a moudrosti. Trvá přes tři týdny, než se naváže na ono tvrzení údejem o "zvláštní tekutině". Tyto racionální výklady se potkávají přitom s takovým odporem, že na příklad téměř všechny noviny odmítnou otisknout dopis Blanky Nadcházové.

lové. I prohlášení onoho poslance se dovídáme prostřednictvím cizí tiskové kanceláře. Vyvolá takové pobouření, že Ministerstvo vnitra publikuje, byť pozdě a váhavě, jakési dementi.

2

Palachův čin byl v naší civilizaci něčím cizím a zvláštním. Cizí a zvláštní byly i události, které mu následovaly.

KNIŽNICA
POLEGA
PASTIERA

Usmrcení bylo veřejné, okázalé, slavnostní. Nebylo náhodné. Odpovídalo jakémusi obecnějšímu nutkání. Už v prosinci 1968 se objevil v Mladém světě dopis pěti chlapců, kteří se chtěli na Štědrý den polít benzínem a upálit. "Nechceme tyto Vánoce prožít v ponížení, cenzuře a nátlaku", psali. Také tentokrát umírá mladý hoch - interer vitae, celerisque purus: nedotčen životem a nepoškvrněn špatností.

Jeho smrt je přijímána jako oběť. Všichni to víceméně jasně cítí, někteří to říkají. Kdyby tato oběť nestačila, kdyby nebyla přijata, všem by nám hrozila smrt, nemohli bychom dál žít. Řada dalších odpovídá na tutpe oběť asketickým gestem: hladovkou.

Čin, ohlášený jako politický, vypadá z politického kontextu. Vnitřní i vnější účast lidu je nesmírná. Vyjadřuje se však mlčením. Zástupy na Palachově pohřbu měly obrovskou fyzickou sílu. Ale všichni zůstali tiší a obrácení do sebe.

Demonstrace začaly teprve nazítří po pohřbu. I pak měly bezvýznamný obsah.

Vše tu probíhalo přesně podle scénáře primitivních rituálů. Nevinný hoch byl slavnostně obětován. Až do jeho pohřbení trval svatý čas. Po tu dobu nebyla dovolena světská konání. Politici a policisté marně očekávali nepokoje, vzbouření. Politický akt by byli účastníci cítili jako znesvěcující. K demonstracím mohlo dojít teprve po pohřbu a ještě byly vyvolány činem, který musel být chápán jako znesvěcení - odstraňováním svíček a květinových darů na místě Palachovy oběti.

Palachův čin prolomil krunýř moderní racionalizace a obnažil hluboké základy archaického vědomí. Byl inspirován protestním sebeobětováním buddhistických mnichů a jeptišek ve Vietnamu. Neodpovídal dnešní evropské etice. V tom právě spočíval jeho význam. Ukázal, že nános několika staletí evropské výchovy přece ponechal člověka stejným, jakým býval dříve a jakým v jiných civilizacích zůstává.

Proto také ti, kteří na tom ritu participovali, důsledně odmítali a odpítají pokusy o jeho racionalizaci. Racionální analýza sem nepatří. Oběť by mohla být třeba i předstírána a nic by se tím nezměnilo. Důležitý zde není materiální fakt, ale jeho symbolický smysl, způsob jeho čtení. Oběť by byla stejně platná, kdyby byla vykonána jen obrazně. Co rozhoduje, je zbožnost mysli.

Český osud patří k osudům evropské civilizace a sdílí s ní dnes její krizi. V tomto velkém dějinném rozvratu se lidé náhle rozpoměli na potřebu oběti.

Jan Palach byl prý dohnán k zoufalství. Snad se to dá tak říci; ale nebyla to beznaděj. Obětoval svůj život, protože tímto životem a v tomto životě nemohl nic dosíci. Mnozí přitom říkali a psali, že život je více než smrt. Ale kdo to ví? Právě o tom nebyl Jan Pa-

Rozlúčka s Janom Palachom

lach a jeho druzi přesvědčení. Učinili smrt mírou života; absolutní čin mírou konání v relativitě. "Po Palachově činu se shodně mluvilo o absolutních měřítkách", napsal známý komentátor; "nevěřím v jejich uplatnění v denním životě", pokračoval, "i když nepopírám mravní hodnotu Palachovy výzvy". Rozpor v této větě je významuplný. Ukazuje na intelektuální nesnáze, do nichž ono obředné konání uvrhlo pozorovatele. Mravní hodnota Palachovy výzvy nespočívá přece v ničem jiném, než že právě vyzdvihla absolutní měřítko. Ale jak smířit absolutno s relativnem? Absolutno nelze relativizovat, relativno nelze absolutizovat. Vůči relativnu zdá se absolutno iluzí - stejně jako vůči absolutnu zdá se iluzí relativno. Čin, jako byl Palachův, je v podstatě přerušením souvislostí. Vymyká se proudu příčin a následků, je mimo zákon světa. Nepatří do světského řádu, nýbrž do řádu posvátného. Smyslem oběti je smířit lidskou společnost s božským. Nezbytným vykonáváním světského života se člověk stává součástí světa, odpadá od božského. Oběť má restituovat dotyk lidského s božským.

Oběť se udává v relativním světě, ale ukončuje řetěz kauzalit: je světsky bez účelu. Je bezúčelným zničením života, zvrácením jeho světského smyslu, jeho navrácením do nebytí, z něhož vzešel. Ale toto nebytí není už chápáno jako prázdnota. Je to pleróma, plné prázdno, absolutno. Je to něco docela jiného než relativní svět, je to pramen, odkud život vzchází, a oběť je rozhodnutím, které dává přednost onomu prameni a původu před světem již uskutečněným.

V některých kulturách obětování lidí hypertrofovalo v paroxysmy vraždění - u Kartaginců, Aztéků, u mnoho menších archaických společností. Častěji ustoupilo do podoby oběti zástupné. Nekrvavá oběť, vyřazení bytosti z užívání běžného života nebo vyřazení věci z užívání v běžném životě - zasvěcení - má stejný význam jako krvavá oběť. Asketické akty, které zpravidla provázejí rituál, vedou do svatého času.

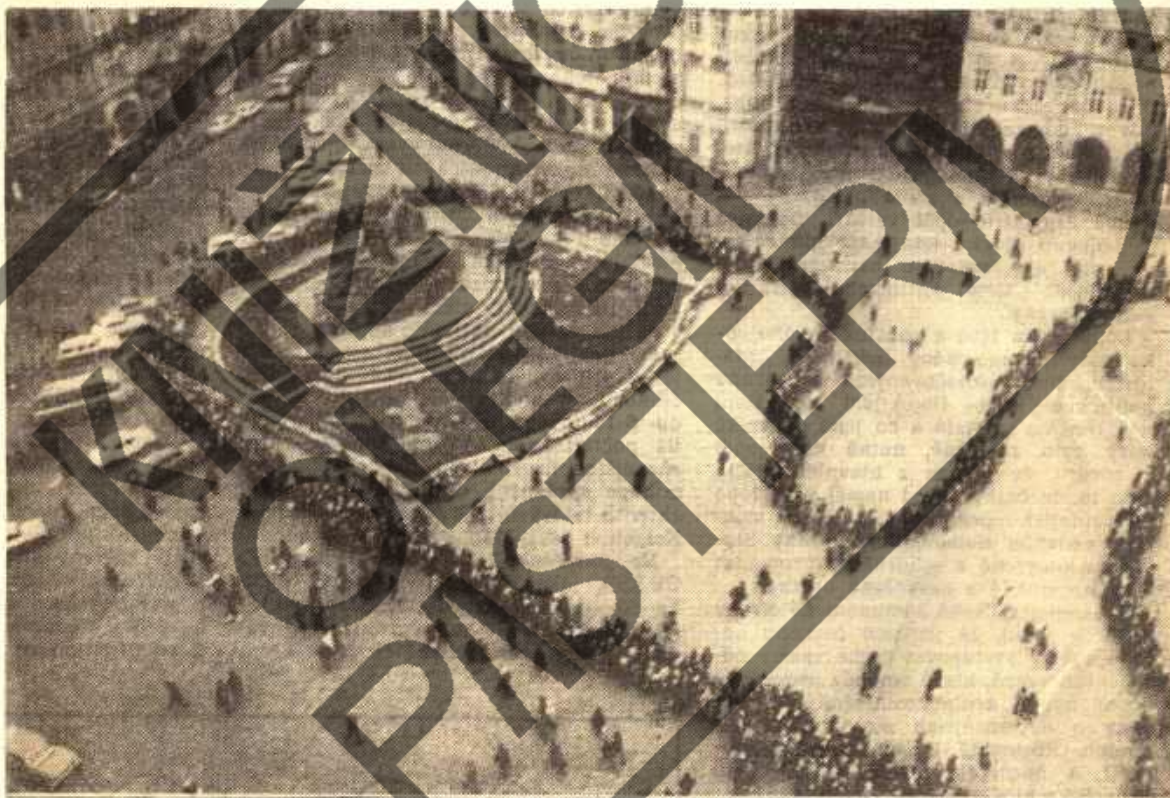
Oběť je výzvou k rozpomenutí na transcendenci. Život bez transcendence je odkázán na jsoucí, vydán automatismu udívání, odsouzen k zanikání v entropickém spádu jsoucího. Nemá důvodu a nemá míry.

Evropští entologové vysvětlují oběť jako naivní obchod s bohy: do, ut des, dávám, abys dal. Ale materiální fakt oběti nemá sám významu. Ať jde o doslovnou oběť života nebo oběť v přeneseném smyslu, její význam je symbolický. Je rozhodnutím dávat v životě přednost božím příkazům před světským prospěchem, Proto také oběť Jana Palacha nebyla pochopena jako výzva k světské akci. Lidský život se ne-

dá vyměnit za nic v tomto světě - za zrušení cenzury či jiný akt. Cena lidského života je absolutní a nedá se splatit relativním činem. Oběť Jana Palacha mohla být pochopena jenom jako výzva změnit celý život, zbavit se hříchu, znova se odhodlat k životu.

4

Jan Palach postavil proti evětské síle velmoci absolutní slabost - vzdání všeho, smrt. Někteří s ním v tom nesouhlasili. Máme-li něco zmocí v našem silném světě, potřebujeme k tomu opět síly. Činí-li tento svět člověku násilí, pak je potřeba vůči němu opět použít násilí. Násilí samo je jistě zlem, ale jeho zlo zůstane tentokrát zlem pouze dočasným. Zlo bude vyvráceno z kořenů; samo sebe zruší. "Problém revoluční aktivity nespočívá v násilí", psal nedáv-

no český autor na námět Imaginace a násilí, "ale v tom, že dovede i při použití krajních prostředků zůstat věrna svému konečnému smyslu, svobodě všech, vidině světa, kde by nezbytné násilí člověka vůči člověku na sebe už nemuselo a nemohlo hrát drastičtější podobu, než jakou má v milostných hrách." Dnes se takový názor běžně ozývá v okruhu tzv. nová levice.

Ale pořád zůstává nezodpovězena otázka, zda kdy zlo vyléčilo zlo; nepřidá-li se osudné k němu, a místo, aby je potřebovalo, zda je neposílí.

Svět, jaký máme, ztrácí pro nás cenu a násilí v něm přibývá. Je to bezútěšný věk. Růžena Vacková napsala loni do Lidové demokracie /1.8./ úvahu o mladých chuligánkách, s nimiž byla ve vězení. Mohou být živým symbolem tohoto věku. Všichni jsme na tom trochu jako ony. "Vyšly vskutku a nikoli obrazně ze dna nicoty. Jako by jim život od počátku už nepatřil a jen jej používaly." A přece i ony znají zbožnost. "Byla za tím podivná teologie... Takto asi kosmická v ubohé interpretaci: v tomto širém poklopu světa je otvůrek, jímž prochází světlo. To asi tímto otvůrkem prochází, čemu lidé říkají Bůh." "Vědomí oběti a povinnost k oběti je u nich kupodivu velká", psala dál. "Vinu nepochopí. Hřích však pochopí." Co tu Růžena Vacková popsala, je vlastně kosmologie a teologie Marcionova křesťanství. V první polovině prvního tisíciletí se rozšířilo po celém římském světě. Také tehdy se lidé uprostřed skvělé civilizace dostali na dno nicoty. Stvořený svět se jim jevil světem pouhého řádu a spravedlnosti, nežitelným světem bez lásky a milosti. Kristus však byl synem jiného boha, než který stvořil svět, boha cizího a neznámého, Otce soucitu, Boha útechy. Kristus přišel zrušit svět Stvořitelův. Úkolem křesťanů je konat vše ab abominenda et destruenda opera Creatoris, učil Marcion: opovrhnout díly Stvořitelovými a zničit je.

Herbert Marcuse také spoléhá už jen na zoufakce, lidi, kteří propadli na dno společnosti, vykořisťované a pronásledované lidi jiných ras, nezaměstnané a nezaměstnatelné. Heglův Weltgeist, Duch Světa, je "skrytý a strašný", píše. Je třeba obětovat život "Velkému odmítnutí". Marcuse je prorokem dnešní nové levice.

Zoufalství marcionistů je našim zoufalstvím. Jsme také v mrtvém světě. Není to naše vina. Člověk nemá kde jinde žít. A přece je tu hřích. Je na nás, abychom se očistili, spasili. Archaické společnosti to měly snazší než my. Žily na pokraji absolutna, mohly se k němu vracet, dovídat se ho, prožívat je. Zatímco říše císařů se hroutily, tyto společnosti přetrvávaly tisíciletí. Nedobývaly tento svět a nechtěly jej ovládat. Tito lidé se snažili být silní. Spoléhali na jinou jistotu. Buddha, Lao C', Ježíš byli bezbranní tuláci. Prošli světem tak nenápadně, že se může pochybovat, zda vskutku žili. Byli to však oni a nikoli císaři, kdo zakládali civilizace.

Znali moc obětí. Rušili jí zkažený čas, navraceli se k počátkům. Svět jimi znovu vznikl.

Text, který zde opisují, je ze staročínské knihy o Tao a ctnos-

ti. Nebylo by dobře jej komentovat. Je určena meditaci, nikoli analýze.

Člověk je útlý a slabý, když se rodí /je pevný a silný, když umírá/. Byliny a stromy jsou na počátku útlé a pružné, /a když odumírají, jsou vyprahlé a suché/. Pevnost a síla provází smrt, /útlost a slabost provází život/. Je-li válečná moc silná, nevítězí, /strom, když zesílil, hyne/. Silné a mohutné podléhá, /útlé a slabé je překonává/.

10. 2. 1969

/SEŠITY - 29, 1969/

Protože nebývá zvykem, aby dva lidé byli uvedeni jako spoluautoři knihy, nad kterou se ve skutečnosti nikdy nesešli, musím tuto situaci vysvětlit. Původní rukopis Jiřího Lederera nazvaný "Jan Palach - zpráva o životě, činu a smrti českého studenta" jsem dostala na jaře 1988 k redakci pro české vydání. Při jeho pročitání jsem však brzy podlehla síle tématu. Moje počáteční stručné vpsky se postupně natahovaly až přerostly rámec pouze redakčních úprav.

Doplnila jsem text o několik nových svědeckých výpovědí a úvahy, které s nimi souvisejí. Při pročitání novin a časopisů z oné doby mě zaujal případ tragické smrti Blanky Nacházové, který v původním textu nebyl zmíněn. Některé kapitoly jsem podstatně zkrátila, jiné přepracovala a další uspořádala jinak.

Někdo možná bude připadat, že jsem s rukopisem zemřelého českého novináře J. Lederera zacházela příliš svévolně. Omlouvám se tím, že autor sám /soudě ze zmínky v knize "Touhy bez iluzí"/ měl pocit, že jeho text není dokončen. Po svém odjezdu ze země nemohl v práci pokračovat, protože mu chyběly podklady a kontakty. Kdyby nešlo o knihu dokumentární povahy, byla by situace jiná a text by byl vydán v té podobě, v jaké jej autor opustil, čtenář by byl pouze upozorněn na to, že čte pracovní verzi. Příběh života a smrti Jana Palacha je však především aktuální zprávou, proto není tak moc důležité, kdo a jakou mírou se podílel na jejím zpracování, podstatné je, že se kniha konečně dostává k českým čtenářům.

Děkuji paní Elzbiěte Ledererové za to, že dala souhlas k úpravě rukopisu svého manžela.

- POZNÁMKA AUTORSTVÍ -

Lenka Procházková

Lenka Procházková
Jiří Lederer

JAN PALACH

knižná edícia - Fragment - K 1989

chtěla bych povědít...

Chtěla bych povědít, ale mlčím,
 není víc, než slovo obezřetné,
 jež zůstává na dně, ústům odňato.
 Není víc než slovo zpětné,
 na skrytý čas ještě zajato.

Chtěla bych povědít, ale mlčím,
 až přijde vyvolená chvíle,
 až radost uvolní se odměkem slz
 a odsoudíme všechny provinilé,
 protknuté osinami naveskrz.

Chtěla bych povědít, než zalykám se
 v té touze nepřející
 ostatním hrdlům sverepých.
 A co mi chceš víc říci?
 Jen mlčení je strážcem velikých.

odpuštění

Již se mi nevracej, ty sme mé očisty,
 jenž jsi mne poplenil, tak plný msty.
 Hluboko na dně až má duše malátní,
 spoutaný její vaz si břitce rozetní.

Až do krajnosti bez marného nezbytí,
 pro oplakaný žel se slza zanítí
 a nikdo nikdy již jí vláhu nevrátí,
 by mohla skanouti, zbavena závratí.

Jen při mně pevně stůj, ty, jenž jsi poslední
 planoucí ještě sloup ve tmavé prohlubni
 a jehož daleko ode mne odvrhli.
 Přece se navrátíš, jen jasno bude-li.
 A jářmem sladším jen, mne k sobě uputej,
 až na dno mého já se celý mi pak dej.

mrtvý

Tma
 běhá mžiká víčky
 klevetí s mrtvými
 nadbíhá těm
 kteří s ní usmlouvali.

Slunce
 ospale podřimuje
 číhá
 jak do ní zatnout
 drápy.

A mrtvý usmívá se, usmívá,
 zatím co věnce
 řeční na jeho hrobě.

◆◆◆

/básne "Chtěla bych povědít...", "Odpuštění"- sú zo zbierky
 PŘÍSLUNÍ /1943/ a básně "Mrtvý" je zo zbierky CIZÍ POKOJ /1946/

JIRINA HAUKOVÁ
 /29.1.1919/

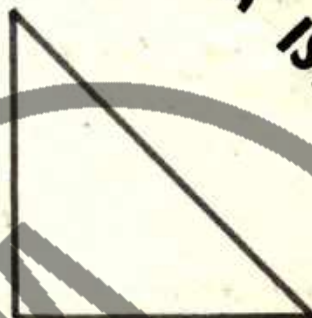
Po ukončení reálného gymnázia
 v Přerove /v r.1938/ študovala
 na filozofickej fakulte Masary-
 kovej univerzity v Brne češtinu
 a angličtinu. Po uzavretí vys-
 kých škôl v r. 1939 bola zamest-
 naná do roku 1943 v redakciu Obzo-
 ru. Po roku 1945 pokračovala v
 štúdiu na fil. fakulte KU a bola
 redaktorkou zahraničnej sekcie
 ministerstva informácií. Je man-
 želkou kritika J.Chalupeckého. Od
 roku 1950 spisovateľka a prekla-

dateľka z povolania. Členka skupiny 42. Po roku 1970 zákaz publi-
 kovania.

Z BIBLIOGRAFIE: Přísluní /1943/, Cizí pokoj /1946/, Oheň ve sně-
 hu /1956/, Mezi lidmi a havraný /1963/, Rozvodí
 času /1967/, Letorosty /výber z diela,1970, časť
 nákladu zničený/, Země nikoho /1970/...

IVAN HOFFMAN POVAHA ISTOTY

Koľko som už počul vtipov, v ktorých sa stretne Rus, Američan a Slovák /resp. Američan, Rus a Čech/, aby každý po svojom vyriešili nejaký slovenský, či český problém! Podobne sa v televíznych inscenáciách stretávajú technik, umelec a politik, alebo matematik, lekár a spisovateľ, aby sa na mozaike ich pohľadov vyjadril problém hry komplexne. Autori týchto koláží sa s témou vyrovnávajú rôzne /zväčša tak, že sa z nedostatku erudície, či odvahy s témou nevyrovnávajú/, podstatnejšie však je, že v našom podvedomí sa fixujú títo "američania", "lekári" a "technici" a súčasne i spôsob ich komunikácie. Na malej ploche vtipu, či televíznej hry, je každá postava redukovaná na svoju rolu, ku ktorej patria zabehané symboly a otrepané slovné spojenia. Pohovoriť prostredníctvom "američana", "rusa" a "slováka" o nejakom probléme, znamená zväčša odmyslieť skutočných ľudí a nechať jednať neživotné prototypy. V pôdoryse tohto triku je naznačený spôsob, ako uniknúť z reality, ako sa tragickému zasmiať, ako hrdinstvo vyvieť zo zbabelosti, romantiku z banality.

Dvadsaťkrát za deň sa moja tri a polročná dcéra starostlivo skláňa nad svoju pacientku

plyšovú Kozu, a tajomne mumle: "Sadlo jej to na pľúca." Vyčítavo k nám prehodí: "Ticho, operujem! Musím sa sústrediť!" Rutinne berie injekciu a so slovami: "Je kontrola", aplikuje intravenózne acylpyrín. "Štyri, päť, šesť", oznamuje teplotu. Odpočuté slová, ktoré používa, majú magickú funkciu. Sú kulisou fenoménov choroby a uzdravenia. O tom podstatnom, o samotnej chorobe a uzdravení, vie však svoje. O svoju pacientku má skutočný strach. A možno preto sa táto, napriek tým najhroznejším úrazom a nespočítateľným zápalom pľúc, stále dobre drží.

V atomizovanej spoločnosti kde ľahko zameniteľný a teda i ľahko zraniteľný človek je ochotný akceptovať druhého iba cez filter úzkostne chránených stereotypov, natoľko klesla možnosť dohovoru a porozumenia, že sa tí "američania" a "technici" na prvý pohľad javia ako najpriateľnejší garanti našej komunikácie. V skutočnosti komunikácii bránia. Pokrivená skutočnosť vytvára pokrivené stereotypy a tie zasa umocňujú pokrivenú skutočnosť. Ako v tomto bludisku dôsledkov a príčin stanoviť diagnózu? Akú terapiu zvoliť, aby ľudia, rozohnaní do nedôverčivých, vzájomne izolovaných táborov a i

v nich vystavení nevraživej konkurencii či apatii boli schopní toho, čo sa v inscenáciách a vtipoch aspoň predstiera? Aby lekár a technik sa naozaj dokázali stretnúť - totiž ako ľudia, ktorí zastávajú osobné postoje, namiesto neosobných rolí? Moja dcéra by diagnózu stanovila jednoduchým: "Sadlo vám to na plúca". A v jej neoblomnej viere v uzdravenie by čokoľvek z toho, čím bežne lieči kozu, zabralo.

Keď si predstavím, s akou podozrivou samozrejmosťou kľučujeme po každodennej trase našich starostí, s akou istotou sa orientujeme v štandardne absurdných situáciách, ako bezproblémovo komunikujeme so svetom, ktorý už evidentne nie je náš - nezaráža ma tá nepravdepodobná prehľadnosť nášho života sama o sebe. Žasnem nad tým, ako absolútne preferujeme jestvujúce pred možným /i neznesiteľné pred neistým/, ako ochotne sme tými "američanmi" a "technikmi", neosobnými aktérmi vlastných príbehov, ako hre na skutočnosť dávame pred skutočnosťou samou automaticky prednosť. Inštinktívne sa vyhýbame otázkam, na ktoré odpovedať by bolelo. Usilujeme sa o čo najmenšiu predstavivosť, nechceme vedieť, že jestvuje i iná alternatíva, než na akú sme sa s obrovskými stratami adaptovali.

V najrôznejších prostrediach, v ktorých som sa ocitol, ma vždy zarážalo presvedčenie, že jediný normálny je práve ten vzťah ku skutočnosti, ktorý sa v danom prostredí pestuje. Tento jav, presvedčenie o vlastnej, alebo skupinovej normalite, či už je jeho podstatou sebaobrana, či agresia, či sa tvári ako nutná podmienka prežitia, alebo ako logické vyústenie dejín, vždy býva in-

terne reflektovaný s kladným znamienkom. /Už z malého odstupu tie kladné znamienka udeľené "medzi svojimi" tým ostatným unikajú./

Predavačka, ktorá sa rozčuľuje, že zákazníci zlomyselne požadujú práve ten tovar, ktorý nemá /aby jej strpčili prácu/, učiteľka, ktorá sa pohoršuje nad rodičmi, ktorí nevyužívajú deti doma /a sabotujú tým jej prácu/, alebo vyšetrovateľ štátnej bezpečnosti, ktorý bráni rozvoj demokracie pred občanmi, ktorí sa jej drzo dožadujú /stavajúc tým do nepriaznivého svetla jeho prácu/ - to sú krajné, ale logické príklady normality v spoločnosti, ktorá funguje nenormálne. Som presvedčený, že tento sebaklam normality je daný čímsi vážnejším, než je vážny úpadok zdravého rozumu. Tie kladné znamienka udeľujeme skutočnosti, ktorá je "malá, blbá - ale naša" z puďu sebazáchovy. Puď sebazáchovy je to teda, ktorý nás vedie do záhuby, keď nás chráni pravdivo vidieť naše tragické postavenie?

Vidiečan, ktorý namiesto perspektívneho hospodárstva buduje rozľahlú, typizovanú škatulu, z ktorej neskôr bude obývať iba kuchynu, v zime vykurovať iba prízemie, dom s povestným balkónom, na ktorý nikdy nevstúpi, je hrdý na svoje dielo a odmieta debatovať o tom, či svoje schopnosti, sily a kapitál vynaložil rozumne. Vynaložil ich ako mohol a smel. Nechce vedieť, ako sa býva v iných krajinách - porovnáva sa so svojím švagrom, alebo susedom. Tým, že by postavil iný, ako "normálny" dom, ako od neho mlčky očakáva odbor výstavby a všeobecná mienka v dedine, ocitol by sa v neznesiteľnom spoločenskom postavení rebela, blázna, alebo výstredníka, stal by sa terčom útokov byrokratickej mašinérie i poranených ľud-

ských citov. V podobne zovretom "dedinskom" húfe žije i znormalizovaný úradník, lekár, matematik, či spisovateľ. Každý pozná limity tolerancie svojho okolia, osvojuje si ich i projektuje na svet mimo húfu, pokúšajúc sa tak zľahčiť trauma vlastného polozenia, ktoré mu sadlo na plúca: "Ani oni nie sú iní", "ani inde to nie je inak" "tak to proste je".

Lenže "američanovi" a "technikovi" nepatrí skutočnosť, ako to predstierajú vo svojom štylizovanom rozhovore. Oni patria typu skutočnosti, o ktorom nám referujú. Ich fiktívny dialóg speje k fiktívnej pointe, ktorá platí zasa iba v ich fiktívnom americko-technickom svete. Aby teda vtip, či inscenácia mohli vzniknúť, musí byť čímsi obtiažna skutočná skutočnosť, ktorú žijeme. I svoju náhradnú identitu si držíme kvôli obave, že sebou nedokážeme byť priamo. Majiteľ vidieckej novostavby v sebe nosí podozrenie, že postavil blbý dom. Spisovateľ tuší, čo nenapísal. Obvodný lekár pozná lieky, ktoré nepredpisuje dôchodcovi /neperspektívnej pracovnej sile/. Vtipmi a inscenáciami by za normálnych okolností nebolo možné vytesňovať zo života život. Dieťa by za normálnych okolností nebolo nedostupným vzorom viery v uzdravenie.

Podstatou toho náhradného lekárstva a američanstva je strach. Všadeprítomný strach z nepoznaného, iba tušeného, ktorý na pokračovanie ochromuje. Snažíme sa nevybočiť z rituálu, ktorý pritom má zámerne nejasné pravidlá, je formou bez obsahu, fasádou nejestvujúceho domu, za ktorou sa nedá zohriať, ani ukryť pred dažďom. Strach, ktorý sa z nášho nedôstojného postavenia rodí, túto nedôstojnosť i násobí. Jedine priamou konfrontáciou sa ho možno zba-

viť, no ako američania nevieme, s čím sa nám treba konfrontovať, a tak sa strachujeme práve tej konfrontácie. Čím väčší je pri priestor, do ktorého pred nou unikáme, tým sme v nom bezradnejší, čím sa vyhýbame dlhšie, tým väčší sa bojíme, tým väčší sme američanmi a tým zarputilejšie odmietame inak, než ako američanov, vnímať druhých a tým fatálnejšie nám to, ako hovorí maja dcéra, "sadá na plúca". Uhýbajúc pred konfrontáciou do svojich rolí, sme nimi zrádzaní. Sme konfrontovaní nečakane, od chrbta, vždy zákonite práve s tým, pred čím unikáme. A keď sa nakoniec nebezpečenstvu zúfalo otočíme tvárou, keď ho uznáme a túžime naozaj odvrátiť - sme darmo svojou rolou. To bytostné, autenticky naše, čo sme obetovali svojmu američanstvu, nám beznádejne chýba.

Je teoreticky možné, aby sa Američan, Rus a Slovak vo vtipe báli. Napríklad keď majú iba dva padáky a lietadlo horí. Vtip si však nekladie za úlohu zobrazit' a riešiť existenciálny pocit našej úzkosti. Naopak ho vytesňuje. Podľa toho i vyzerá "rozuzlenie" zápletky, v ktorom sa vyjaví, že jedného z trojice vyhodili s ruksakom. /Poznámka: pred dvadsiatimi rokmi, keď som počul tento vtip, vložil čs. prezident na zdesenie prezidenta amerického úslužne "padák" na plecía L.I. Brežněva.../ Podobne v televíznej inscenácii, ktorá simuluje život, sa na spôsob života občas pojedná i strach. Ale opäť: inscenácia "vyrieši" svoj problém, a nám to nepomôže. Neprestaneme sa báť, iba na okamžik zabudneme, že sa bojíme. Náhradný, televízny život, poskytne náhradné riešenie, ktoré sa tvári byť lepším, ako nič. Je pritom riešením najhorším: jednoducho preto, že /opäť/ nie je naše.

V našej nevtipnej, nein-scenovanej /skutočnej/ skutočnosti však má strach svoje nezastúpiteľné miesto. Keď i povieme, že sa nebojíme, nikdy to neplatí absolútne. O tom, či v našej duši zavládne pokoj, nerozhoduje či máme strach, ale z čoho ho máme, či nemáme. Naše putovanie je ohrozené narodením a smrťou. Nevieme dokoľky, ako, ani prečo tu sme. V tejto neistote sa nechováme rovnako. Jeden sa v obave skláňa pred tajomným, druhý pred rovnakým tajomstvom uniká do sietí racionality, nechtiac sa skloniť sa kriví. Jeden sa trápí, či v tomto svete ľudsky obstoí a dospieva do pokory, druhý sa obáva, či mu v tomto živote niečo neunikne, zotročí sám seba zretazením nekonečných ambícií v slepom vzorci sexus-luxus-kariéra a dospieva k bezmocnosti. Cesta naznačeného američanstva, na ktorej sa pyšne vydávame za majiteľov svojich osudov, je cestou sebaklamu. Ňou sa v lepšom prípade /totiž v prípade pádu/ iba okľukou vraciame k večnej existenciálnej dileme, ktorej sa, takto poučení, už nemôžeme zbáť.

Keď pozorujem svoju dcéru ako lieči, cítim, že som svedkom čohosi úžasného: Pohybuje sa, vďaka svojmu detstvu, v kompletnej skutočnosti, kde materiálne s duchovným tvorí neprotirečivú jednotu. Mojou úlohou nie je naučiť ju viere v takúto skutočnosť, ale iba jej pomôcť, aby si ju udržala. Aby svoju dnešnú istotu nezamenila za neistotu skutočnosti nekompletnej, aby sa jej vnímanie nezúžilo na reflexiu iba materiálnej povahy sveta.

Práve strata schopnosti vnímať kompletnú skutočnosť je tým, čo handicapuje čoraz viac ľudí. Jestvuje zrejme úmera medzi tým, nakoľko je človek vy-

trhnutý z tradičných väzieb spoločnosti a sveta, a nakoľko je netolerantný ku všetkému, čo ho presahuje, alebo čomu nerozumie. Teda úmera medzi jeho od-cudzením, úzkosťou, neistotou a medzi nevraživosťou k svetu, ktorý vnímaný nekompletne, nutne sa javí absurdným. Všetky ľudské necnosti sú možno definovateľné ako absencia vedomia duchovného priestoru, teritória mimo našu zmyslovú skúsenosť, zázemia, ktoré nepoznačené našou nedostatočnosťou predstavuje večnú platformu pre stretnutie inak nezlučiteľného. Hľadanie úbežníku ľudských snažení v časnej realite stereotypne vykazuje iba našu nevybavenosť do nepohody. Vždy nanovo sa ideály budované na poznateľnom ukážu ako ilúzie, keď vykročíme z izolácie našej racionálnej skúsenosti.

Vtedy totiž nutne pocítíme všadeprítomný dozor totalitne organizovaného sveta, ktorý sme pomohli ustanoviť s úsmevom na perách, keď sme pripustili, že "technik", "lekár" a "američan" mali iba dva padáky. Iba ak nahliadneme, že títo traja sa vo skutočnosti nikdy nestretli, prestaneme sa vzájomne vyhadzovať s ruksakmi. Treba povedať, že ten neosobne totalitný dozor možno definitívne zrušiť iba osobne. Tým, že sa začneme každý osve báť: Dozoru, ktorý funguje od večnosti, transcendentného pohľadu naším vnútrom /svedomím/ upretého k činom, ktoré nezanikajú. Že sa začneme báť vlastnej náchylnosti k zlému, vlastnej zbabelosti, všetkého, čo nás oddeľuje od účasti na pravdivom živote. A ten je možný iba v kompletnej skutočnosti, teda - povedané tradične - v Bohu.

Je zvláštne, že deťom je to samozrejmé - no dospelí sú schopní brať výzvu "buďte ako deti" najčastejšie iba obrazne.

ROZHOVOR J. Baczyńskiego

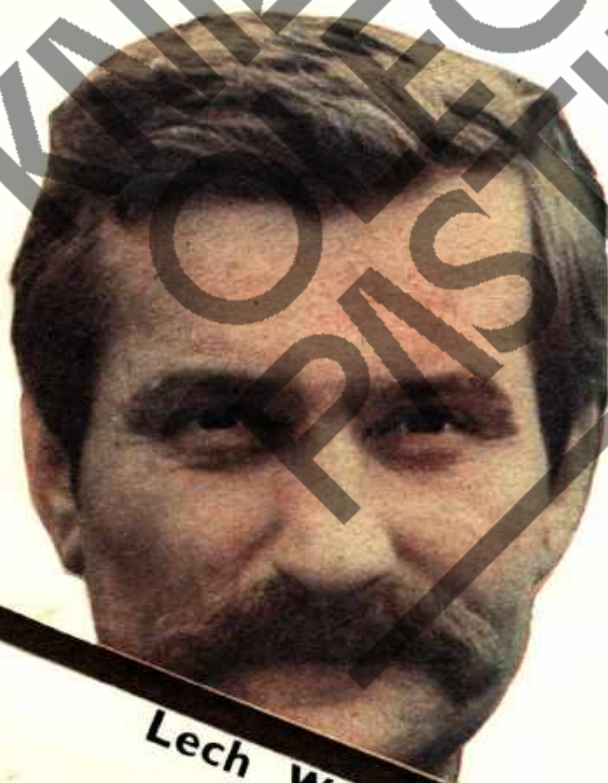
a M. Turského

s LECHOM WALESEM

► POLITYKA - č.1-1989 ◀

POLITYKA: 13. decembra bolo siedme výročie vyhlásenia výnimočného stavu. Nasledujúceho dňa minister J.Urban na tlačovej konferencii vyhlásil, že sa "podpisuje skoro pod všetkým, čo povedal Lech Walesa v Paríži". Iste uznáte, že to zaznelo priam nepravdepodobne. Ako hodnotíte komplimenty ministra Urbana?

L.WALESA: On ma chváli a ja mám vážne námietky. Ak si ktosi myslí, že ma môže oddeliť, izolovať od NSZZ /Nezávislé združenie odborových zväzov/ SOLIDARITA, tak robí veľkú chybu. Prináša to iba stratu času a hnev z našej strany. Také delenie môže viesť k anarchizácii a strate kontroly situácie. Ten, kto by ma chválil zlomyseľne, pôsobí proti nám všetkým, ak by však v tom nebolo klamstva, nuž dobre, nech sa páči. Čo sa týka mojich vystúpení v Paríži... Myslím, že špinu treba prať doma. Snáď preto hovorím za hranicami trochu inak. Nuž, brzdil som sa.

Lech Walesa

POLITYKA: Vaše nedávne televízne stretnutie s Alfredom Miodowiczom sledovalo viac ako 20 mil. Poliakov. Ako hodnotíte priebeh tohoto stretnutia; ste spokojný?

L.WALESA: Práve v ten deň som sa cítil zle, do televízie som prišiel chorý. Ale je možno lepšie, že som bol taký klud-

ný a chýbalo mi trochu normálneho reflexu. Stretnutie hodnotím ako veľmi dobré, nie z hľadiska boja či víťazstva. Musí to niečo vyvolať. Zmätok, ktorý bol a je v Poľsku, sa musí skončiť, lebo ním strácame všetci. Preto sa po tomto stretnutí musí čosi pohnúť. Stretnutie bolo akýmsi závanom v našom zástoji a možno sme nabrali trochu vetra do plachiet.

POLITYKA: Pred niekoľkými týždňami, snáď v súvislosti s "okrúhlym stolom" ste vyhlásili: buď je to veľká hra do ktorej chcú zase Walesu vmanévrovať, alebo je to otvorenie novej kapitoly poľských dejín. Čo si myslíte dnes: je to hra alebo predsa len nová etapa?

L.WALESA: Aj keď to je hra, prináša kladné výsledky. Pomaly sa dostávame zo zmatku. Som presvedčený, že sa otvára akási nová etapa, hoci zatiaľ nie sú praktické výsledky, zatiaľ sú iba možnosti.

POLITYKA: Ako sa pozeráte na uplynulých 7 rokov, čo sa za ten čas naučili obe strany - "vládna" a "spoločenská", ako sa zmenili?

L.WALESA: Odpoviem trochu inak. To, čo sa odohralo 13. decembra 1981 považujem za nedobré. To však už je história. Ak chceme o 13. decembri hovoriť vážne, navrhujem, aby obe strany určili troch až piatich najlepších historikov a tí nech verejne diskutujú o zmysle toho, čo sa stalo. Ja som na riešenie nových problémov. Nie som historik.

POLITYKA: Tak dobre, odložme debatu o tom, čo sa stalo. Chceme sa vrátiť k otázke: čo sa podľa vás zmenilo odvtedy na oboch stranách?

L.WALESA: Hovoril som už, že sa teraz nechcem vracieť k minulosti. Som človek orientovaný na budúcnosť, čo bolo - odsúvam od seba, aby som si zachoval pokojnú myseľ. Čo sa zmenilo? Režim sa presvedčil, že bez dohody sa v štáte nič nedá urobiť. A spoločnosť zas vidí, že bez vrchnosti ďaleko nezájde. Poliaci hľadajú to, čo je možné: s čím súhlasí vrchnosť a s čím spoločnosť. S niečím súhlasíme spoločne, objavuje sa to ako kvietky. Ale je otázne, či sú tieto púčiky príslubom skutočnej reformy. 8 rokov trval boj o to, čo je nutné a čo možné. Nemyslím si, že to bol celkom stratený čas, hoci sa môže zdať byť stratený, ak našu šancu nevyužijeme, ak nám ktosi, či čosi v tom zabráni.

POLITYKA: Ak sa však /a možno je to nutné/ snažíte pochopiť svojich súperov, ktorí hovoria: Prečo opozícia nechce uznať, čo vláda vykonala v uplynulých rokoch, prečo si myslí, že na vláde si musí všetko vynútiť a nechce vidieť, ako veľmi sa dnešné Poľsko líši od toho v roku 1980, či 1982?

L.WALESA: Páni, vždy predsa opakujem, že hľadisko závisí od miesta sedenia. Ak je vo Francúzsku, odkiaľ som sa práve vrátil, sto tisíc mladých Poliakov, ktorých okolnosti pri-

nútili emigrovať - je to tak dobre? Koľko ľudí sme v tomto období stratili - možno milión. Alebo - ak naša zadĺženosť rastie z roka na rok - sú to pozitívne zmeny? Fígu pozitívne. Žijeme snáď dnes lepšie? Isteže, možno uviesť iné príklady, že sa predsa čosi zlepšilo, že je viac demokracie, slobody slova. Ale opäť - je dar vrchnosti alebo to bolo vynútené spoločnosťou? Takéto kalkulácie ponechajme kalkulantom. Myslím si, že je zopár dobrých vecí a veľmi veľa nedobrych. A treba dobré nechať a zlé odstrániť.

POLITYKA: Uznali ste, že v posledných rokoch sa obe strany čosi naučili. Prejdime teda k SOLIDARITE - čím dnes je, ako hnutie, organizácia, súhrn názorov?

L.WALESA: V roku 1982, keď sa niekoľko ľudí vrátilo z internácie, mali sme rozhovor. V internácii som rôzne veci premyslel, ale nevedel som, či mám pravdu. Tak som sa ich spýtal: Akú koncepciu máme teraz presadzovať? Snažiť sa o jednotu z roku 1981 alebo prijať inú koncepciu: táto je už história, teraz stavať na pluralizmus? Hovoril som vtedy o troch až štyroch takýchto "segmentoch": politickom, spoločenskom, ekonomickom a právnom, v ktorých máme bojovať o pluralizmus. Ale keď sa ukázalo, že ekonomický pluralizmus, na ktorom nám najviac záležalo, nevychádza, začal sa objavovať tlak na pluralizmus politický, niečo ako politické strany. Teda, SOLIDARITA je naďalej reforma, ktorá má rôzne stránky.

POLITYKA: ... hnutie za reformu?

L.WALESA: Áno. A také široké, že je v ňom miesto aj pre vládu. Hlavný prúd zostáva a bude odborársky. SOLIDARITA, to sú závodné komisie, oblasťné štruktúry, noviny a publikácie, je to CELOŠTÁTNY VÝKONNÝ VÝBOR. Sú to však hlavne ľudia, ktorí sa sami za SOLIDARITU uznávajú. Možno sa už v nej niektorí nepomesťujú a prejdú do rôznych politických klubov. Ale budú sa naďalej cítiť deťmi SOLIDARITY. Zo snáh SOLIDARITY sa sformujú pluralistické prúdy - odborový, ekonomický, politický - a treba im dať šancu organizačnej existencie a vlastnej programovej práce.

POLITYKA: Sčasti ste odpovedali na našu otázku: čím je SOLIDARITA dnes. Sú to teda závodné odborové bunky, priaznivci "hnutia za reformu", alebo symbol spájajúci rôzne opozičné skupiny?

L.WALESA: Vláda môže povedať, že SOLIDARITA - to je boj s vrchnosťou alebo hrozba anarchie. A má pravdu. Ktosi iný povie, že je to boj o reformu. A tiež má pravdu. Pre mňa je to boj o prinútenie vlády k reformám, vedený z rôznych miest, nie zhlukom, ako to bolo kedysi, ale cez rôzne združenia, kluby, hospodárske hnutia, no a hlavný prúd je - odborový.

POLITYKA: Pani premiérka Thatcherová nedávno vyhlásila, že SOLIDARITA, to nie sú ani tak odbory, ako jadro opozície.

L.WALESA: K reformám, k inému Poľsku vedie veľa ciest. Žiadna z nich nie je SOLIDARITOU - všetky spolu tvoria SOLIDARITU. V budúcnosti zostane s týmto názvom spojená snáď len odborová organizácia, iné organizácie a hnutia budú mať iba rodokmeň SOLIDARITY.

POLITYKA: Zdá sa, že súhlasíte s oficiálnou alebo polooficiálnou koncepciou, že by pre SOLIDARITU bolo výhodnejšie, ak by sa od nej oddelili politické kluby, zárodky strán a podobne, ktoré by od odborov odpútali ľudí zaoberajúcich sa hlavne politikou, ponechávajúc tak odborom to, čo je odborárske.

L.WALESA: Podozrievam vládu z toho, že keď presadzuje takúto koncepciu, snaží sa tým odborom odobrať mozog. A teraz nech si diskutujú v politických stranách, kluboch, skupinkách. Rozdeľ a panuj. Ale my hovoríme - nie. Prídeme k tomu, ale z druhej strany. Najskôr musí byť jednotná sila, ktorá bude kontrolovať vládu, ktorá ustráži nezávislosť menších organizácií a uľahčí im jestvovanie. Ale garantom reforiem, zárukou, že nebudeme okľamaní, musí byť jedna SOLIDARITA. Vláda si však myslí: dajme im zopár miest v sneme, vicepremiéra, pár ministrov - a tak ich rozdelíme, oslabíme.

POLITYKA: Čiže, v SOLIDARITE majú byť aj odborári aj neodborári, všetci, ktorí sú proti vláde a hľadajú pred ňou ochranu. V čom sa to teda líši od modelu z roku 1981?

L.WALESA: V Poľsku už máme mnoho organizácií, dokonca tri oficiálne politické strany. Ale sú nezávislé, môžu odpo- rovať režimu, ktorý vládne v Poľsku už viac ako 40 rokov? To, čo je, nemá silu, nedokáže sa brániť. A preto my, deti tohoto systému, nemôžeme sa nechať zmanipulovať. To nie je tá istá situácia ako v roku 1981. Súhlasíme - nemôžu byť neustále štrajky, boj, pokusy preberania moci - proti tomu sa môžeme poistiť. Ale necháme sa rozdeliť, zostať bez záruk, že si uchováme nezávislosť.

POLITYKA: Ak by sme sa na situáciu pozreli z iného pohľadu, javí sa asi takto: na jednej strane hnutie, ktoré reprezentujete, sa bojí, aby nebolo zmanipulované, oklamané, na druhej strane vláda, ktorá sa bojí destabilizácie štátu. Sú tieto obavy odôvodnené?

L.WALESA: Áno.

POLITYKA: Povedzte nám, aké záruky proti zmanipulovaniu potrebuje Lech Walesa a čím naopak môže on upokojiť vládu. Ak máme dosiahnuť kompromis, treba sa vžiť do postoja druhej strany. Kde vidíte hranice kompromisu pre SOLIDARITU a kde pre vládu.

L.WALESA: Páni, čo tu budeme žartovať? Chceme byť spoločenským hnutím. A čím sú oficiálne odbory? 95% členov, to je strana, pán Miodowicz je strana. Čo to je? Sú to hlavne politic-

ké odbory, aké som vo svete videl. Pomáhajú tejto vláde? Pomáhajú. A keď chceme my mať rovnakú organizáciu, ibaže idúcu opačným smerom - tak nie?

POLITYKA: Prepáčte, otázka sa týkala niečoho iného...

L.WALESA: ...dobré chápem. Chcete dokázať, že ja chcem zjesť vládu...

POLITYKA: Nie, naopak. Pýtame sa na záruky, nutné pre to, aby sa obe strany dohodli...

L.WALESA: Hovoríte, že hrozí destabilizácia, keď sa zväz legalizuje. Vláda, či chce alebo nie, zväz povolí! Násilím, či bez neho, a aká bude cena? To je pre mňa otázka. Tanky tu nepomôžu, lebo už raz nepomohli. Mládež to nedovolí. Podpáli im chvost a to už onedlho. Poľsko potrebuje rýchle dorozumenie. Tiež sú potrebné záruky. Len preberať sa to nebude verejne. To je roz-

hovor pre okrúhly stôl s ľuďmi, ktorí chápu, že takto ďalej vládnuť nemožno. Opakujem, OPZZ /oficiálne odbory/ sa venujú politike a my sa budeme tiež. S tým rozdielom, že oni to chcú, nie my. Naopak, chceme normálny stav. Nech sa politické hnutie oddelí, ale na princípe nezávislosti, nie závislosti. Že vyženieme komunistov - to nie je pravda, dokonca sa im bude lepšie vládnuť, ale na jasných princípoch. Mohli by sme pomôcť vláde, aby sa jej dobre vládlo a aby mala čím vládnuť. To však nechce, zvykla si na starý štýl a tak jej to vyhovuje. Chápem obavy oboch strán. Ako tomu zabrániť? Sme všetci o sedem rokov múdrejší. Teraz je oveľa lepšia medzinárodná situácia. V iných štátoch prebiehajú veľké reformy - hlavne v Sovietskom zväze. Hovoril som o tom s akademikom Sacharovom v Paríži.

/EDWARD DWURNIK: ŠTRAJK, 1981/

V Moskeve tiež chápú, že je potrebné skoncovať so stalinským systémom. Totalitnú štruktúru musí nahradiť štruktúra pluralistická. Podobné názory sme v poslednom čase počuli z tribún aj v Poľsku. To budí našu nádej, že prevahu vo vládnom tábore získavajú reformátorské sily. Poľská spoločnosť to očakáva, ale času je čoraz menej. SOLIDARITA stále opakuje svoju ochotu na uzavretie protikrizového paktu v prospech reformy. Oceňujeme zmenu tónu a jazyka v niektorých vystúpeniach predstaviteľov moci. Ale to nestačí... Sľubov bolo už dosť. Je potrebný jasný program reforiem, program destalinizácie všetkých oblastí života. Ľudia musia uveriť tomu, že sa každým dňom stávajú hospodármi vo vlastnom dome. V iných krajinách sa našli ľudia, ktorí rozmyšľajú práve takto. Prečo by sa nenašli v poľskej strane?

POLITYKA: Hovorili ste, že je potrebné vyhýbať sa konfliktom, znížiť straty, atď. Nie sme tu na to, aby sme predstavovali stanovisko vlády, ale vy musíte tiež zohľadniť obavy a názory druhej strany. Tak, ako musí vláda zohľadniť obavy SOLIDARITY. Preto sa ešte raz pýtame na záruky potrebné k tomu, aby mohlo dôjsť k dohode.

L.WALESA: Záruky sme predsa dávali už pred zavedením výnimočného stavu. Všetky záruky budú vyplývať zo štruktúry zväzu, z organizácie, z práva. Sme pripravení na kompromis. Ale o tom nebudem hovoriť v POLITYKE, to musí byť predmetom oficiálnych jednaní.

Záruky? Upokojím vás: neohrozuje vládny aparát. Nemáme ani druhú stranu, ani skupinu, ktorá by prevzala moc. A strana má dosť času na iný postoj, evolučnou cestou. Je však ohrozená revolučnou cestou. Ak sa nedohodne s nami, ak spolu nenájde miesto pre ňu aj pre nás - tak potom to bude nebezpečné aj pre stranu aj pre nás. Je lepšie dohodnúť sa teraz, v klude, ako po bitke. Môžeme získať viac. A strane sa bude lepšie vládnuť, keď bude vedieť, aké miesto jej patrí. V Poľsku musí byť miesto pre všetkých. Čím rýchlejšie sa strana s nami dohodne, tým lepšie. A nové riešenie silou? Nechceme sa predsa stať Afganistanom. Poviem to, čo som hovoril už v roku 1981: stretneme sa na ceste reforiem, pretože niet iného východiska.

POLITYKA: Viete ako sa to môže chápať: dohodnime sa, lebo ak nie, tak uvidíte...

L.WALESA: Nie. Som evolučný človek. Pohrozia iní, keď uvidia moju neúčinnosť. Ja sa bránim rovnako ako vláda. Spolu môžeme pre Poľsko čosi urobiť. Nechcem revolúciu, chcem uchrániť seba a svoje deti. Ale varujem pred tým, kam môže smerovať situácia.

POLITYKA: Myslite na mládež? Vyplýva to z vašej skúsenosti z Jastrzebia, kde vás mladí zle prijali?

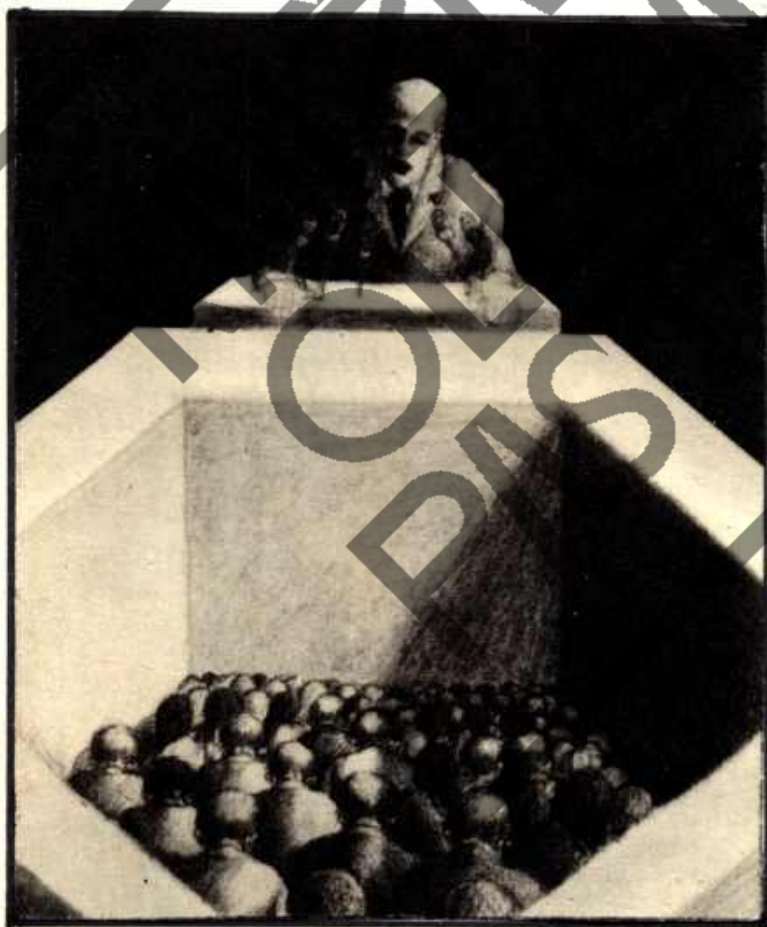
L.WALESA: O to ani nejde. V Jastrzebí to bola bojová skupina, ale najnebezpečnejšia je tá mlčiaca väčšina, ktorá

sa bude posúvať smerom k bojovnosti, pretože jej situácia sa tak rýchlo nezmení. Ľudia v určitom momente prestanú cítiť bolesť aj strach. A Jastrzebie? Ak by som vedel, ku komu idem, bol by som sa zariadil inak. Bolo to nedorozumenie. Povedali mi, že idem iba na omšu, že štrajk je ukončený, išlo iba o podpis a o to, že sa jedná o Sliezko - tam ísť musím. A nepripravený som šliapol na mínu. Z ďalšími vecami som si už poradil. Nesvedčí to o mojej neúčinnosti, ale o tom, že išlo o omyl.

POLITYKA: Myslíte si, že dokážete ovládnuť najradikálnejšie skupiny mládeže? Je ešte SOLIDARITA a vy autoritou aj pre mladých, ktorí dospievali v osemdesiatych rokoch?

L.WALESA: Vážia si nás, pokiaľ sme "proti". A čo bude v budúcnosti, keď sa SOLIDARITA stabilizuje - neviem. Spory budú, mladí v podmienkach v akých žijú, budú žiadať radikálne zmeny, starší a skúsenejší ich budú brániť.

POLITYKA: Nestane sa SOLIDARITA - tak ako ju budujete - brzdou hlavne hospodárskych reforiem, pri obrane zdôvodnených záujmov všetkých skupín, mladých i starých, baníkov aj dokárov? Hovoríte, že je to hnutie za reformy, ale tie mnohých ľudí ohrozia a tak budú hľadať podporu v odborovom zväze.

L.WALESA: Ak by sme žili v ideálnych hospodárskych podmienkach, najprv by sme museli vytvoriť silné hospodárstvo a až potom silné odbory, ktoré by z hospodárstva žili. Ale oficiálne odbory už sú a bude SOLIDARITA. To sú fakty. Čo teraz. Odbory je treba orientovať tak, aby nekazili hospodárstvo. Bude potrebné zlaadiť pravidlá na riešenie konfliktov bez štrajkov. Zväz musí žiadať maximum, ale iba toľko, koľko mu dovolí kompjúter a logika. K tomu sú však potrebné dôveryhodné údaje o ekonomike podniku. Ľudia nie sú hlupáci a nebudú pracovať na vlastnej záhube.

POLITYKA: Ale reforma, ktorá tvorí trhové hospodárstvo, môže zhoršiť životné podmienky slabších, menej schopných a lenivejších, alebo ľuďom navyknutým na požiadavky nie však na osobnú zodpovednosť. Ochranu budú hľadať v odboroch.

L.WALESA: Určite to bude tak. A odbory musia chrániť všetkých. My ale bojujeme o prinavrátenie zmyslu práci. Nerobíš - nemáš - tvoja strata. Bieda je a bude. Existuje sociálna pomoc, mohutná Cirkev, ľudia s dobrým srdcom - nedovolia zahynúť slabým. Našou úlohou je vytvoriť podmienky, aby každý slušne zarobil. To je všetko. Najjednoduchšia filozofia.

POLITYKA: Často sa stretávate s robotníkmi. Aký je váš názor, je medzi nimi viac takých, ktorí dávajú prednosť istote i keď za menší plat, ako tých, ktorí sú ochotní riskovať?

L.WALESA: Myslím si, že nie viac ako 5% uvažuje tak, že "ako bolo, tak bolo, ale nebolo to najhoršie v tomto systéme. Niečo dali, niečo som ukradol a akosi to išlo". Nie je u nás takých veľa. A to je dobre, pretože sú krajiny, kde takto uvažuje 80%. Pri zavádzaní nového poriadku a konfliktov, zabezpečenie zdravých vidiek nebude ekonomických prabezbolestné.

POLITYKA: Čiže: dú proti nezamestnanosti, využitie robotníkov ku miedz - teda nite musí priniesť

L.WALESA: Nemáme ktorý ný a ktorý nie je. mienky hospodárstva ako majú reagovať nepríjemné a musí byť jasný a telný spôsob ich niť robotníkov aj tabilných podnikov.

POLITYKA: Ale na tabilné hnutie na ústupe. sila, spoločenská keďysi v Anglicku, ony ľudí obmedzenie odborárskych práv vo Francúzsku. Čoraz menej patria odbory do modelu účinného hospodárstva. V Anglicku som často počul názor: buď silné odbory, alebo silné hospodárstvo. K čomu sa prikláňate vy?

LECH WALESA SA VRACIA Z RYBAČKY

pevné odbory nebudú zatváranie podnikov, tlaku na maximálne pri nízkom prírast-javom, ktoré zákotrhová reforma?

pravidlo na určenie, podnik je rentabil-Ak budú jasné pod-potom budeme vedieť, odbory. Sú to vždy bolestivé veci, ale väčšinou akceptova-riešenia. Možno brá-bez ochrany neren-

západe, kde sú "renschémy", je odborové Klesá počet členov, prestíž. Tak, ako teraz žiadajú mili-

L.WALESA: Na západe to bývalo rôzne. Odbory niekedy robili chyby, nestačili novej technike, nerozumeli niektorým hospodárskym nevyhnutnostiam a preto prehrávali. Všade vo svete si musia odbory nájsť miesto pre seba. Ak sa im to nepodarí, budú odumierať.

POLITYKA: Keď už sme pri hospodárskych problémoch, zvažme ešte jeden. Vy a vaši poradcovia sa vyslovujete za rozšírenie súkromného sektoru. V poriadku, je vyhovujúcejší ako štátny. Ale súkromní podnikatelia nechcú žiadne odbory. Je to ďalší paradox: ako odborár podporujete takú zmenu hospodárstva, ktorá sa môže obrátiť proti odborom.

L.WALESA: Prečo dnes hovoríme o problémoch, ktoré budú možno mať naši vnuci? Odbolokujeme monopoly: odborové, stranické, hospodárske; to je problém dneška, potom budeme uvažovať, ako v takýchto podmienkach majú pracovať odbory. Môžu nastať problémy; tak vytvoríme reprezentatívnu organizáciu rýchlej reakcie. Ak sa pri zavádzaní reforiem zmýlime, tak to rýchlo napravíme. To sú technické otázky.

POLITYKA: Vravíte, že by sme sa nemali zaoberať ďalekou budúcnosťou. Hovorme teda o blízkej budúcnosti, ako si napríklad predstavujete Poľsko v roku 2000?

L.WALESA: Moment, koľko je to rokov - desať? Dost málo. Poľsko by mohlo byť na úrovni dnešného Talianska, to znamená - dost pokojne, i keď nie úplne. Alebo, v pomere k Východu bude akýmsi Maďarskom v jeho najlepšom období, teda v popredí, ťahajúc iných.

POLITYKA: Vidíme, že ste optimista.

L.WALESA: Áno, len ma znepokojuje cena reforiem.

POLITYKA: Ste optimista, ale aj realista. Myslíte si, že môžeme predstihnúť ostatné štáty našej časti Európy na ceste k vysnívanému modelu budúceho Poľska? Do akej miery závisí úspech našich reforiem od toho, čo sa deje u našich susedov?

L.WALESA:

L.WALESA: Mám určitú koncepciu; nazval som ju Walesovým zlomkom. Počuli ste o ňom?

POLITYKA: Nie.

L.WALESA: Všetky socialistické krajiny majú spoločný menovateľ. Zmeniť sa musí systémový menovateľ. Okrem toho má každý štát v tomto zlomku iného čitateľa. Sovietsky zväz v ňom má množstvo republík, Poľsko nezávislú Cirkev, Solidaritu, súkromné roľníctvo, NDR pomoc od NSR, atď. A teraz moja koncepcia: Menovateľ musíme zameniť s čitateľom. Koho čitateľ je najlepší,

ak si odmyslíme NDR, kde je špecifická situácia, tak zostane Poľsko. Ak my, majúc najlepšie podmienky, zbabreme reformy, potom majú aj ostatní len minimálne šance. A reformy musia byť všade, inú voľbu nemáme. To nehovorí Walesa, či Gorbačov, to hovorí celé nové myslenie. /.../

POLITYKA: To je marxistická téza: úroveň výrobných síl určuje spoločenské vzťahy.

L.WALESA: Prepáčte, v tom nie som príliš silný. Vymyslel som si to sám, viete, ja som samouk.

POLITYKA: A nie je to tak, že niekedy hovoríte veci, ktoré budú dobre prijaté? Historici vyzdvihujú také osobnosti, ako bol Pilsudský alebo de Gaulle, pretože vedeli klásť aj otázky proti spoločenskej mienke. A vy bývate vo svojich výpovediach nedôsledný: niekedy hovoríte ako politik, niekedy podliehate náladám davu. Ako je to?

L.WALESA: Ja som praktik. Odpoviem takto: predstavme si, že mi uteká kôň. Chcem ho zadržať. Ak sa mu pokúsim postaviť do cesty, rozšliape ma. Nuž čo? Musím ho dohoniť, vyskočiť do sedla a zastaviť ho. Nieкто uvidí, že bežím a môže sa spýtať: ako to, mal zastaviť koňa a sám beží ešte rýchlejšie ako kôň? Závisí to od toho, v ktorom okamihu ma chce vidieť: či vtedy, keď bežím, alebo vtedy, keď brzdím. Tak to bolo neraz so štrajkami. Tak je vždy pri živelnom spoločenskom hnutí.

POLITYKA: Spresníme trochu predchádzajúcu otázku: cítite sa teraz viac odborárom, či politikom?

L.WALESA: Odborárom zatlačeným do politiky. Keď na mňa zaútočili radikálne skupiny mládeže, hoci som pochopil ich úmysel, musel som začať kalkulovať, myslieť ako politik. Presvedčil som sa, že musím zohľadňovať aj iné dôvody.

POLITYKA: Vo svete vás považujú za politika, za vodcu, čísná symbol poľskej opozície. Nie náhodou prichádzajú sem do Gdaňska rôzne osobnosti, aby sa s vami stretli. Cítite sa vodcom opozície?

L.WALESA: Je to inak. Vodcu môžu buď zvoliť alebo prijať prirodzenou cestou. Ja som dvojakým vodcom: po prvé - kedy si ma zvolili, a po druhé - nuž, prečo ste prišli za mnou a nie za niekým iným? To vy robíte zo mňa vodcu, hoci netvrdím, že ním nie som. Je vidieť, že moje pravdivé konanie spôsobuje to, že ľudia za mnou prichádzajú.

POLITYKA: Nakoľko to, čo hovoríte a robíte vyplýva z vašich vlastných úvah a do akej miery je to vplyv vašich poradcov? Ako využívate rady ľudí zo svojho školia?

L.WALESA: Aj vy ste mojimi poradcami. Chtiac-nechtiac, ako sa tak rozprávame, učím sa čosi nové. Počúvam rôzne argumenty a triedim ich. Nikdy nebudem hrať úlohu lekára, redaktora či učiteľa, som na to prihlúpy. Na riešenie ekonomických problémov máme ekonómov, na písanie - redaktorov, na rozhodnutia politické - všetkých. Budem vyberať to, čo mi radí prax. Nechcem, aby si niekto myslel, že som obklúčený štábom ľudí, ktorí ma chcú využiť. Ak si niekto myslí: poradcovia ho zmanipulovali - tak to nie je pravda...

/.../

POLITYKA: Ako konkrétne zmeniť skutočnosť? Tu sa začínajú problémy. Hľadáme program, nápady - medzi spolupracovníkmi, medzi ľuďmi spojenými s opozíciou, ktorí u nás publikujú a ktorých čítame i v iných periodikách. Asi súhlasíte s nami, že sa nám lepšie darí diskusia o cieľoch, hodnotách, ako o záležitostiach, ktoré treba riešiť hneď.

L.WALESA: Program bolo možné mať kedysi pred sto rokmi. Niekomu zobráť - inému dať. Teraz však nesmerujeme k systému, ktorý by vznikol za ncc. Z kapitalizmu si má vziať to, čo je dobré, a niektoré užitočné veci zo socializmu. Ako to urobiť? Jediné metódou overovania. Myrnebume nič vnucovať, bojujeme o to, aby sme mali možnosť vybrať si najlepšie riešenie. Bojujeme o to, aby mohli vznikáť rôzne programy v politickej, spoločenskej a ekonomickej oblasti. A vtedy je z čoho vyberať. Môžeme sa učiť na cudzích chybách a to nám pomáha.

POLITYKA: Súhlasíme, ale sám tvrdíte, že je v Poľsku stav bezmocnosti, rozkladu. A keď hovoríme s vašimi najbližšími spolupracovníkmi, často hovoria: Aj keby hneď prevzala Solidarita moc v krajine, nedokázala by vyviesť štát z tohoto úpadku.

EDWARD DWURNIK - Z CYKLU - ROBOTNÍCI
ŠTRAJK - 1981

L.WALESA: Nič sa tu nedá vyriešiť násilím, či revolúciou. Je to proces, ktorý sa začína slobodou: treba dať kompetentným a múdрым ľuďom možnosť plánovať a konať. Je potrebné vytvoriť podmienky pre spoločenskú kontrolu a demokraciu. Potom hľadáme najlepšie riešenie, vytvárajme skupiny rýchlej reakcie, ktoré

uľahčia cestu k odborovému, hospodárskemu a politickému pluralizmu, ale potom sa už nemôžeme hádať o tom, či to bude pluralizmus socialistický alebo nejaký iný, a nesmieme sa navzájom podvádzať. /.../ Situácia je zlá, všetci máme akosi primálo iniciatívy. Ak bude každý zvlášť vykrikovať: pápež, primas, Walesa, či vláda - milovaní, dajte sa do práce, urobme v štáte poriadok - účinok bude oveľa menší, ako keby sme to povedali všetci spolu.

POLITYKA: Ale z toho, čo ste hovorili a čo hovorí aj J.Urban, vyplýva, aká obrovská je u nás nedôvera, ktorá sa nahromadila za posledných osem rokov.

L.WALESA: Ak ide o nás, tak za štyridsať rokov.

POLITYKA: V poriadku - nedôvera medzi ZSSR a USA nie je kratšia, ale teraz, keď sa obe strany chcú dohodnúť o odzbrojení, hovorí sa o nutnosti "budovania dôvery" a o "prostriedkoch dôvery". Môže ísť Poľsko touto cestou? To je otázka pre vás i pre vládu.

L.WALESA: Nie, či môžeme. Musíme! Pozrite sa, čo sa stalo: navrhol som Kuroňa a Michnika, pretože si ich vážim a preto, aby som si overil, ako bude reagovať vláda, či uzná moju nezávislosť... A čo sa stalo?

POLITYKA: Zostali sme na tom mieste, kde sme boli.

L.WALESA: Vrátim sa k tomu, čo som povedal: v tomto štáte je dohoda nevyhnutná. Nezdržiavajme sa malichernými záležitosťami. Kľúčovým problémom je legalizácia SOLIDARITY. Niet sa čoho báť. Opakujem - nejde nám o zvrhnutie vlády. Kompromis je v našom spoločnom záujme. Máme pre Poľsko spoločne niečo urobiť. Iná vláda jednoducho nie je. Netešme sa, ani neplačme - taká je realita. Možno že sa to o tridsať rokov zmení. Nemôže to však zmeniť revolúcia, násilie a krv. To nechcem. Dnes je na programe záujem Poľska. To je najdôležitejšie a preto sa musíme dohodnúť.

POLITYKA: Ďakujeme za rozhovor.

i, n
kadlečik

PROROCtvÁ

ivan kadlečik

PROROCtvÁ

“ “ “

“ “ “

■ Jedného dňa, až onedlho, zastane pred mojim domom auto s priateľmi zo Slovenských pohľadov, Romboidu, z Literárneho týždenníka, z vydavateľstva Smena /kde mám od roku 1971 rukopis knižky, ktorú Stanislav Šmatlák posúdil ako ideologicky vtedy nevhodnú/, zo Zväzu spisovateľov /kde mám od roku 1971 zabudnutý členský preukaz/. Opýtam sa ich, kde boli všetci po toľké roky, keď som skučal po nociach a potil sa bážňou neraz. Potom si zajeme, vypijeme, zaspievame. A napokon, pri rozlúčke im poviem jedno strašne hnusné slovo - po kečuánsky. Vedomci slovenskí azda porozumejú; ale či pochopia?

Tá šesťstotrinásťka z Ministerstva kultúry akosi neprichádza: pre nepriazeň počasia? Ale počujem brzdiť obyčajný autobus, aký chodí do Štiavnice, štátna poznávací značka S T Y X 89, s tabuľkou Zájazd, za volantom spoznávam suseda Paľa Charóna, autobus je plný. Do útrob môjho domu vstupujú bledí chlapíci akísi povedomí, podobajú sa na seba viac alebo menej, len röntgenové lúče by ukázali rovnakú genetickú odchýlku u každého: srdce trochu posunuté doprava a výrazné kľúčne kosti.

Vraj prišli osláviť okrúhle jubileá - najmladší /tí ešte mladší z technických príčin ostali doma/ má dvetisíc rokov, ja najstarší päťdesiat, sadáme si teda za vrch stola, na miesto najčestnejšie. Máme síce menšie jazykové problémy, no tľapkáme sa navzájom po pleciach a: ničeho, nagypapa, gut, nema problema. Stoličiek toľko nemám, sadajú si, kde sa dá, vojaci na pokrovci hrajú poker s génmi a chromozómami, kňazi /a jeden husitský kazateľ popri zamestnaní tkadleček Jan/ a učitelia si rozprávajú najnovšie politické, trochu korenisté anekdoty o Vasiľovi Biľakovi. Jeden drží v ruke Biblí karlickou a Labyrint sveta, v druhej prázdny pohár, čo mi pripomenie, že treba z pivnice vykotúľať jeden z mojich troch súdkov, bude stačiť, veď prišli bez manželiek, do rána budú napití ako Charónova plť. Niektorí sú abstinenti, podaktorí luteráni, o čosi viac katolíkov, potom pohanov, aj poľnohospodárski robotníci /v živočíšnej výrobe/ sa nájdú. Poďme sa hrať, vravím, na historické prognózy, axiomy a hypotézy, a začínam: Všetci ste postupne umreli. Každý z vás mal aspoň jedného syna, nikto tu /asi/ nie je homosexuál ani impotent. Ty Ioan si bo-

joval vo vojsku veľkomoravskom, ty, ukazujem ďalej, na Bielej hore /na strane porazených/, ty si padol v boji za ľudské práva a slobodu v protestantskom pluku 3. augusta 1708 pri Trenčíne, v armáde Františka Rákoczyho II. /na strane porazených/, ty si sa utopil vo Váhu pri povodni v roku 1818. Vždy ste boli na správnej strane porazených, iba ja jediný som nevela, asi zamak rokov vydržal v strane víťaznej. A oni nič, len sa rehocú a rehocú a rehocú. Na mne.

Svitá, aj keď nič nie je jasné. Oholím sa a idem do práce. Poradia si už aj bezo mňa. Uškŕnam sa pod fúzy. Pred kníhkupectvom čaká mohutný zástup gramotných Pukančanov: tašky majú plné banánov, teraz sa začnú ruvať o najnovšiu zbierku Pavla Koyša.

Trochu meškám, nuž sa zákazníkovi ospravedlňujem, klamem: mám doma návštevu. Kedysi sa klamalo slovami, dnes už aj mlčky. Ak totiž historik súčasnosti, publicista, básnik, prozaik slovenský sa vyhýba rozžeraveným problémom doby a drží sa len tém vrchnostou žiadaných či tolerovaných, jeho dielo je lož. S akou-takou odvahou to dobre konštatuje Valér Mikula, keď hodnotí slovenskú poéziu '87 v Slovenských pohľadoch /č. 11, 1988/. "Odhalilo sa, že básne sa písali na spôsob zotrvačníka, že išli na zotrvačník, ktorý bol spustený už dávnejšie a ktorý sa až teraz poriadne rozbehol - a zdá sa, že bude bežať ešte dlho. Obávam sa totiž, že množstvo spoločenských štruktúr, ktoré sa ukázali životne nevyhovujúce, je tak pevne ustálených, natoľko skonsolidovaných, že trochu tých rečí o prestavbe im neublíži. Čo je však horšie, takto skonsolidované je i vedomie básnikov...

Veru tak, súdruhovia básnici, nehanbíte sa?"

Aj v Pukanci, kde žijem v emigrácii, je to tak, pozri štatistickú ročenku /1982/: Výmera obce v hektároch 3904. Na spisovateľa teda pripadá 1952 ha, čo je dosť veľký priestor pre tvorivú činnosť. Obyvateľstvo 2290, ženy 1180, teda na spisovateľa pripadá 1180 - aj to je slušné. Obyvateľstvo ekonomicky aktívne 1081, v poľnohospodárstve 176, v priemysle 649, spisovatelia dvaja /Andrej Chudoba a ja/, z toho jeden, teda asi 48 percent, nemá povolenú publikačnú činnosť - a to už, vzhľadom na celonárodný priemer, je dosť veľa. Evanjelikov 520. Počet stránkov štatistickej ročenky neuvádza, ale ja sa na zdávam, že ich je väčšina, lebo majú vedúcu úlohu /sú síce prípady v svetových dejinách, keď vedúcu úlohu nemusí mať väčšina, lež mravne a intelektuálne zdravujúca menšina/. Nuž tak.

M.R. ŠTEFÁNIK KALENDÁRIUM

/dokončenie/

1914

/polovica marca/ podrobuje sa v nemocnici v Angers operácii žalúdočných vredov. Počas rekonvalescencie v Paríži, stretáva sa pravidelne s Amédetom a spisovateľom C. Maclauirom.

/koniec júna/ atentát v Sarajeve.

Francúzska vláda konečne rozhodla o zriadení dvoch silných rádiových staníc /na Tahiti a na Novej Kaledónii/.

/začiatok augusta/ Š. odchádza do Maroka, aby v severnej Afrike zriadil observatórium. Tu ho zastihlo vyhlásenie mobilizácie. Na audiencii u generála Lysuteya preberá kríž rytiera Čestnej légie za mimoriadne služby. Na Š., ako naturalizovaného francúzskeho občana sa samozrejme vzťahovala mobilizácia. Ako ťažko chorý nebol schopný vykonávať vojenskú službu. /pripravuje sa na druhú operáciu žalúdka.

Liknavosť francúzskej vlády využili Nemci a zriadili na Galapágoch rádiostanicu, tam, kde to pred rokom franc. vláde navrhoval Š.

1915

/28.1./ Š. nastupuje vojenskú službu v leteckej škole v Chartres. /11.4./ získava hodnosť desiatnika a diplom pilota pre lietadlá typu Maurice Farman.

/začiatok mája/ Povýšenie na podporučíka.

Š. intervenuje u franc. vládnych činiteľov, aby sa s Čechmi a Slováckmi žijúcimi vo Francúzsku zachádzalo napriek ich Rakúsko-Uhorskej štátnej príslušnosti, ako s občanmi spriateleneho národa. Š. zaradili k eskadre MF 54 v Bourgette.

/13.mája/ je na fronte a s kapitánom d'Arragonom podniká výzvedný let v okolí Donai a Valenciennes. Výzvedné lety pokračujú tri mesiace. Š. organizuje meteorologickú službu na franc. fronte.

Zoznamuje sa s generálom Weygandom a generálom Fochom. Od 3.júna posielal každý večer meteorologické pozorovania do štábu gen.Focha.

/začiatok septembra/ Prvý pokus Š. zorganizovať čs. dobrovoľníkov do osobitného vojenského útvaru.

/1.septembra/ Odchádza so zvláštnym poslaním do Srbska. V tom čase začala veľká ofenzíva rakúskych a nemeckých vojsk na Sáva a na Dunaji. Francúzsky letecký oddiel preložili na náhornú planinu pri mestečku Ralje. Š. neprišiel do Srbska len s bojovými úlohami: snaží sa nadviazať styk s ministerským predsedom N.Pašičom, aby Srbi, Česi a Slováci spoločne postupovali proti Rakúsko-Uhorsku. Pokračuje vo výzvedných letoch. Srbské vojská ustupujú na západ. Pre poruchu lietadla zostáva Š. v Niše a čaká na náhradný stroj. /31.október/ Š. je v Kruševci a mechanici pracujú na novom lietadle. /november/ Nasleduje sedemdnňový ústup v daždivom jesennom počasi. Zdravotné problémy - krvácanie do žalúdka. /14.nov./ Vyhlásenie Českého komitétu zahraničného T.G. Masarykom a E.Benešom. /15.november/ Kapitán Dangelcer preváža Š. letecky do Prizenu. Š. je vyčerpaný - nemôže prijímať potravu. Hrozí obsadenie nemocnice postupujúcou nepriateľskou armádou. Francúzska eskadra ustupuje peši a major Vitrat dáva rozkaz previezť Š. letecky do Valony. Dramatický let v nepriaznivom počasi pozdĺž celého Albánska do Talianska. Z Brindisi cestujú vlakom do Ríma, kde sa Š. ujali talianski lekári v nemocnici Kráľovnej matky. Z Ríma posielal Š. do Francúzska obsiahlu správu o situácii na balkánskom fronte. Zoznamuje sa s franc. vyslancom v Ríme C. Barrerom a talianskym ministrom zahraničia S. Sonninom.

/4.12./ Návrat do Paríža. Prostredníctvom pani de Jouvenel, ktorá sa o neho starala, zoznamuje sa so šéfom zahraničnej časti denníka MATIN J. Sauerweinom, ministerským predsedom A.Briandom. Upozorňuje a oboznamuje ich so situáciou národov v Rakúsko-Uhorsku. /13.12/ V byte maliara L.Strimpla sa zoznamuje s E.Benešom, s ktorým sa dohodol na vzájomnej spolupráci. Š. navrhol Benešovi, aby odcestoval do Londýna za T.G.Masarykom a pozval ho do Paríža. Zatiaľ, čo sa odboj TGM a Beneša sústredil skôr na akcie informačno-propagačné, Š. sa v salóne Kláry de Jouvenel zoznamuje s vplyvnými novinármi, diplomatmi a politikmi a snaží sa ich presvedčiť o potrebe vytvorenia samostatného čs. štátu.

Na Štedrý večer sa podrobuje ďalšej operácii žalúdka. Každý deň ho navštevuje E.Beneš a spolu korigujú a dopĺňajú články pre francúzsku tlač.

1916

/január/ Do Paríža prichádza TGM, ktorý sa dohodol s franc. publicistom E. Denisom na vydávaní časopisu LA NATION TCHEQUE. Š. zoznamuje TGM s ministerským predsedom A. Briandom, pripravil interview Sa-uerweina s TGM, ktoré uverejnil MATIN zároveň so správou o audiencii u franc. ministerského predsedu.

/február/ TGM a Š. vypracovali dokument Mémorandum sur la situation militaire. /15.2./ Š. pripravil pre TGM prijatie u predsedu snemu Paula Deschanela, ktoré však skončilo neúspechom.

Š. sa stretáva s talianskym generálom Pepinom Garibaldim. Utvára sa Národná rada zemí českých /Masaryk sa stal predsedom, Š. a poslanec Dürich podpredsedami a Beneš generálnym tajomníkom/. V období konštituovania Národnej rady prichádza do Paríža Bohdan Pavlů ako zástupca petrohradských krajanov.

Š. odchádza s vojenským a diplomatickým poslaním do Talianska. /apríl/ Stretáva sa v Benátkach s básnikom a politikom G. d'Annunziom. /koniec apríla/ Š. sa hlási na veliteľstve talianskej Tretej armády. /máj/ Každý deň lieta nad rakúskymi líniami a zhadzuje letáky v češtine a poľštine, v ktorých vyzýva vojakov slovanských národností bojujúcich v R-U armáde, aby prešli na taliansku stranu. Pre prípad núdzového pristátia na nepriateľskom území, nosil pri sebe strychnínové tabletky. Počas jedného výzvedného letu na údolí Hornej Adiže objavil dva rakúske armádne zbory, pripravené na ofenzívu, o ktorých Taliani nevedeli. Talianska armáda sa mohla včas posilniť v obrannom postavení a Š. sa dostáva do priameho osobného styku so šéfom Tretej armády generálom Porrom. Rokuje s talianskym ministrom zahraničných vecí S. Sonninom o osamostatnení českých krajín po rozbití R-U. Zoznamuje sa s ruským veľvyslancom M.N. Giersom. /začiatok júna/ Návrat z talianskeho frontu do Paríža, kde sa dozvedel, že franc. vláda uvažuje o posilnení frontu ruskými vojakmi. Francúzi by uvítali organizovanie bojových jednotiek z čs. zajatcov v Rusku. Š. sa začína zaoberať myšlienkou osobitnej čs. armády, ako symbolu národnej samostatnosti. Francúzi považovali túto Š. myšlienku za neobyčajnú a smelú. TGM podporil Š. a spolu naliehajú na franc. a ruskú vládu, aby jeden kontingent ruských vojsk určený pre franc. front tvorili čs. zajatci v Rusku. Touto zložitou diplomaticko-vojenskou úlohou poverila Š. franc. vláda a Národná rada. Pred Š. odcestoval do Ruska poslanec Dürich, prívrženec politika K. Kramára, ktorý kalkuloval s možnosťou pripojenia Čiech a Slovenska k cárskemu Rusku. V Rusku Š. uviedol k náčelníkovi generálneho štábu Alexejevovi generál Janin - veliteľ franc. misie. Z Kyjeva priniesol Š. zápis o zásadách čs. akcie /Kyjevský zápis/, dokument, v ktorom sa po prvý raz použil názov Čs. národná rada. Druhé stretnutie s Alexejevom, ktorý podporil utváranie čs. jednotiek.

/3.sept./ Gen. Janin predstavil v Mogileve Š. cárovi Mikulášovi II.

V Moskve sa Š. stretáva s G. Košíkom, ktorého /spolu s dr. Osuským/ poverila americká slovenská liga akciami smerujúcimi k oslobodeniu slovenského národa. Z Ruska odchádza Š. s misiou gen. Berthelota do Rumunska, kde zriaďuje ďalšiu meteorologickú stanicu a zhromaždil zo zajateckých táborov 1500 českých a slovens-

kých vojakov, ktorých privádza začiatkom roku 1917 do Ruska.

1917

F. Písecký odchádza do Londýna, aby informoval TGM o neprehľadnej situácii v Rusku, ktorá vznikla hlavne zásluhou Düricha. Uvažuje sa o možnom kandidátovi /ruskom/ na český trón. Š. jedná s gen. Gurkom. Vyhrocuje sa konflikt medzi Š. a Dürichom, ktorý ako protiváhu Národnej rady v Paríži, chce založiť nový orgán Čechov a Slovákov, závislý na ruskej vláde. Š. pozbavuje Düricha členstva v Národnej rade, aby tak zabránil v rozkole v čs. zahraničnom odboji. Znovu vážne zdravotné problémy. /február/ V Rusku prepukla revolúcia. Š. odchádza z Petrohradu do Anglicka s G. Košíkom a kpt. Píseckým. /3.4./ Nemci potopili Američanom prvú bojovú loď a prezident Wilson oznámil kongresu, že Spojené štáty sa nachádzajú vo vojnovom stave s Nemeckom. /apríl/ V Londýne sa Š. stretol s TGM, ktorého oboznamuje so situáciou v Rusku. Š. odchádza do Paríža. Stretnutie s dr. Osuským, G. Košíkom a dr. Sychravom. /máj/ Odchádza do Ríma a odtiaľ do USA /v polovici júna/, kde má organizovať nábor slov. a českých dobrovoľníkov. Diskutuje o čs. otázke v diplomatických, žurnalistických a finančných kruhoch. Stretnutie s predstaviteľmi Slovenskej ligy.

Poskytuje interview pre New York World, v ktorom vysvetľuje stav čs. odboja v R.-U. Pre čs. ideu získava aj bývalého prezidenta USA. Th. Roosevelta. /16.9./ V Carnegie Hall v New Yorku sa koná veľká manifestácia Čechov a Slovákov za účasti newyorskeho starostu J. P. Mitchela a franc. ministra F. Bouillona. Prejav predniesol Š. O tejto udalosti informovali všetky popredné americké noviny.

/20.9./ Š. zorganizoval stretnutie katolíckych kňazov. Znovu vážne zdravotné problémy. Americký lekár dr. Carrell navrhuje okamžitú operáciu a najmenej trojmesačnú rekonvalescenciu. Š. odmieta. /4.10./ Rozposiela výzvu na regrutovanie amerických Čechov a Slovákov. /14.10./ Š. prehovoril na veľkom verejnom zhromaždení v Chicagu. /5.11./ Š. sa vracia do Francúzska s prvým kontingentom čs. vojakov. Revolúcia v Rusku. /polovica novembra/ - návrat do Paríža. Š. požiadal gen. Janina, aby sa ujal velenia čs. armády. V Rusku sa po vypuknutí revolúcie organizujú čs. vojaci a pripravujú sa na presun na franc. front. V Taliansku sa nachádza 30 000 čs. zajatcov. Vo Francúzsku je zhromaždených 1.500 dobrovoľníkov, ktorých Š. získal v Rumunsku. Gen. Janin prijíma funkciu veliteľa čs. armády. Generálny štáb zasadal v sídle Národnej rady v Rue Bonaparte č.18. /začiatok decembra/ Franc. vláda utvorila pri ministerstve

zahr. vecí komisiu pre ruské otázky; predsedom bol F.Bouillon, členmi - Š. a Beneš.

1918

/polovica febr./ Š. odchádza do Ríma, kde vymáha u talianskej vlády a vojenských činiteľov povolenie na samosprávnú čs. armádu. Rokuje s ministrom zahr. vecí S.Sonninom, šéfom generálneho štábu gen.A.Diazom a ministerským predsedom V.E.Orlandom, ktorý sprostredkuje pre Š. audienciu u kráľa. Talianski predstavitelia však s rozhodnutím váhajú. /20.marca/ predložil Š. Sonninovi a Diazovi obsiahle memorandum, v ktorom argumentuje o nevyhnutnosti zriadenia čs. jednotiek zo zajatcov nachádzajúcich sa na území Talianska. /začiatok apríla/ Š. získava konečne súhlas tal. vlády na utvorenie čs. divízie. Do Ríma prišiel Beneš na Kongres porobených národov v R.-U. /21.4./ Podpísaná je konvencia medzi Národnou radou a tal. vládou o utvorení čs.divízie, ktorá je prvým medzinárodným dokumentom, v ktorom sa uznáva čs.štát. Konvencia je výsledkom dlhodobých diplomatických snáh M.R.Š. a TGM. Konvenciu podpísali - minister. predseda Orlando, minister vojny gen.Zuppeli a M.R.Š. Velením čs. vojsk je poverený gen. A.Grazziani. /24.5./ Odovzdávanie zástavy čs. 34 pluku v Ríme za účasti Orlanda, Sonnina, anglického následníka trónu princa Waleského, franc. ministra Simona atď. Š. sa zoznamuje a zamluže do markízy C.Benzoni. /začiatok júna/ odchádza do Paríža. /6.jún/ veľvyslanec Barrère posielal na Quai d'Orsay šifrovaný telegram o výsledkoch práce Š. v Ríme: Plukovník Š. odišiel do Paríža po skvele vykonanom poslaní, ktorým bol poverený. Pokladám si za povinnosť oznámiť vláde úplný úspech jeho úsilia i jeho oddanosť a obratnosť, ktorú venoval rýchlemu dokončeniu formovania čs. légie. Dnes je to hotová vec /fait accompli/... Gen.Janin je poverený velením spojeneckých vojsk na Sibíri, vo funkcii námestníka hlavného veliteľa čs. armády ho má sprevádzať Š. Počet vojakov v čs. légiách v Rusku sa odhadoval na 50 000. Ich hlavnou úlohou bolo zabezpečenie sibírskej železnice. /august/ Prehľbujú sa nezhody medzi M.R.Š. a Benešom. /18.8./ Odchádza s kpt.F.Píseckým loďou Mongolia do USA, kde sa stretáva s TGM. Znovu zdravotné problémy. Niekoľkodňové rozhovory medzi TGM a gen.Janinom o činnosti légii v Rusku, sa museli viesť v izbe M.R.Š., ktorého choroba príputala na lôžko. /21.8./ V San Francisku sa stretáva Š. s členmi odbočky Národnej rady v Rusku - Špačkom a Houskom, ktorí ho informujú o najnovších udalostiach v Rusku. /koniec septembra/ na palube lodi Korea Maru sa plaví spolu s F.Píseckým do Japonska. /polovica októbra/ Na japonskom ministerstve zahr. vecí intervenuje, aby boli poslané zásilky potravín a výzbroje pre čs. légie na Sibír. Stretnutie s predsedom vlády Harom. Znovu zdravotné problémy, prudké bolesti žalúdka. /25.10./ Prostredníctvom franc.vlády dostal telegram, z ktorého sa dozvedel, že bola ustanovená dočasná čs. vláda a Š. bol vymenovaný za ministra národnej obrany. Do Jokohami prišiel gen.Janin. Š. sa dozvedá z novín, ktoré Janin priniesol, o deklarácii podpísanej TGM, Š.a Benešom, ktorá Š. rozčúlila - mal k textu deklarácie výhrady. Počas pobytu v Japonsku vyvíja intenzívnu diplomatickú činnosť na pomoc čs. légiám - stretáva sa s anglickým, talianskym, franc., americkým a ruským veľvy-

slancom. /2.11./ Prostredníctvom franc. veľvyslanca v Tokiu, zasiela pre TGM depešu, v ktorej vyjadril nesúhlas s niektorými bodmi deklarácie. /3.11./ Š. dostáva od veliteľa čs. sibírskeho vojska gen. Syrového telegram, v ktorom sa hovorilo o zlom stave vojsk, veľkých stratách a nedostatočnom zásobovaní. Gen. Janina a Š. prijíma japonský cisár. /13.11./ Tesne pred tým, ako Š. a Janin opustili Japonsko, doručili telegram pre Š. od Beneša, že čs. vojsko triumfálne vstúpilo do Prahy... Š. dve hodiny po vstupe na palubu zamdlel. Bolesti žalúdka sú neznesiteľné. Posiela do Československa pobočníka F. Píseckého. /16.11./ Príchod do Vladivostoku. Mimoriadnym vlakom okamžite odchádza z Vladivostoku v sprievode miestopredseda Odbočky čs. národnej rady v Rusku B. Pavla, franc. eskortou a dôstojníkmi na uralský front. /25.11./ V Čite, sídle "bieleho atamana" Semionova. /28.11./ v Irkutsku. V Čeliabinsku sa stretáva s čs. generálmi - Syrovým, Gajdom, Čečkom a Diterichsom. /8.12./ Slávnostné privítanie ministra obrany gen. M. R. Š. v Jekaterinburgu (dnes Sverdlovsk). Zdravotný stav sa naďalej zhoršuje. Bolesti žalúdka neustávajú. Stretnutie so spisovateľmi - legionármi - Jankom Jesenským a J. G. Tajovským. Stav čs. vojska na Sibíri je kritický. Š. osobne preveril situáciu vojsk, ktoré už odmieta bojovať. Vyčerpaní a podráždení vojaci otvorene prejavovali

svoj odpor a nezmyselnosť ich prítomnosti na Sibíri. /21.12./ Š. oznamuje telegramom do Prahy: "Čs. armáda je otrasená fyzicky i morálne."

1919

/začiatok januára/ Š. dostal z Prahy Pozdrav z vlasti - podpísaný Václavom Klobáčkem ako ministrom vojny !!!/ Tak sa Š. - organizátor čs. armády dozvedel, že jeho rezort v Prahe počas jeho neprítomnosti obsadili.

Definitívne sa dohodol s gen. Janinom na odvolaní čs. vojska z frontu do zázemia; Bohdanovi Pavla zveril politické vedenie legií. Za stále sa zhoršujúceho zdravotného stavu odchádza vlakom do Omska. Návrat do Paríža. Mierová konferencia v Paríži - Československo zastupovali: Š., dr. Kramář a Beneš. Nejasná je situácia o účinkovaní Š. v Československej vláde. Beneš navrhuje vymenovať Š. za veľvyslanca v Paríži alebo Ríme /tak by sa stal Benešovým podriadeným !!!/, Kramář navrhuje dať Š. Klobáčkov rezort. Znechutený Š. je už rozhodnutý podať demisiu; plánuje navštíviť Slovensko a vysvetliť osobne TGM svoje stanovisko, potom čo najskôr odcestovať do Vladivostoku a urýchliť návrat le-

gionárov do vlasti.

/20.4./ Prícestoval do Ríma, kde sa dozvedel, že na Apeninskom poloostrove zostalo po zániku Rakúsko-uhorského frontu 100 000 čs. zajatcov, z ktorých sa formovali domobranecké prápory. V Miláne sa zúčastnil prehliadky domobrancov.

Posledná fotografia M.R.Š. pred odletom do vlasti

Od talianskych veliteľov si vyžiadal pridelenie lietadla na cestu na Slovensko.

Dostáva telegram od Vavra Šrobára, aby čo najskôr prícestoval do Bratislavy.

/4.máj./ Lietadlo typu Caproni, v ktorom letel Š., sa zrútilo pri pristávaní neďaleko letiska vo Vajnorochoch.

Milan Rastislav Štefánik je pochovaný v Mohyle na Bradle - neďaleko rodných Košarísk...

Trosky lietadla Caproni po havárii

HANA PONICKÁ ■
RÍMSKA KAPITOLA ■

1. pokračovanie

Viacposchodový moderný nájomný dom na via Donatello č. 65-67 v Ríme, kam už rok doručuje pošta moje listy z Bratislavy markíze Giuliane Benzoni, už i na prvý pohľad sľubuje luxusné vybavenie vnútrajška budovy: ak som porozumela dobre, že sú Benzoniovci vlastníkami, tak už aj vlastníenie jediného mnohoizbového bytu, rozťahnutého na najvyššom poschodí pozdĺž celej trasy, znamená pre bežnú občianku mojej vlasti, akou som ja, hotové bohatstvo. Okrem tohto činžovného paláca - a či len účasti vo vlastníení tejto nehnuteľnosti - majú Benzoniovci starší letný kaštieľ s citrónovým hájom a s vlastnou plážou pri mori v Sorrente - veď tade som už pred 20 rokmi /1949/ letmo prebehla na malom Topolinku s prvým manželom, slovenským básnikom a korešpondentom Československej tlačovej kancelárie /1948-50/ v Ríme - o tom už i pani Giuliana vie a ľutuje, že sme sa už vtedy nezoznámili, boli sme obe mladšie, a žilo ešte toľko ľudí, čo dobre poznali aj Milana Rastislava; zopár ich zato ešte žije, okrem nej, 70 ročnej napríklad aj ešte starší senátor Ferruccio Parri, vedúca postava talianskeho odboja za druhej svetovej vojny, dlhoročný priateľ panej Giuliany. Zaujatá hlavne vždy rozhovorom, len letmo si všímam okolia, ako v rýchlom filme prebehne priestrannou vstupnou miestnosťou činžovného paláca, všetko samý mramor, ligot, na prízemí vrátnik, úctivo sa klanajúci panej Giuliane. Výtah rýchle, hladko stúpa nahor, nepočuť ani zvuk odchyľovaných výťahových dverí, a jednako psík za dverami bytu na najvyššom poschodí nás už víta brechotom, v ktorom sa mieša zvláštny clivý tón s bezuzdnou radosťou; len čo však vstúpime do predsieň bytu, náhle stíchne a už len slabo sčiac plíži sa pozdĺž steny chodbou preč. V priestrannom, svetla plnom salóne s východom-dverami na slnečnú terasu zastretými vľajúcimi pavučinovými záclonami, čaká nás už zhromaždená rodina. Poznávam najprv vdovu, švagrinú panej Giuliany, pani Šeherezádu, pôvodom libanonskú princeznú; jej syna, synovca panej Giuliany Alberta Benzoniho, publicistu a pracovníka na sekretariáte Talianskej socialistickej strany, ktorý ma hneď živo ubezpečuje, že od Giuliany už dosť veľa o mne vedia a tešia sa najmä na moje novinky z posledných udalostí vrcholiacej pražskej jari v mojej vlasti, Dubček a to všetko, však viem, zatliaskal Alberto uvoľnene dlanami. Trochu mi pripomína obľúbenú postavu Pierra Bezuchova z

Tolstého vojny a mieru, fyzicky aj inak, má dokonca i okuliare. Pani Giuliana, ktorú budem musieť nezavolať i ja ako všetci okolo nej /nielen tí doma/ volať iba Giulianou, sa blažená, ale trochu aj akoby chcela Alberta krotiť, umiernujúco díva na neho, nepochybne je jej miláčikom, rozumejú si púhym pohľadom, a tak Alberto Benzoni, ktorého tiež budem musieť volať len Albertom, - odstúpi, aby nám nalial na dno sklenky pravej whisky, doplnenej sódou a kúskom ľadu - na uvítanie. Snažím sa ospravedlniť pomerne ešte mladej domácej panej, čerstvej vdove, že som prišla nevhodne, nevedela som... ale ona zavrúti hneďou zlatisto sa lesknúcou prirodzene upravenou hlavou, zdvihne malú úzku temer detskú, prievitnú ruku, nie, vraj naopak, dobre, že som tu, veľmi dobre i pre Giulianu. Vtom zasa brechot, skučanie, zazvonenie a brechot akoby usekol. Malý čierny Noxík, len čo zachytí zvuk výťahu, roztúžený nádejou, ktorá vzkrsla v jeho malej chlpatéj hlavičke, ešte veľa ráz zažije chvíľu očakávania svojho pána, ešte veľa ráz v bolestnom sklamaní zvesí chvost i tenké dlhé uši a zalezie do kúta. Jeho čierne lesklé teličko sa drobno chveje. Po privítaní s novými kondolujúcimi hosťami berie si ma Giuliana k sebe, na druhú stranu bytového traktu. Jej izba nemá viac ako dvadsať štvorcových metrov, je svetlá, vlúdna, zariadená starším, ba aj až starobyľným nábytkom. Moju pozornosť upútal najmä pomerne vysoký a rozložitý písací stôl, nelesklý, modro zafarbený, nejaká ozaľ vzácna starobylá rekvizita, vyblednutú farbu nepremaľujú, ostáva, aká je, už storočia. V kasničkách a prieparkách na hornej, písacej ploche stola, ktoré tvoria akúsi záštitu pre písúceho, uvidím usporiadané zväzky listov, nejaké písomnosti, ale len z otvorenej časti. Klasická jednoduchá posteľ je zastlaná: opodiaľ menšia štýlová pohovka, kreslička, stolík. Vzádu pri stene jednoduchá knižnica bez skla, hneď v nej zbadám zobraň diela Tomáša Garrigua Masaryka, hrubú knihu "Denné duše" (Giornale d'anima), obľúbeného talianskeho pápeža Jána, rozličné knihy historické, ale aj beletriu a poéziu. Prevahu tvoria knihy v reči talianskej a francúzskej. Aj so mnou hovorí pani Giuliana naďalej - a bude to tak stále - najradšej len po francúzsky, hoci hovorove ovládam lepšie taliančinu. Nemala som príležitosť po francúzsky hovoriť, vo Francúzsku som nebola, no preložila som dosť kníh z francúzskej prózy i poézie klasickej a celkom modernej, a tak gramaticky, štylisticky, teda literárne ovládam francúzštinu lepšie než taliančinu, ktorú však zase poznám dôverne nielen literárne, ale i ako reč trhovou a pouličnou zo spomenutého dvojročného pobytu v Ríme. Nie, vyvracia pani Gouliana môj dohad, že asi dáva prednosť môjmu gramaticky aj inak dôkladnejšiemu francúzskemu prejavu - nie, zdôrazňuje, že po francúzsky jej to lepšie padne, lebo aj s Milanom zväčša po francúzsky hovorili, aj písali si po francúzsky. Neskôr mi o tom povie i viac.

Nad posteľou v pozadí uvidím zrazu pri knižnici v zožltnutej pasparte na zasklenej fotografii v zlatistom ráme dobre známú, už i mne tak milú panorámu - fotografiu košarišskej fary a kostola s lipami. Obrázok je dosť vyblednutý, ale ešte na ňom všetko dobre poznať: na oboch budovách sa máločo zmenilo, zato lipy pred kostolom narástli tak, že len veža kostola vyčnieva nad nimi, inak kryjú celé priečelie kostola, pokým sú zalistené, oboznamujem pani Giulianu s tým, čo som nedávno na mieste, znázornenom fotografiou, sama videla. Giuliana mi zase upresňuje rok vzniku fotografie, Štefánik si ju vraj sám spravil - bol totiž aj vynikajú-

cim fotografom - keď sa chystal z Košarísk do Paríža. V Paríži si dal fotografiu zarámovat' - čítame spolu meno firmy v Paríži na zadnej strane obrazu - a takto zarámovaný zavesil si obrázok nad posteľ vo svojom parížskom byte na rue Leclerc č. 6, kde mu obrázok visel po všetky roky, čo tam býval, potažne sa do bytu vracal zo svojich ciest po svete, či z vedeckých výskumov alebo z bojových misií počas vojny, vcelku bol obyvateľom bytu na rue Leclerc od r. 1907 do r. 1919. Mal vraj obrázok svojho rodného domu i kostola, v ktorom ho krstili, ako kúsok domova nad spiacou hlavou nado všetko rád, a zdôraznil i sám svojej snúbenici Giuliane, že jej dáva obrázok ako svoj najvzácnejší poklad: priniesol jej ho z Paríža do Ríma začiatkom júna r. 1918, popri iných ako hlavný zásnubný dar. Odvtedy je obrázok košarišskej fary aj kostola pri nej pri pani Giuliane, nad jej posteľou, kdekoľvek od r. 1918 bývala.

Vykladám i ja slovenské darčeky pre pani Giulianu: umelecky vyrezávanú drevenú kazetu s hrstou slovenskej prsti vo vrecúšku; kazeta je dielom majstra rezbára Pašmika z Košarísk. V prieppravke pod vrchnákom, ktorý sa otvára automaticky na stisnutie gombíka naboku kazety, je pri vrecúšku s hrstou zeme z Bradla, kde je Štefánik pochovaný, priložený list od Košarišťanov a Brezovčanov, ktorí požívajú markízu Giulianu Benzoni, snúbenicu ich drahého rodáka Milana Rastislava Štefánika, na návštevu na Košariská, na

Bradlo i na Brezovú. Panej Giuliane sa pri čítaní listu, ktorému sčasti rozumie, rozžiaria tmavé oči, rozťahnu ústa v úžkej, jemnej tváričke do blaženeho úsmevu, musím jej hneď porozprávať, čo viem o Pašmikovi, ktorý jej kazetu vyrezal, o Košarišťanoch, ktorí ju volajú, o všetkom. O strážcovi Bradla, ktorý údajne dlhé roky strážil mohylu Bradla ešte za prvej republiky, a ktorého Giuliana viac ráz na Bradle stretla, keď ta sporadicky zavítala - o tom strážcovi, žiaľ, ani o jeho domčeku pod Bradlom nič neviem. Sotva už dakto Bradlo posledných 20 rokov u nás (1948-1968) strážil! Iba cudzie vojenské lietadlá, údajne francúzske a

talianske, a to ešte i po druhej svetovej vojne, občas pri výročiach spravili krúživý prelet nad Bradlom, úradne povolený, lebo tam ležal francúzsky generál Štefánik a spolu s ním talianski dôstojníci piloti. Aj domáci ľudia z okolia prichádzali tajne i polotajne na Bradlo rok čo rok, zakladali pietne ohne na všetkých štyroch stranách okolo mohyly. Odteraz však - už sa o tom i píše - bude sa veľkolepý monument Štefánikovej mohyly na Bradle opravovať, veď je to i jedinečná architektonická pamiatka, vrcholné umelecké dielo Jurkoviča, vzor veľkolepej pietnej stavby, kongeniálne zasadené do prírody; sama som zistila pred mesiacom, rozprávam Giuliane, ako vápencové kvádre, stavebný materiál mohyly, už na mnohých miestach nielen vetrajú, ale sa rozpadávajú, a tak odteraz, keď sa mení všeličo v mojej krajine, v Československu, mení sa

nielen vzťah vlády a jedinej vládnucej, Komunistickej strany k Bradlu a k hrdinom tam hore pochovaným, ale aj k iným zanedbaným, ba trestuhodne v zaslepenej straníckej zášti znevažovaným hodnotám života spoločnosti i jednotlivcov - dochádza skutočne k renesancii úcty i k trom zakladateľom prvej republiky, predstaviteľom zahraničnej zločky odboja. Tak sme zase v tom, čo jednu najväčšmi zaujíma a v čom druhá žije a sprostred čoho i do Ríma prišla, všetko jeden čarokruh dejín i prítomnosti, od Štefánika počnúc po Dubčeka. Obdivujem rozhľad panej Giuliany, aký ukazuje vo svojich znalostiach o našom novom celospoločenskom pohybe, ktorý vraj sleduje nielen z talianskych a francúzskych oznamovacích prostriedkov, ale aj podľa veľmi zasvätených a dôkladných informácií priamo doma od synovca Alberta, publicistu a politického pracovníka, a nielen od neho! Pani Giuliana i vôbec rodina Benzoniovcov stýka sa už roky s viacerými generáciami rodiny Amendolovcov aj iných známych popredných ľudí v talianskom hnutí socialistickom i komunistickom. Od nich má pani Giuliana prehľadné znalosti aj o osobitých cestách k socializmu, a ja ju radostne prekvapujem, keď sa pochválím, že články a úvahy o talianskom vánku na cestách k socializmu som prekladala pre potreby našej kultúrno-publicistickej tlače najmä v posledných dvoch rokoch (1966-68). Na Slovensko pani Giuliana pôjde, určite príde, rozhoduje sa uprostred nášho rozhovoru, keď nám už domvedúca na jej prosbu bola priniesla do izby aj dve šálky dobre vonajúcej zrnkovej kávy - naozaj sa nám zišla. Ale aj s Albertom príde, ten bude šťastný. On veľmi miluje zhromaždenia, opravdivo zaujaté zhromaždenia ľudí, davu, fascinuje ho to. Ale ešte uvidíme, ako sa to bude vyvíjať ďalej. Sú i hlasy... No a zatiaľ tu máme prácu, obe, lebo i ona sa bude musieť každý večer na nu veľmi systematicky pripravovať. Ukáže mi potom postupne aj dokumenty, listy, knihy, staré noviny - už každý den podľa toho, čo práve bude na programe, ktorý úsek z histórie jej známosti či vôbec zo života a úsilií Milana Štefánika si stanovíme za predmet rozhovoru. Teším sa, že za prirodzené pokladá pokračovať v rozhovoroch o minulosti každý den, že dokonca mi dá nazrieť do vzácných dokumentov, do svojej osobnej korešpondencie. No vidím na jej inak bledej, trochu počernej, teraz však zružovenej tvári, že sa na to teší - a ako sa ešte teší na naše prechádzky po starých milých miestach! V tom sme totiž zajedno, že každý den podľa toho, čo si určíme, budeme pri rozhovoroch blúdiť aj ulicami, navštevovať domy, miesta, ktorými chodil Štefánik, prirodzene i tie, ktoré sa viažu k ich zoznámeniu i k ďalším spoločným príbehom. Napokon sa mi Giuliana priznáva - a je to vlastne odpoveď na moju poznámku, či to nebude pre nu vyčerpávajúce - naopak, ju to všetko vraj len oživuje, ani nevie vypovedať, čo to pre nu znamená. Doteraz vraj o týchto veciach veľa nehovorila, iba tak bežne a príležitostne; hádam sa toho dlhý čas nechcela sama príliš dotýkať - možno sa však nezjavil nijaký taký človek, ktorý by bol chcel s nou prežiť jej dávny príbeh tak, aby to bolo i preňho zážitkom, citovým zážitkom. Teraz - i čas dozrel, je rozumné začať sa lúčiť a odovzdať, čo človek vie - ďalším - jednak, doplna s úsmevom - našiel sa, zjavil sa ten človek, ktorý... vlastne, počíta v duchu, zasmieja sa - celkom dobre by si bola mohla byť práve ty v svojom veku (46) mojou a Milanovou dcérou, tada naším potomkom. Ale aby som vraj hlavne vedela, že ona už skutočne od života nič nečakala. A teraz zrazu vidí, že ešte žije, aj niečo dôležitého ide znovu prežiť, že jej život má znovu význam sám o sebe! Takže nijaké oba-

vy.

Rozosvecuje starobyľý stojací luster, izbiетка je zrazu celá ružová. Svetlo sa zastavilo na portréte, zavesenom uprostred čisto bielej plochy steny. Som v rozpakoch, váham: je či nie je to Štefánik? Mýli ma výrazná, dosť veľká plocha svietiacej plešiny nad čelom, oči napoly prižmúrené, a predsa, ... ak aj nie on, tak jeho duch by to mohol byť! Ale ani jeho duch to nie je - prečítala som si v hornom rožku obrazu vznik portrétu - jún r. 1918, teda dátum, kedy Štefánik žil, a ako žil - lebo veď v júni 1918 sa so svojou láskou, ženou jedinou, ako ju zavše v listoch nazýval - v Ríme zasnuboval. Dole v ľavom rožku nezakreslenej plochy čiernobielej kresby je venovanie: markíze Giuliane Benzoni na pamiatku hrdinu, Besnard, Roma, jun r. 1919. Besnard, francúzsky maliar a kresliar, rektor Francúzskej umeleckej akadémie v Ríme i v označených dvoch rokoch, priateľ rodiny Benzoniovcov ako aj veľa iných význačných francúzskych osobností v Ríme zo sveta politického, kultúrneho i intelektuálneho (tradícia priateľstiev s francúzskym kultúrnym a politickým svetom ťahala sa v rode Benzoniovcov cez viac storočí vo viacerých generáciách) - Besnard nakreslil teda Štefánikov portrét v r. 1918, keď obaja, Milan i Giuliana, boli šťastnými zaľúbencami i snúbencami, a keď si Giuliana pyšne viedla snúbenca k Besnardovi do jeho ateliéru v budove Francúzskej umeleckej akadémie na Trinità dei Monti v Ríme, pretože Besnard sám o to oboch poprosil, keď bol spoznal Štefánika u Benzoniovcov v paláci Taverna a keď ihneď zatúžil načrtnúť si portrét nevšednej osobnosti francúzskeho generála. No Besnard na rozdiel od fotografov, ktorí fotografovali Štefánika ako generála, žiadal si dať generálsku čiapku dolu z tej zaujímavej hlavy; bez generálskej čiapky vyzeral však Štefánik vraj hodne starší. No nepriečil sa ani chvíľku, ochotne sedel Besnardovi pre portrét i viac ráz, lebo portrétovanie aj jeho zaujalo. Aj po viacerázovom sedení ostával však portrét u Besnarda ako nedokončený. Až po tragickej smrti Štefánika 4. mája r. 1919 daroval maliar a rektor Besnard Štefánikov posledný portrét markíze Giuliane, a to, ako dátum prezrádza, presne o rok po smutnej udalosti na letisku v Bratislave. Štefánik je na portréte smutný a unavený, ale Giuliana, ktorú sa už i ja učím volať ako si žiada, len Giulianou - mi hovorí, že práve tento portrét je jej najmilší, lebo takého ho vidala, keď prichádzal vyčerpaný za nou, keď zavše, neúprosne zahľadený do tváre pravdy, strácal nádeje, či sa kedy, ale hlavne ako sa raz celá vojnová haravara skončí - nemal vraj ružové výhľady, lebo tušil, že pre nedoriešenie problémov medzi niektorými národmi, najmä pre neuspokojenie nárokov, napriek rozumnejšiemu, lepšie usporiadanému novému svetu v Európe - dôjde

k revanšizmu a k novej vojne. Tieto polohy striedali sa vraj u neho s nadšením za zápas, ktorý viedol po boku Masaryka a Beneša za lepší osud národa českého a slovenského, moravského i sliezskeho - spomínal obyčajne všetky štyri národy v rámci budúceho štátu - ale ako sa blížil koniec vojny, narastali unho obavy o osudy väčších celkov celej Európy. Tento portrét vyjadruje práve jeho vtedajšie rozpoloženie. Jeho neustávajúcu krajnú obetavosť, húževnatosť, ale i jej hranice - vyčerpanosť telesnú i duševnú, obavu z nedovršených plánov a nádejí, ktoré nezabezpečili trvalejší mier. Veľmi často som ho práve v takýchto chvíľach chápala i o obdivovala najväčšími. A predsa... rozosmeje sa zrazu celá od hlavy po končeky štíhlych prstov ešte stále nezvráskavených rúk - pokýve hlavou s krátko prístrihnutými jemne zvlnenými vlasmi - predsa, život nie sú len veľké problémy, a láska nie je len spoločenie, zažmurkala na mňa, akoby ma volala za svedka či pomocníku pri nejakom veselom, ale tajnom divadielku, ktoré možno odhaliť zavše i pri najtragickejších dejstvách. Videla som zárodok takého postoja už i pred chvíľkou, keď vyskočila pružina na dotyk gombíka a kazeta ukázala pod vrchnákom svoj hlavný poklad - vrecúško s prstou slovenskej zeme spod Bradla. Košarištnia mi dávali kazetu do rúk s dojatím, temer so slzami v očiach, Giuliana ju prijímala s plnou dôstojnosťou a láskou, ale zároveň jej v očiach preskočili plamienky živúceho záujmu najmä o živých ľudí, čo jej dar poslali a čo ju i volajú medzi seba. Ocenuje však vysoko prácu rezbára Pašmika, dotýka sa prstami jemných výrezov ornamentov, vrecúška s prstou sa však nedotkne a odloží kazetu do hlbokého priečinka svojho písacieho stola. Priloží k nej i platne z opier, ktoré som jej priniesla - Smetanovu Libušu a Suchoňovho Svätopluka. Potom listuje v stránkach mojej knihy o Štoplíkovi, ktorú som jej priniesla spolu s inými svojimi knihami. Zaujali ju prosté, milé kresby postavičky Štoplíka, ale chce i poznať text. Má slovníky, ešte od Milana, aj po slovensky ešte trochu vie, aj on ju učil, a ja ju ubezpečujem, že takému prostému textu, aký predstavuje môj Štoplík pre malé deti a školákov, určite porozumie.

Po večeri za úzkym, podlhovastým stolom s vyrezávanými ornamentami na štýlovom čiernom nábytku i okolo stola v jedálni, po večeri skromnej, ale výdatne doplnenej ovocím a syrom, dohovárame si s Giulianou zajtrajšie stretnutie. Príde ma vyzdvihnúť do hotela, alebo radšej k Rosattimu na Piazza del popolo - tam máš tiež stíp - pamiatku po najslávnejšom Francúzovi - zažartujem si pri odchode. Zajtra sa vyberieme do starej, historickými pamiatkami husto osídlenej štvrti Ríma, tam bývala Giuliana v paláci Taverna, tam sa prvý raz stretla i so Štefánikom v paláci Primo-liho, tam s ním mávala i schôdzky a obchôdzky po ministerstvách v palácoch... takže z paláca do paláca, to sa možno i Štefánikovi páčilo, prečo nie aj nám?

(Pokračovanie)

V jeden jesenný deň r. 1986, keď sa pod mokrou klenbou oblohy celé predpolie slovenskej metropoly opäť raz premenilo na zlatú rozprávku, stalo sa čosi nevšedné. Traktorista Vladimír J. z vajnorského družstva zbadal pri práci na poli niečo guľaté, malé, belasé ako obloha. Akoby sa na čerstvo pooranú nivu znieslo modré z neba.

Zliezol z traktora a zašiel k tomu. Bol to detský balónik s veselým obrázkom včielky Maji. A bol na ňom pripevnený lístok. Keď ho traktorista rozvinul, úhľadný detský rukopis mu oznamoval:

Mein Name ist Gudrun Graef. Ich bin ein Mädchen aus der 4. Klass Volksschule in Grünau. Diesen Brief habe ich in der Weltsparwoche am 29. 10. 1986 mit einem Ballon auf die Reise geschickt. Wenn du ihn findest, schreibe mir bitte...

Traktorista nevedel po nemecky, ale ľahko vytušil obsah detskej správy. A keďže mal doma dcérku takmer v rovnakom veku ako Gudrun, odovzdal hneď po príchode z práce balónik i lístok svojej deväťročnej Miriam. Miriam začala krátko predtým, od 1. októbra 86 navštevovať kurz nemčiny pre deti, ktorý vo vajnorskom Klube mládeže pri Osvetovej besede otvorilo Obvodné kultúrne a spoločenské stredisko Bratislava III. Za jeden mesiac sa z cudzej reči ešte nedá veľa po-

chytit, ale skúsený strýko jej o nejaký čas pomohol napísať odpoveď. Miriam ju v polovici novembra vyslala poštou do tej neznámej diaľky, odkiaľ západný vietor doniesol balónik. Potom už zvedavo čakala, či jej Gudrun odpíše.

Začiatkom decembra u nich zazvonila poštárka. "Máte tu z Rakúska list aj balíček pre vašu malú!" oznamovala Miriaminej babke, ktorá sa ponáhľala k bránke, čo jej len staré nohy stačili. V balíčku bola okrem žuvačiek a čokolády, ktorú Miriam poznala z vábivých reklam viedenskej televízie, aj malá počítačová hra, akú v celých Vajnoroch vlastnilo len zopár závist vzbudzujúcich detí. Skromná malá Miriam postúpila v očiach svojich spolužiakov, ba aj tých starších, piatakov, čo s ňou chodili na nemčinu, na najvyšší stupienok žiackeho rebríčka hodnôt.

Na najbližšej hodine všetci nedočkavo prosili učiteľku nemčiny, aby im list preložila.

"Milá Miriam, nevieš si ani predstaviť, ako som sa Tvojmu listu potešila," písala Gudrun. "Môj balónik teda zaletel najďalej... Chcela by som sa ešte veľa dozvedieť o

tebe aj o Vašej krajine. Pošli mi, prosím ťa Tvoju fotku! Máš súrodencov? Ja mám brata, má 13 rokov. Môj otecko je automechanik. Máme penzión, prenajímame izby turistom. Na Vianoce k nám zase príde veľa hostí. Mamička má preto veľa práce. Ja jej pomáham. Celý dom treba dať do poriadku. Rozvoniava v ňom už vianočné pečivo. Po večeroch vyhrávam na elektrickom varhane vianočné melódie. Rozposielame vianočné pozdravy a balíčky. Aj Tebe išiel jeden. Verím, že Ti urobí radosť.

Ja i moji rodičia a môj brat prajeme Tebe i celej Tvojej rodine požehnané Vianoce a šťastný nový rok 1987!

So srdečným pozdravom Tvoja Gudrun.

"Súдруžka učiteľka, kde leží Grūnau?" začali sa jej žiaci vyptovať, keď list dočítala.

"To veru neviem", priznala sa trochu v rozpakoch. "Ale iste niekde blízko za našou hranicou, hneď za Viedňou, veď inak by ten balónik nemohol doletieť až sem."

- o -

O týždeň víťali deti učiteľku už v parčíku pred vchodom do Osvetovej besedy vzrušeným hlásením: "Súдруžka učiteľka, už vieme, kde je Grūnau! Našli sme to v automape Rakúska! To je ešte štyristo kilometrov za Viedňou, v Alpách, smerom k Salzburgu." A Miriam opäť prinášala hrubú obálku, ktorá jej medzitým prišla poštou. Boli v nej prospekty a pohľadnice alpskej dediny rozloženej v zelenom údolí pod nebotyčnými končiarimi, obklopenej lesmi a ľadovcovými jazzerami. Ešte väčšiu radosť však vyvolal pripojený list, podpísaný osemnástimi žiakmi z Grūnau a ich učiteľkou. Stálo v ňom:

- Milá Miriam, všetci sa tešíme spolu s Gudrun, že si jej napísala. Pozdravujeme aj Tvojich spolužiakov! K blížiacim sa Vianociam Vám všetkým posielame balík. Dúfame, že sa vám naše darčeky budú páčiť. Do nového roku vám prajeme všetko dobré!

Helene K., učiteľka

"Súдруžka učiteľka, musíme im odpísať! Hneď teraz!" volali deti opretek. "Dobre," súhlasila učiteľka. Rozdala deťom čisté papiere a vyzvala ich, aby jej diktovali, čo chcú svojmu kamarátovi alebo kamarátke napísať. Vety potom po nemecky písala na tabuľu, odkiaľ ich žiaci krasopisne odmaľovali na svoje listy. Na zvyšnú plochu dokreslili farebné obrázky: dievčatá kvety, víly, zvieratká, chlapci poväčšine lietadlá a tanky /ktoré cez Vajnory dunia skoro každodenne, lebo za dedinou sú veľké kasárne/.

- o -

Tak sa začalo zvláštne priateľstvo medzi deťmi dvoch dedín a od Dunaja k Alpám i späť kolovali srdečné listy, balíčky, fotografie. Jedna vajnorská žiačka si všimla, že v detskom programe rakúskej televízie /ktorá sa v Bratislave teší väčšej popularite než tá domáca/ možno objednať reláciu pre svojich priateľov. Napísala teda na adresu z obrazovky, aby odvysielali niečo pekného pre deti z Grūnau. To sa naozaj stalo a rakúske deti odpovedali do Vajnor výzvou: "Príďte nás navštíviť! Televízia chce naše stretnutie nafilmovať. Istotne sa vám u nás bude páčiť, lebo okrem hôr a jazier máme aj zábavný detský park s malou železničkou a lesnú oboru s mnohými zvieratami, od žiab až po medvede."

Vajnorské deti od tej chvíle víťali učiteľku nemčiny pri každom stretnutí vytrvalou otázkou: "Súдруžka učiteľka, kedy už pôjdeme do toho Rakúska?"

Učiteľku pri tej otázke vždy zamrazilo. Nie žeby svojim žiakom nechcela takúto cestu dopriať. Práve naopak. Raz ju už s bratislavskými žiakmi podnikla. Bolo to nádherné. Ale pre každého žiaka musela vtedy vybehať osobitný pas, vízum, vycestovaciu doložku a povolenie školských orgánov. Spolu 11 pečiatok, krát 36, pre celú ôsmu triedu. Plus fronty v banke a zháňanie autobusu i šoféra.

- o III -

A tak sa odhodlala zaklopať na dvere nadriadených orgánov. Na ObKaSSe i na Ministerstve školstva. Boli jej prosbou trochu vyvede-

ní z rovnováhy. "Jednodňové stretnutie žiakov ZŠ s družobnou triedou vo Viedni? Také dačo tu ešte nikdy nebolo!"

"Ale áno," presviedčala ich. "Raz som už takto bola s mojimi žiakmi!" "Kedy?!" zbystril pozornosť príslušný súdruh vedúci. "Pred dvadsiatimi rokmi." -"Jáj," mávol rukou, "to bolo ešte vtedy!" -"Ale predpisy sa odvtedy nezmenili!" nedala sa odradiť učiteľka. "To je pravda," skonštatoval vedúci. "Skúste to tedy začať vybavovať. Potrebujete na to predovšetkým pozvanie z Rakúska. Úradne potvrdené na príslušnom notariáte. Na pozvaní musia byť uvedené mená všetkých žiakov, ktorí majú cestovať, aj mená osôb poverených pedagogickým dozorom."

- o -

Pozvanie opatrené kolkami a pečiatkou prišlo už o desať dní. Keď učiteľka prečítala sprievodný list, zdalo sa jej, že tiež príletel rovno z rozjasneného neba.

- Milá pani kolegyňa, oznamovala jej Helene K. z Grūnau, Váš návrh uvítali všetci moji žiaci i ja s veľkou radosťou. Na stretnutí vo Viedni sa chce zúčastniť aj väčšina rodičov. Prišli by sme tam v nedeľu 3. júla 1988 o deviatej ráno autobusom na Radničné námestie. O tomto stretnutí som informovala aj starostu mesta Viedne, dr. Helmuta Zilka. Chce Vás osobne prijať a ponúka Vám i autobus na obhliadku mesta. Krajský náčelník nášho Horného Rakúska dr. Josef Ratzenböck nás všetkých pozýva na slávnostný obed do peknej reštaurácie. A minister poľnohospodárstva poskytne všetkým voľné vstupenky do zoologickej záhrady v Schönbrunne. Stretnutie by chcela nafilmovať aj rakúska televízia. Napíšte mi prosím čo najskôr, či Vám navrhovaný termín a program vyhovujú...

- o -

"Nechajte nám to pozvanie i zoznam účastníkov zájazdu," povedali jej na Obvodnom kultúrnom a spoločenskom stredisku Bratislava III. "Prerokujeme to u nás na komisii. Snáď to odsúhlasia."

Prešiel mesiac, učiteľka práve začala strácať nádej na kladné stanovisko schvaľovacej komisie a predsa! "Váš návrh schválili!" radostne jej oznámila mladá pracovníčka ObKaSSu pri najbližšej hodina nemčiny. Žiaci zajasali. "Na budúcu hodinu mi každý prineste vyplnené tlačivo na pas, 50-korunový kolok, dve fotografie a prehlásenie podpísané oboma rodičmi, že súhlasia s vašou cestou do Viedne," povedala im učiteľka.

Ale keď o týždeň niesla všetky tieto náležitosti na stredisko, aby ich podľa dohody oni predostreli na oddelenie pasov a víz, prijali ju tu odrazu s veľkými rozpakmi.

"Situácia sa zmenila," ticho sa ospravedlňovala príslušná vedúca. "Musíte si to vybavovať sami. Cez nás to nebude môcť ísť, súdruh riaditeľ s tým nesúhlasí."

"Varí ste kôli nám nemali nejaké nepríjemnosti? Uistite prosím Vášho súdruha riaditeľa, že na Ministerstve školstva sa k celej záležitosti postavili kladne..."

"My podliehame Ministerstvu kultúry," opravila ju vedúca. "Ak myslíte, žeby na Ministerstve školstva nemali námietky, skúste ich požiadať o odporúčanie. Inak Vám to na pasovom oddelení nevybavia."

"Nie sme v zásade proti takémuto stretnutiu detí, má to svoj význam pre upevnenie priateľstva so susedným Rakúskom, o ktoré sa naša vláda úprimne usiluje," povedali učiteľke na odbore pre styky so zahraničím na Ministerstve školstva. "Ale musíte nám predložiť"

písomnú žiadosť. Musí byť na nej potvrdenie riaditeľstva Základnej školy vo Vajnorochoch, odporúčanie ich školskej organizácie KSS, súhlas odboru školstva a kultúry pri Obvodnom národnom výbore Bratislava III., súhlas ich obvodnej organizácie strany a napokon aj súhlas odboru školstva pri Mestskom národnom výbore a súhlas Mestského výboru strany. Keď to takto potvrdené dôjde až k nám, my Vám to už potom istotne nezamietneme."

Pred očami sa jej rozkrútili všetky tie pečiatky a zlovestne jej zabubnovali v ušiach. Ale hlavné, že sa to teoreticky dá, povedala si. Z začať treba od súdruha riaditeľa vajnorskej ZŠ. A ako ho pozná zo školy, riaditeľ Ján T. je príkladný predstavený. S učiteľkami jedná vždy vládne, s porozumením, vážia si ho za to a majú ho radi.

Zašla za ním. Riaditeľ si ju naozaj vypočul s pochopením. Poznával však, že podľa predpisov akákoľvek družba so školami v zahraničí musí najprv prebehnúť schvaľovaním nadriadených školských orgánov a napokon zakotviť v kultúrnej dohode nášho štátu s príslušnou krajinou. Tento zákonitý postup trvá prinajmenšom rok, niekedy aj dva.

"Podobne mi to povedali aj na Ministerstve školstva. Ale uistili ma, že sa to dá vybaviť aj v priebehu mesiaca. Treba len začať, vyjsť s návrhom zdola, čiže od Vás, zo základnej školy," presviedčala ho učiteľka.

ISTE POCHOPÍTE,
ŽE TAKÚTO ZÁLEŽITOSŤ
MUSÍM NAJPRV PREKONZULTOVAŤ
S MOJIM NADRIADENÝM ...

Pokrútil hlavou. "Iste pochopíte, že takúto záležitosť musím najprv prekonzultovať s mojim nadriadeným na Obvodnom národnom výbore. Príďte sa, prosím, opýtať zajtra."

Nepochybovala, že všetko pôjde hladko. Ale keď prišla na druhý deň, riaditeľ jej oznámil záporný výsledok. Súdruh obvodný inšpektor nesúhlasí. A tak nemôže ani on...

To chápala. A tak išla za obvodným inšpektorom, dr. Otomarom V. Privítal ju nevľúdne, úsečnou otázkou: "Kto ten zájazd organizuje?"

"Predbežne iba ja sama, súdruh vedúci, ale v záujme mojich žiakov," dôvodila mu. "Akonáhle sa veci ujme škola a školské orgány, vďačne im ju prenechám."

"Vy ste súkromná osoba a nemáte právo nič organizovať!" prerušil ju nahnevane. A my o žiadnu družbu s Rakúskom nemáme záujem.

Prečo nežiadate o zájazd žiakov do NDR?"

"NDR je od nás ďaleko, iba k samotnej hranici treba celý deň cestovať," namietala. "A Viedeň je z Bratislavy iba na skok. Okrem toho, toto priateľstvo medzi deťmi vzniklo spontánne, trvá už dva roky a ako pedagógovia by sme ho mali rešpektovať, nenahrádzať oficiálnou družbou so žiakmi, ktorých si sami určíme."

Jasne však videla, že tu je každé ďalšie presviedčanie zbytočné. Obrátila sa k dverám s vedomím, že do žiadnej Viedne sa nepôjde. Ako to len deťom povedať?

- o -

Napísala žiadosť ministrovi školstva. Vylíčila v nej celú situáciu, poukázala aj na prísluby, ktoré len pred niekoľkými dňami dali naši najvyšší stranícki a vládni predstavitelia, s. Ľubomír Štrougal, s. Peter Colotka a ďalší, rakúskej vládnej delegácii pri jej oficiálnej návšteve v Prahe a Bratislave. Výslovne sa vtedy hovorilo aj o možnostiach kontaktov medzi mládežou oboch krajín a o uľahčení cestovných formalít. Členmi rakúskej delegácie boli aj dr. Helmut Zilk a dr. Josef Ratzenböck. Zaiste i preto sa teraz obaja chcú osobne angažovať ako hostitelia vajnorských detí vo Viedni. V akom svetle sa však ukáže naša krajina pred nimi i pred svetovou verejnosťou, ak deti do Viedne nebudú smieť prísť? Rok 1988 je pre Československo rokom viacerých okrúhlych výročí, pre ktoré sa na nás neustále obracia pozornosť novinárov z celého sveta. Nič by nás nemohlo lepšie reprezentovať, než keby rakúska televízia odvysielala srdečné stretnutie našich a ich detí. Vajnorské deti by prišli s pôsobivým folklórnym programom, s krojovanou skupinou, s výšivkami, darčekmi, kvetmi...

Žiadosť zanesla na ministerstvo osobne. Ale súdruh minister bol už na dovolenke.

"Mohla by som hovoriť aspoň s jeho námestníkom?" opýtala sa na jeho sekretariáte.

"S ktorým? Súdruh minister má štyroch námestníkov," poučila ju elegantná sekretárka. "V akej záležitosti idete?"

"Priniesla som žiadosť o stretnutie našich žiakov s rakúskymi vo Viedni. Je to sùrne, lebo rakúska strana ho navrhuje už na tretieho júla."

"Žiadosť musíte odovzdať v podateľni!" Tón sekretárkinho hlasu výrazne klesal od počiatkovej zdvorilosti voči neznámej stránke hľadajúcej súdruha ministra k rozhorčeniu nad obyčajnou učiteľkou, ktorá sa opovážila zaklopať tak vysoko.

Úradníčka v podateľni bola zmierlivejšia. Zaprotokolovala žiadosť a povedala: "Dáme ju do počítača."

"Kedy môžem očakávať odpoveď?" spýtala sa s nádejou.

"Tak koncom augusta," znela odpoveď.

Zahučalo jej v hlave. Ako v mrákotách sa vymotala z budovy ministerstva. Zašla na poštu a podala do Grüнау telegram:

WIR DÜRFEN NICHT KOMMEN.

- o -

Ale rušný rytmus bratislavských ulíc ju podnietil hľadať nejakú, doposiaľ neobjavenú možnosť. Čo keby sa opýtala v cestovnej kancelárii? -napadlo ju odrazu. Veď termín stretnutia by sa iste dal preložiť na september a dovtedy by xy vec dala vybaviť.

Na riaditeľstve Tatratouru ju úslužne odnavigovali k príslušnej referentke, mladej ekonomickej inžinierke Elene V. Tá si učiteľ-

ku mlčky pozorne vypočula a potom stručne vyriekla:

"Kôli deťom to urobíme."

Učiteľka neverila ušiam. Ale pohľad referentky ostával naďalej presvedčivo pokojný. "Potrebujem od Vás iba fotokópiu toho pozvania z Rakúska, zoznam účastníkov a žiadosť o zájazd, niekým potvrdenú - môže to byť škola, Združenie rodičov alebo iná organizácia. Cestovné doklady vám potom na pasovom oddelení vybavíme."

"Naozaj by vám na žiadosť stačila iba jedna jediná pačiatka?"

"Áno. A môžeme vás zaviesť až do Grünau."

"Radšej nie," zháčila sa učiteľka. "Ozaj, čo by to u Vás stálo do tej Viedne?"

"Autobus so šoférom a našim sprievodcom by vás vyšiel asi sto-päťdesiat korún na osobu. Plus 50 Kčs za pas a 50 Kčs za vycestovacie doložku. Navyše by si každý účastník mohol zameniť aj menšie vreckové. A treba ešte pripočítať poplatok za rakúske vízum. To je, ak sa nemýlim, 230 Kčs na osobu."

"Aj keď ide len o deti a o krátku návštevu Viedne, bez prenocovania?"

"Áno."

Tak to by už bolo priveľa. 480 Kčs za pár hodín stretnutia vo Viedni by síce mnohí vajnorští rodičia svojim deťom ochotne dali, aj na vreckové k tomu, ale práve tie deti, na ktorých učiteľke najviac záležalo, by boli z finančných dôvodov zo zájazdu vylúčené: sirotky, polosirotky, súrodenci, deti slobodných alebo rozvedených matiek. A takých bolo medzi jej žiakmi nemálo.

Povedala referentke, že vec ešte prekonzultuje s rodičmi a zatelefonuje jej výsledok. Náhlivo sa potom pobrala späť do Vajnora, lebo už o pol hodiny jej v Osvetovej besede mala začať nemčina. Dobré, že očakávaným žiakom predsa len bude môcť ohlásiť akú-takú nádej na stretnutie s ich kamarátmi z Grünau.

- o -

Preplnený malý autobus nešiel tak rýchle, ako by potrebovala. Oneskorila sa o celých desať minút. Zo zastávky behom zamierila rovno do Osvetovej besedy. Z učebne sa podľa očakávania ozýval hluk žiakov ponechaných na seba. A v úradovní ju okrem vedúcej Klubu mládeže očakávali ešte dve mladé pracovníčky.

"Prišli sme k Vám na kontrolu - z Obvodného strediska i z Obvodného národného výboru," predstavili sa.

Zalapala po dychu. "Ako vidím, to je zatiaľ jediný výsledok mojich prosieb o súhlas so zájazdom do Viedne," poznamenala. Ich mlčanie potvrdilo jej dohad.

"A ja idem dnes rovno z vybahávačiek okolo toho," pokračovala. "Navyše ešte musím zavolať na rakúsky konzukát. Aby som mohla žiakom povedať jasné dispozície, lebo najbližšie sa s nimi stretnem za-se až o týždeň." Nečakala na ich súhlas, našla v zozname číslo konzulátu a vytočila ho. Na druhom konci linky sa ozvala mäkká rakúska nemčina. Stručne vysvetlila, že ide o jednodňový zájazd detí do 14 rokov a opýtala sa na výšku poplatku.

"115 Kronen," znela odpoveď.

"Gibt es hier keine Ausnahme?"

"Doch." Vicekonzul jej vysvetlil, že ak donesú potvrdenie Úradu predsedníctva vlády SSR, dostanú vízum bezplatne.

Áno, spomínala sa. To bola pred 20 rokmi tá jedenásta pečiatka. Teraz to bude možno šestnásta. Ale potešená nad tým, že aj finančná bariéra by sa dala zdolať, obrátila sa k svojim návštevníckam:

"Povedzte Vašim šéfom, že do Viedne predsa pôjdeme! S Tatrourom."

- o -

Doma napísala vo vlastnom mene žiadosť na cestovnú kanceláriu a hneď na druhý deň išla za riaditeľom školy pre potvrdenie. Mal práve stránku, tak počkala vedľa, u tajomníčky školy. Bola veľká prestávka, do miestnosti podchvíľou prichádzali rôzne vyučujúce. Všetky už vedeli o zamýšľanom zájazde a živo sa zaujímali, ako tá vec pokračuje.

Riaditeľ vošiel ako na zavolanie. Učiteľka mu predostrela žiadosť. "Teraz už na to netreba žiaden ďalší súhlas, iba Váš," poznamenala.

Prečítal žiadosť a na chvíľu zauvažoval. "Nehnevajte sa, ale ani toto Vám nepodpišem," prehlásil. "Musím sa najprv opýtať súdruha inšpektora."

"Ale veď on s tým už nič nemá!"

"Pozrite, súdružka učiteľka: Na požiadanie rodičov ochotne podpíšem žiadosť o pas a vycestovaciu doložku každému žiakovi osobitne. Všetkým päťdesiatim. Lebo vtedy je to ich súkromná záležitosť."

NEHNEVAJTE SA, ALE
ANI TOTO VÁM
NEPODPÍŠEM ...

tosť. Ale podpísať žiadosť o ich spoločný zájazd nemôžem. Pretože to by už bola vlastne akcia školy a za to by ma nadriadené orgány mohli brať na zodpovednosť."

"Chcete teda dať radšej sto pečiatok namiesto jednej?"

"Inak to nejde."

"Uistujem Vás, súdruh riaditeľ, tak ako mňa uistili na Ministerstve školstva, že oni proti tomuto zájazdu nebudú nič namietat'. Prosím Vás, zavolajte na odbor zahraničných stykov a presvedčte sa. Tu je ich číslo."

Váhavo odišiel do riaditeľne. Počula, že vytáča telefón. Už o pár minút sa objavil vo dverách. Bola si istá, že všetko je v poriadku.

"Súdruh vedúci je zásadne proti," oznámil jej.

"To nie je možné!" zvolala. "Veď keď som bola u neho na Ministerstve..."

"Nevolaľ som na Ministerstvo," prerušil ju riaditeľ. "Ja s nimi nič nemám. Hovoril som so súdruhom vedúcim na Obvodnom národnom výbore, dr. Otomarom V."

- o -

Chcela sa tej bezvýchodiskovej veci už vzdať. Ale doma v schránke našla odpoveď z Rakúska na svoj telegram.

-Milá pani kolegyňa, -písala jej kolegyňa z Grūnau. -Stretnutie sme vzhľadom na Vaše ťažkosti preložili na 11. septembra. Radi by sme Vám pomohli: náš hornorakúsky predseda krajinskej školskej rady mi sľúbil, že sa pousiluje, aby sa družba medzi našimi žiakmi dostala na bázu UNESCO. Pomoc pri vybavovaní cesty Vašich žiakov do Viedne prisľúbil aj náš minister zahraničných vecí, dr. Mock. Aj on bol členom delegácie, ktorá prednedávnom navštívila Československo. Chce u Vašich činiteľov apelovať na prisľub, ktorý vtedy od nich obdržal...

Srdečne Vás pozdravujem, nestrácajte nádej, viem celkom určite, že sa naše stretnutie v septembri uskutoční!

Vaša Helene K.

Teraz už učiteľka naozaj nepochybovala, že všetko pôjde ako po masle. Nechcela však iba čakať so založenými rukami, keď jej rakúska kolegyňa toľko podniká, aby sa stretnutie detí uskutočnilo. -Skúsím ísť ešte za nadriadeným obvodného inšpektora, na Mestský národný výbor. Nech ho on požiada, aby v tejto novej situácii, keď do veci zasiahlo rakúske ministerstvo zahraničia, záležitosť nekomplikoval, rozhodla sa učiteľka.

- o -

Vedúci odboru školstva na MsNV, s. inžinier Štefan H. ju napriek svojmu veľkému zaneprázdneniu trpezlivo vypočul.

"Naše styky s Rakúskom sa v poslednom čase z iniciatívy oboch strán rozvíjajú veľmi intenzívne a sú vzájomne prospešné, treba ich podporovať," povedal. "V dohľadnom čase naše mesto hodlá uzavrieť družbu so Salzburgom. A ako prvá skcia tejto družby sa môže uskutočniť stretnutie vajnorských žiakov s deťmi z Grūnau v Salzburgu, na jar budúceho roku."

Radostne zalomila rukami: "Súdruh vedúci, až toľko som ani vo sne nečakala!" A potom váhavo dodala: "Ale to snáď nevylučuje aby sme sa už teraz v septembri nemohli stretnúť na pár hodín vo Viedni prostredníctvom cestovnej kancelárie. Neprosím za seba, budem dokonca radšej, ak s nimi pôjde súdruh riaditeľ a ďalší vyučujúci. Veď ak majú nadviazať oficiálnu družbu, mohli by sa so svojimi partnermi najprv osobne zoznámiť. Stačilo by - ak smiem prosiť - keby ste zatelefonovali súdruhu V. na Obvodnom národnom výbore Bratislava III., aby upovedomil súdruha riaditeľa školy vo Vajnorochoch, že proti zájazdu nemá námietky."

"To žiaľ nemôžem," prehlásil mestský inšpektor. "Nie som kompetentný zasahovať do právomoci súdruha V."

"Pečiatku pre Tatratour môže dať napokon ktokoľvek," poznamenala učiteľka. "Nemohla by som o ňu požiadať aj Vás?"

"To tiež nemôžem urobiť, to je záležitosť školy vo Vajnorochoch. Ale ak to nechce urobiť riaditeľ sám, obráťte sa na predsedu ZRPŠ."

Bola to rozumná rada. Učiteľka ju hneď na druhý deň poslúchla.

- o -

Za bránkou domu Juraja T., predsedu vajnorského združenia rodičov a priateľov školy vítali učiteľku v podvečernom slnku pestré kvety a okrasné ihličnany uprostred starostlivo udržiavaného anglického trávniku. Pán domu sa jej ospravedlnil za svoj pracovný odev - vyrušila ho práve od montovania skleníka. Hneď prešla k veci, nechcela ho zdržiavať.

"Súdruh predseda, iste už viete, že moji žiaci - nemčinári by radi cestovali do Viedne. Ich rodičia tú možnosť vítajú a pri každom stretnutí sa ma spytujú, kedy sa zájazd uskutoční."

"Áno, aj mňa už požiadali, aby som sa zaň prihovril u súdruha riaditeľa. Ale on nesúhlasí."

"Viem. Na Mestskom národnom výbore mi preto navrhli, aby ste žiadosť na cestovnú kanceláriu potvrdili Vy."

Zachmúril sa. "Im sa ľahko navrhuje. A prečo to neurobia sami? Ja proti vôli súdruha riaditeľa nič nepodpíšem. To by ma ohrozilo."

"Nerozumiem, súdruh T. K t o b y V á s o h r o z i l ? Súdruh riaditeľ istotne nie. Myslím, že by bol dokonca rád, že ste namiesto neho prebrali zodpovednosť. Na Ministerstve školstva proti zájazdu nič nenamietajú a súdruh inšpektor H. z Mestského národného výboru ho chce dokonca uskutočniť na jar až do Salzburgu. Jedine súdruh V. na Obvodnom národnom výbore je proti. Ale Tatratur jeho súhlas nepotrebuje. Stačí im Vaša pečiatka."

Opäť zareagoval podráždene: "Áno. A keď potom bude zle, všetci tí hore od toho uskočia, umyjú si pekne ruky a mňa zamočia až po krk. Povedzte, načo vôbec potrebujú tie decká chodiť do Viedne?"

Cítila, že aj ju rýchle opúšťa trpezlivosť. "Boli ste už niekedy vo Viedni?" spýtala sa ho.

"Nie. Ani ma tam netahá."

Znova sa cítila v závoze. Na konci dlhého vybavovania nie je ani o krok ďalej, než bola na jeho začiatku. Čas a námaha, ktorú naň vynaložila, sa jej však predsa nezdali celkom márne. Lebo za tým strnulým spoločenským mechanizmom začala tušiť akúsi skrytú silu, ktorej chcela prísť na stopu. Pripadala si ako v televíznej detektívke. Kto je súdruh V., že sa ho obávajú nielen jeho podriaďení, ale aj všetci nadriadení? Veď na pohľad zastáva iba málo významnú funkciu vedúceho odboru školstva a kultúry na treťom bratislavskom obvode. Udeľuje mu jeho moc strana? Ale veď straníkmi sú všetci, od riaditeľa školy až po súdruhov Štrougala a Colotku. A tí hore zastávajú v otázke stykov s Rakúskom celkom opačný názor. Vyslovujú ho aj verejne, v televízii. Včera vysielali v televíznych novinách návštevu s. Štrougala u západonemeckého ministra zahraničných vecí Gentschera. Opäť zaznel prísľub širšej výmeny mládeže a užších kultúrnych kontaktov. A stačí preladiť televízny kanál na Moskvu, človek je svedkom neformálnych stretnutí sovietskych stredoškolákov s americkými, i otvorených debát občanov o všetkých spoločenských záležitostiach.

Čoho, či vlastne koho sa to u nás všetci boja, keď uvažujú: "Až bude zle, všetci si umyjú ruky a mňa zamočia až po krk." Pre tento zhubný strach nechce nikto nič konať, hoci sú to všetko muži v plnej sile, schopní a inteligentní. Ženým tie sa tak neboja, ale tiež málokto sa dostane do vyššej funkcie; o spoločnostivlastne rozhodujú muži, rozmýšľala učiteľka. A tým čerta záleží na deťoch, často ani na vlastných nie. "Čo majú také decká chodiť do Viedne?" povedal predseda. Keby videl, koľko každá rozumná, vyspelá spoločnosť investuje do svojich detí! Veď tie sú zárukou jej budúcnosti.

Alebo nám už na budúcnosti nezáleží? No future - je aj naším módnym vyznaním?

- o -

Bol práve stránkový deň, tak zašla na Ministerstvo školstva prezvedieť sa o osude svojej žiadosti, hoci vopred vedela, že nič nevybaví, lebo boli letné prázdniny. Sekretárka už vedela, s kým

POVEDZTE, NAČO
VÔBEC POTREBUJÚ TIE
DECKÁ
CHODIŤ DO VIEDNE ?

má do činenia, nuž sa ani nepokúšala o zdvorilosť, ale učiteľka už tiež nie.

"Súdruh minister sa vráti až koncom augusta, už som Vám to predsa povedala."

"A jeho námestník?" - "Tiež je na dovolenke." - "Ale niekto ho len musí zastupovať!"

"Aj vedúci jeho úradu má dovolenku."

Cítila, že aj ďalší termín stretnutia vo Viedni, 11. september je ohrozený.

Pri sekretárke stál neprívetivý starší muž, tvárou i vystupovaním veľmi pripomínal súdruha V. Ostro oslovil učiteľku: "Kto Vám vôbec povedal, že Ministerstvo školstva môže dať na ten zájazd súhlas? Veď my rozhodujeme iba o cestovaní stredoškôľkov a vysokoškôľakov. Deti do 14 rokov spadajú pod právomoc Ministerstva vnútra."

Spomenula si, že pred pár dňami rozprávala o celom začarovanom kruhu jednej svojej známej z košickej televízie, tá jej tiež povedala: "Olga, prečo to nevybavuješ cez Ministerstvo vnútra? Súdruh Štefan Lazar je východniar: srdečný, neformálny človek. Určite ťa prijme, vypočuje a pomôže."

Dala jej za pravdu, aj ona ho poznala takého. Asi pred ôsmimi rokmi prijal delegáciu spolku Kežmarčanov v Bratislave. Ona zhodou okolností v Kežmarku maturovala, a tak sa neskôr ocitla vo výbore toho spolku i v tej delegácii. Žeby mu to skúsila pripomenúť?

Cez nedeľu ten list zoštylizovala, úprimne i opatrne zároveň. Cítila, že než sa list k ministrovi dostane /ak sa vôbec k nemu dostane/, prejde územím neznámej moci, ktorú neradno zobúdzat. Ale o inej možnosti nevedela. Prešiel už júl, aj august sa chýlil ku koncu a nič sa nedialo ani zo strany rakúskych úradov. Zamýšľala teda odovzdať list v podateľni Ministerstva vnútra.

V pondelok predpoludním už bola na odchode z domu, keď sa na konci ulice vynorila poštárka na bicykli. "Pani S., počkajte, musíte mi tu niečo podpísať!" volala zďaleka.

Bol to doporučený list z rakúskeho konzulátu. Konzul Walter S. ju prosil, aby sa s nimi čo najskôr spojila.

Hneď zatelefonovala z pošty na uvedené číslo. Ozval sa svieži, trochu ustarostený mužský hlas. Keď sa po nemecky predstavila, rozjasnil sa: "Ach, pani S., som rád, že sme vás konečne vypátrali. Telefón doma nemáte a na Základnej škole vo Vajnoroch nikto nedvihal, asi kôli prázdninám. Už sme si mysleli, že celá záležitosť s tým zájazdom detí do Viedne je iba fingovaná, ale po dvoch týždňoch sme predsa zistili vašu adresu. Chcem vám oznámiť, že váš kultúrny atašé vo Viedni uistil naše Ministerstvo zahraničia, tá cesta vašich žiakov je vraj už vybavená. Z nášho Ministerstva na mňa naliehajú, že im mám podať správu. Tak kde to vlastne viazne? Nemáte autobus? Pán primátor Viedne, dr. Helmut Zilk vám môže poslať autobus až do Vajnora."

Rozosmiala sa nad touto ponukou. "Keby nám iba autobus chýbal, pán konzul, bolo by dobre."

"Čím vám teda ešte môžem pomôcť? Prídite prosím za mnou, ale o jednej odchádzam na prijatie k primátorovi mesta Bratislavy. Je to z príležitosti vášho sviatku, výročia Slovenského národného povstania."

Bleskove sa chopila tekto vyhlídky. "Pán konzul, nestretnete sa tam aj s naším ministrom vnútra?"

"S pánom Štefanom Iazarom budem zajtra predpoludním o pol desiatej. Na námestí SNP sa budú klásť vence k pamätníku Povstania, za prítomnosti vlády i diplomatického zboru."

"Nemohli by ste mu prosím odovzdať pritom môj list? Mám ho pripravený, hneď vám ho prinesiem."

"V poriadku, spoľahnite sa. Zavolajte mi prosím v stredu, poinformujem vás o tom."

- o -

Cítila, že to neskončí dobre. "Chlapci" súdruha ministra jej budú veľmi zazlievať, že ich obišla cez západného konzula. Ale naozaj nemala inú možnosť. Vybavovať sa dá len od hlavy - to jej dávali už v pohľade najavo aj všetky sekretárky: Milá pani, k môjmu šéfovi sa chodí inými dverami!

Vytočila číslo konzulátu s vedomím, že všetky takéto linky sú odpočúvané. Ale veď nejde hovoriť žiadne tajomstvá!

Konzul zjavne uvažoval rovnako, lebo začal rozhovor tou istou vetou:

"Nejdeme si hovoriť žiadne tajomstvá, však pani S.? Váš list som pánu ministrovi odovzdal. Musím povedať, že nebol dvakrát nadšený. Prečo ste sa vraj na neho neobrátili priamo? Ale ja som mu vysvetlil, že ste už nemali čas, lebo termín stretnutia detí je veľ-

mi blízky. Povedal potom, že voči priateľstvám uzatváraným prostredníctvom balónov sú vo vašej krajine isté výhrady... Snažil som sa však celú vec postaviť do žartovného svetla a myslím, že to pomohlo. Všetci sa nad tým napokon zasmiali, aj váš pán minister školstva. On už bol o všetkom informovaný, vraj ste napísali aj jemu. -Prosím Vás, máte ísť hneď teraz na Ministerstvo vnútra. Na sekretariáte pána ministra Vám povedia, čo sa v tej záležitosti vykonalo. A potom ma, prosím, prídte poinformovať, budem Vás očakávať."

Celkom tak to predvídala. Teraz si ju predvolávajú na koberec. Stúpala po kamenných schodoch k impozantnej budove na dunajskom brehu.

Vnútrotná brána bola otvorená len na úzku štrbinu. Celú ju vyplňal uniformovaný strážca s puškou v ruke. Oslovila strážcu: "Idem na sekretariát súdruha ministra, je to dohodnuté."

Mladý strážca ju nepustil dnu, ale postúpil o krok dopradu a zavolať smerom k okienku medzi oboma bránami: "Fero, táto pani ide za náčelníkom."

"Za kým?" opýtal sa vrátnik.

"Až na hlavný sekretariát. Zavolaj im tam!"

Vrátnik hodnú chvíľu hľadal v domácom zozname. Takéto návštevy očividne neprichádzali veľmi často.

Vykrútil číslo, ohlásil ju a odovzdal jej slúchadlo. Nemýlila sa. Náčelník jej hneď na úvod ostro vyčítal.

"Ale ja za to nemôžem," bránila sa. "Ja som už pred dvoma mesiacmi poslala do Rakúska telegram, že neprídeme. A oni napriek tomu len urgujú. Teraz sa do toho zamiešal ešte aj rakúsky minister zahraničia. Akoby nemal inej roboty." A posledný zvyšok odvahy využila na otázku: "Ako to teraz bude pokračovať, súdruh náčelník? Rakúsky konzul ma prosil, aby som ho ešte dnes poinformovala. Má o tom podať správu do Viedne."

Hlas v slúchadle jej hnevľivo oznámil: "Postúpili sme to na vybavenie primátorovi mesta Bratislavy. Vy dostanete písomné vyrozhodnutie."

Hurá, tak predsa sa ide! - zahučali učiteľke v predstave hlasy jej žiakov. Súdruh minister je naozaj skvelý človek. Je to najrozumnejšie riešenie: keď ich má prijať primátor Viedne, nech ich teda vysielajú primátor Bratislavy.

Teraz len aby sme dôstojne reprezentovali, uvažovala už cestou na mestskú radnicu. Bude treba urýchlene nacvičiť piesne a tance. Musí predovšetkým zistiť, či niektorá žiačka nevie hrať na harmoniku. Monika vie hrať na gitaru, napadlo jej, ale k vajnorskému folkloru to nepôjde. A tiež treba obstaráť kroje...

Sekretárka primátora však o ničom nevedela. "Zatiaľ sme žiadnu dispozíciu z Ministerstva nedostali. Ani telefonickú, ani písomnú. Opýtajte sa prosím zajtra."

Učiteľka si zapísala ich telefónne číslo a s nádejou sa vrátila domov. Na druhý deň jej naozaj prišlo vyrozhodnutie z Ministerstva vnútra, že zájazd žiakov ZŠ Vajnory do Rakúska odstúpili dňa 31.8. 1988 na priame vybavenie primátorovi hlavného mesta SSR Bratislavy.

Ale do jeho kancelárie prišiel prípis o tom až 6. septembra. Náčelníčka obvodnej správy pasov a víz na Vajnorskej ulici ju síce uistila, že vycestovacie formality sa pre cestovnú kanceláriu dajú vybaviť aj za 24 hodín, ale keď učiteľka prišla s touto nádejou opäť do kancelárie primátora mesta, jasne vycítila, že kôli nejakým deťom sa ani tu normy lámať nebudú. Skôr naopak. Zdalo sa jej, že je to zámer: pretahovať veci tak, aby stanovený termín vypršal a všetko ostalo bezpredmetné.

Osmeho septembra musela voľky-nevoľky požiadať konzula, aby

vo Viedni i v Grūnau všetko odvolal.

- o -

Ale už v pondelok, 12. septembra prišiel ich učiteľke telegram z Grūnau:

TREFFEN WIEN 16. OKTOBER. ERBITTE ANRUF UND ZUSAGE.

HELENE K.

Znova bol stránkový deň, tak sa vybrala za primátorom mesta, lebo u neho teraz tá záležitosť uviazla.

A znova si vypočula obvyklú odpoveď sekretariiek vysokopostavených činiteľov: "Nie je tu. Ani súdruh vedúci jeho úradu. Neviem, kedy sa vrátia."

Trúfalo požiadala sekretárku, aby jej u niektorého z nich zistila možný termín prijatia. A opäť sa ocitla na ulici, ani o krok ďalej, než pred pol rokom.

Usmiata jesen ju vábila niekam zájsť. Vo vrecku mala ešte jeden tromf. Na tú kartu sa po celý čas spoliehala, ale dosiaľ ju nemohla použiť, lebo jej platnosť začínala až týmto pondelkom.

Bol to jeden z námestníkov súdruha Colotku. Poznala ho ešte z dávnejších čias, keď bol iba riaditeľom istej kultúrnej inštitúcie. Tohto leta jej ho šťastná náhoda dopriala zazrieť na jednej významnej vernisáži. Ignorujúc mrzuté pohľady jeho strážcov ho oslovila, keď sa po programe chystal pred budovou nasadnúť do jednej z vyblýskaných šeststotrinástiek. Spoznal ju a tak získala pár sekúnd na jednu vetu. Vopred si ju premyslela ako súrny telegram:

"Moji žiaci majú pozvanie do Viedne..."

Prerušil ju mávnutím na rozlúčku - zdalo sa jej, že to bolo gesto pre jeho netrpezlivých strážcov. Ale pritom jej takisto telefackicky odvetil: "Navštívte ma v úrade. Ale do desiateho septembra budem na dovolenke."

- o -

Rokokový palác nastavujúci skvelé priečelie jesennému slnku pôsobil ako z rozprávky. Iba uniformy a zbrane stráže stojacej hneď za vyrezávanou vonkajšou bránou štýlovo kontrastovali so zasnenými ozdobami vnútorných dverí a mramorových schodov.

Cítila ich ostré pohľady, keď pri okienku vrátnice odovzdávala občiansky preukaz. Vrátnik zatelefonoval hore. Zo slúchadla počula známy, trochu prekvapený hlas námestníka: "Áno, spomínam si. Môžete ju pustiť ďalej."

Vrátnik jej vypísal priepustku. Víťazne ňou zamávala stráži a chcela zabočiť na mramorové schodisko.

"Nie tadiaľ!" zavolať za ňou vrátnik. "Musíte prejsť cez park do novej budovy." A trochu podozrievavo sa opýtal: "Vy to tu nepoznáte?"

- o -

Súdruh námestník dr. Dušan R. ju prijal vo svojej pracovni plnej kníh a rôznych periodík UNESCO úprimne a srdečne. Prečítal si vyrozumenie, ktoré dostala z Ministerstva vnútra. "Na priame vybavenie to ešte neznamená, že sa vec má vybaviť kladne," podotkol mimovoľne.

Pocítila nemilé prekvapenie ako decko, keď sa dozvie, že Mikuláš nenosí darčeky. "A nemohli by ste sa za nás niekde prihovoriť?"

šepa bezradne.

Priateľsky na ňu pozrel. "Pani S., som mužčinu a keby sa dalo, rád by som Vám pomohol. Vaša vec sa dá vybaviť buď po linke Ministerstva kultúry alebo po linke Ministerstva školstva alebo aj cez Ministerstvo vnútra. Ale náš Úrad predsedníctva vlády nemôže do záležitostí ministerstiev nijako zasahovať."

"Potrebujeme však jednu pečiatku aj od Vás na žiadosť o bezplatné udelenie víz pre rakúsky konzulát. Verím síce, že keď nám rakúske úrady už toľko veľkorysého ponúkli, odpustia nám aj ten poplatok. Ale prečo máme Západu vždy otrčať klobúk, keď sa to dá vybaviť aj cez naše úrady?"

"Tá žiadosť k nám musí prísť cez Ministerstvo," odvetil jej a priateľsky ju vyprevadil k dverám.

- o -

Ostávalo teda len dúfať, že ju konečne prijme vedúci Úradu primátora hlavného mesta SSR Bratislavy, súdruh Ing. ?.

Ale ten bol ustavične mimo úradu: najprv na nejakých športových dňoch, potom na dňoch mesta Bratislavy v družobnom Kyjeve, potom na dovolenke.

Medzitým stretla na ulici jedného známeho, čo už bol na dôchodku. Bolo to stretnutie po rokoch, tak začínali otázkou: "Akože sa máte?"

"Ale, vybavujem mojim žiakom zájazd do Viedne a nie a nie s tým pohnúť, hoci to skúšam cez tri ministerstvá i cez primátora," podotkla v ľahkom tóne bratislavskej ulice.

Ten známy jej tyrdil: "Pani S., vy do tej Viedne nepôjdete ani toho šestnásteho októbra."

"Ja nemusím," odvetila s úsmevom. "Stačí, keď pustia deti so sprievodcom Tatratouru. Vo Viedni sa ich už ujmuť tí, čo ich pozývajú. Náš minister vnútra osobne uistil rakúskeho konzula, že to pôjde."

Poobzeral sa, či nablízku nik nie je a potom sa k nej naklonil: "Minister vnútra o tom nerozhoduje. Ja som najprv nevedel začiatok Vášho príbehu, tak som sa tiež divil, prečo Vám to nechcú vybaviť. Ale keď ste mi rozpovedali, že to priateľstvo začalo cez balónik, už mi je všetko jasné. To patrí Štátnej bezpečnosti."

"Chápem, tušila som to od začiatku. Ale tá predsa podlieha ministrovi vnútra."

Ešte raz sa poobzeral a potom jej uvažlivo povedal:

"Mýlite sa. Minister vnútra podlieha jej."

Príbeh bol teda rozlúštený. Vajnorské deti naozaj do Viedne nešli, ani toho šestnásteho októbra. Keď začiatkom októbra zástupca primátora učiteľku konečne prijal, oznámil jej:

"Zájazd sa uskutoční, ale musíte mať nové pozvanie, adresované na Riaditeľstvo ZŠ vo Vajnoroch a nie na vaše mená."

"To mi už naznačili aj na Mestskom národnom výbore a ja som to súdruhovi riaditeľovi vajnorskej školy tlmočila. Ale on so žiadnym zájazdom do Viedne nechce mať nič, takže nové pozvanie by bolo zbytočné. Terajšie má predsa platnosť až do polovice novembra," namietala učiteľka.

"Súdruh riaditeľ by potom dostal pokyn zhora."

"A nemohol by ten pokyn nasledovať už teraz?" zaprosila. "Veď súdruh Colotka, súdruh Štrougal a súdruh Chňoupek..."

Strmo ju prerušil: "Nevyslovujte tie mená!"

Poslušne stíchla. Ale v mysli jej ostala trčať detská otázka: Prečo?

Pochopila však, že príbeh definitívne skončil, tak vstala a opustila scénu.

- o -

Predseda len však nasledoval stručný epilóg:

Keď sa učiteľka išla opýtať na Obvodné kultúrne a spoločenské stredisko Bratislava III., kedy môže vo Vajnoroch začať s tohoročným kurzom nemčiny pre deti, oznámil jej riaditeľ strediska PhDr. Milan K., že kurz sa už otvárať nebude. Nie je vraj oň dostatočný záujem.

Vyzbierala od žiakov prihlášky - bolo ich 22 nových, plus minuloroční. Zanesla mu ich. Zbytočne.

"Klub mládeže nie je po renovácii na také vyučovanie uspôsobený," odmietol ju. "Skúste u riaditeľa školy."

Súдруh riaditeľ vajnorskej školy ju odmietol takisto. A keďže na dedine každý všetko o všetkom vie, dozvedela sa zakrátko, že v Kluba mládeže boli už dvakrát vyšetrovať z polície. Kôli tomu balóniku. A na škole tiež.

Napísala sťažnosť na Mestský národný výbor. Odpoveď prišla z Obvodného národného výboru Bratislava III, dňa 4. januára 1989. Stálo v nej:

Odbor kultúry NVB nám odstúpil na prešetrenie Vašu sťažnosť dotýkajúcu sa prerušenia kurzov nemeckého jazyka v lokalite Vajnory... Dôvody, pre ktoré s Vami pracovnú dohodu neobnovili, uviedol riaditeľ ObKaSS III v prípise, ktorý Vám zaslal 9.11.1988. V súčasnosti sú na ZŠ Osloboditeľská ul. vo Vajnoroch zriadené 2 krúžky nemeckého jazyka, ktoré navštevuje 28 žiakov. Riaditeľ uvedenej školy neobdržal Vašu žiadosť o ich vedenie. S touto možnosťou však neuvažujeme ani v budúcnosti, nakoľko na škole sú vytvorené kádrové podmienky pre vyučovanie cudzích jazykov.

Z uvedených dôvodov Vašu sťažnosť pokladáme za neoprávnenú.

Dr. Otomar Veselý
vedúci odboru školstva a kultúry
Obvodný národný výbor Bratislava III

- o -

Súdruhovia Peter Colotka, Ľubomír Štrougal a ďalší dostali výpoveď ešte v novembri.

- o -

GLOSÝ

ÚVAHY

RECENZIE

KRITIKY

DOKUMENTY

Milan Šimečka

SVĚDOMÍ

RUSKÉ

INTELIGENCE

Povznášel jsem se nad hloupost a lež
smím ale jiným do svědomí sahat, /snad smí/
kdo bez následků přečkal Budapešť mě
a komu srdce neutrhla Praha?

■ Tyto verše z písně Vladimíra Vysockého jsou československému čtenáři volně dostupné ve 12. čísle časopisu Sovetská literatura. Snad proto, aby bylo poselství zřetelnější, jsou zde jako jediné vytištěny ještě i ve slovenském překladu a v ruském originále. Není jisté třeba dodávat, že Vysockému nešlo a jakoukoliv Budapešť a jakoukoliv Prahu, ale o Budapešť v roce 1956 a Prahu v roce 1968. Nevím, zda Vysockij kdy tyto písně veřejně zpíval, ale připišme mu k dobru, že právě on, jeden z nejpopulárnějších Rusů, obrátil ruské svědomí také tímto směrem. V roce 1956 mu bylo osmnáct a v roce vpádu do Československa třicet.

My ovšem víme, že kvůli Praze puklo srdce jen nevelkému počtu představitelů ruské inteligence. Sedm bylo tech, kteří vyšli demonstrovat v o-

něch dnech na Rudé náměstí a strávili pak dlouhá léta ve vyhnanství. Od té doby uplynulo dvacet let a mne zachvacuje smutek, když čtu v úryvku z knihy Raisy Orlovové, jaké byly jejich další osudy:

"Vadim Delone zemřel v Paříži. Viktor Fajnberg žije v Londýně. Vladimír Dremljuga a Pavel Litvinov v USA. Pavel je učitelem fyziky a přednáší o hnutí za lidská práva v SSSR. Natálie Gorbaněvská žije v Paříži, je členkou redakční rady časopisu Kontinent, píše verše a články, Konstantin Babickij a Larisa Bograzová žijí v SSSR. Larise zemřel manžel. Velice aktivně se podílí na vydávání stále nových samizdatových časopisů, účastní se symposií a práce svobodných univerzit."

Po vlastních zkušenostech chápeme asi lépe než kdo jiný, že svědomí ruské inteligence, obrácené k našemu neštěstí, bylo tak slabě slyšet. Prevalovalo se ospale v hlavách, skloněných tíhou strachu a strašných zkušeností. Jen ti nejodvážnější představitelé ruské inteligence pozvedli hlas proti bezpráví, které spáchala velická země na malé. Byli za to také potrestáni a později i rozprášeni po celém světě, Sacharov, Kopelev, Solženicyn a jiní a jiní.

Před třemi lety se však mnohé změnilo a svědomí ruské inteligence se začalo otrásat. Často se ani nestačím divit, do čeho všeho se pustilo. Do celých sedmdesátí let sovětských dějin, do Stalina, do Chruščova, do Brežněva, do lebek a ztrouchnivělých kostí v Kurpatí a v Katynu, do kolektivizace a hladomoru na Ukrajině, do obětí válek a teroru, do hloubek nemravnosti, korupce a úpadku, které se šířily jako mór ve dvou desetiletích Brežněvovy vlády.

Tři roky jsem čekal, kdy bude zahrnuto do svědomí ruské inteligence i naše neštěstí. Ty tři roky, to byla lhůta, kterou jsem si já ve své náklonnosti k tradici ruské literatury pro svědomí ruské inteligence určil. Samozřejmě s vědomím toho, že celá věc je pro celistvost impéria velmi "delikátní".

Tři roky jsem sledoval, jak se svědomí ruské inteligence zmiňuje v úsilí vysvětlit a pochopit ve veřejně odhalovaných hrůzách svou zodpovědnost a historickou identitu v celé porevoluční éře. Je přirozené, že po celé ty tři roky se svědomí ruské inteligence obracelo především dovnitř, k utrpení ruského lidu. Je to zaměření statisticky oprávněné, vždyť Rusové a jiné sovětské národy

počítají své lidské oběti na miliony. Statisticky vzato se ruské svědomí může domnívat, že tisícové oběti, které spojení s osudem Ruska přineslo nám, mohou počkat.

Po třech letech perestrojky však přesto cítím hluboké zklamání nad tím, že svědomí ruské inteligence neprekročilo hranice národního vymezení, že zatím neprojevalo dostatečnou vnímavost pro osudy jiných národů, jejichž neštěstí a mravní a hospodářský úpadek byly z ruského osudu odvozeny. Zdá se mi, že je trochu vadné svědomí, soustředěné jen na vlastní národní utrpení. Ve výlevech ruské inteligence toho čteme dost a dost o nesčíslných zkouškách mravnosti, skutečné mravní pobouření však nesmí ohledávat jen rány na vlastním těle a odvracet zrak od zranění, které bylo způsobeno na těle jiných. Tři roky slyšíme nárek nad zničenými osudy milionů vlastních lidí, ale téměř vůbec anebo jen málokdy slyšíme stejné intenzivní nárek nad neštěstím jiných.

Připouštím, že osudy národů východní Evropy jsou složité a že je zapotřebí komplikovaných počtů, aby byl změřen sovětský a domácí podíl na tom, jak se utvářely jejich dějiny po druhé světové válce. Ve dvou případech však stačí i ta nejprimitivnější aritmetika, aby byl tento podíl přesně vypočten: a to v případě Budapešti a Prahy.

V těchto dvou městech byl Maďarům a nám bez velkých skrupulí přeražen hrbet. Argumenty, které se tehdy k tomu narychlo sehnaly, se dnes ve světle perestrojky jeví jako zprávy z doby kamenné. Ke svědomí ruské inteligence musely prece tyto jednoduché počty proniknout. Pro svědomí by měl být irelevantní fakt, že i když ležíme s přeraženou páteří, máme ne-

jaké to jídlo a pití po ruce, dokonce v množství, kterého se Rusům nedostává. Ve třech letech svobody, kterou přijímá ruská inteligence trochu jako zázrak, se ke vpádu sovětských vojsk do Maďarska a do Československa nevyslovil ani jeden z těch sovětských intelektuálů, kteří mají pověst "hvězd" perestrojky. Ti, kteří tak bezohledně odhalují Stalinovy zločiny, sbírají peníze na pomník jeho obetem, si ani nevšimnou, že existují i obeti Brežněvovy éry. Nikdo z nich, ani Jevtušenko, ani Voznesenskij, ani Adamovič a jiní, se za tři roky nezmínili o násilí, které bylo na celém národě spácháno v roce 1968. Jiní spisovatelé, ti kterým leží hlavně na srdci tragický osud ruských rolníků za kolektivizace, mají ještě méně pochopení pro "drobná utrpeníčka" západních Slovanů. Rasputin, Astafev a jiní nemají příliš velký smysl pro "západní" hodnoty, kterými byla omámena před dvaceti lety československá perestrojka. Proskurin jistě po pravdě tvrdí, že ruský lid existoval už i před revolucí a že dávno před revolucí existovala ruská stát-nost, jenže ruští národní probuzenci zapomínají současně připomenout, že k této před-revoluční státnosti patřila třeba i Varšava. Sovětští akademikové, Bogomolov, Velichov a desítky jiných, križují dnes svetem a s otevřeností, nad kterou západní veřejnost údivem otvírá ústa, směle kritizují vlastní nedostatky. Ale projevují podivnou nerozhodnost, když se jich někdo zeptá na Budapešť a Prahu. Akademik Lichačov, největší mravní autorita ruské inteligence, upozorňuje na tragické ztráty, které způsobilo Rusku zreknutí se křesťanských tradic. Ale ani slovo o tom, že v Praze

byly ruskými tanky způsobeny také ztráty na tradicích, neméně cenných než tradice ruského pravoslaví. Čingiz Ajtmatov přijede do Karlových Varů, pobude pár dní a poskytne rozhovor československé televizi. Hlavně o složitosti sveta, o míru, o novém myšlení, o ekologických hrozbách atd. A opět ani slovo o tom, že před dvaceti lety sem jeho krajané importovali myšlení, které bylo zastaralé už před sto lety. Kdo tu byl vlastně Pilát a kdo Ježíš? Když se mělo začátkem listopadu konat v Praze symposium o sedmdesátileté existenci československého státu, přijel jako host poslanec německého Bundestagu. Podnik byl rozeznán policií ještě před tím, než vůbec mohl začít. Večer mi pak vyprávěl německý poslanec o tom, jak klepal u dveří pozatýkaných čs. účastníků s nutkavou myšlenkou, že musí nějak pomoci. Rekl mi, představ si, já, Němec, jsem klepal u dveří těch, které pozatýkala čs. policie. A já jsem jen s údivem zaznamenal, že v něm ještě žije jeho osobně se nijak nedotýkající, téměř padesát let stará, vina předků. Ajtmatov si nevzpomněl ani na vinu starou pouhých dvacet let.

A pak k nám promlouvá jiná "hvězda" perestrojky, Fjodor Burlackij. Vypráví nám o Brežněvovi, že to byl hlupák, navíc ještě líný, který měl těžkosti i se čtením, natož se psaním, a který se infantilně dával ovesovat rády. A opět ani zmínka o tom, že právě tento Brežněv učinil zhoubné rozhodnutí, které změnilo v tragickém smyslu osobní osudy milionů Čechoslováků. Ogonok a Moskevské novosti, časopisy s pověstí liberálních buldozerů glasnosti a jejich šéfredaktori Koroťič a Jakovlev se zmohli při dvacátém výročí vpádu

na nemastné-neslané rozhovory, ve kterých se svědomí ruské inteligence ukrylo za reálně-politickou a supervelmocenskou eskamotáž.

Malá útecha je v tom, že to všechno známe, že víme, že velké národy mají odjakživa snížený práh citlivosti k osudu malých národů a ani se tedy nedivíme, že se k nám dostávají ohlasy citlivého svědomí jen z pobaltských republik. Jakby ne, tyto národy mají tu též zkušenost! Když se to tak vezme, ve srovnání s nimi jsme nedopadli tak špatně. Padlých jsme měli jen desítky, nebyli jsme přesídlení ani na Sibir, ani do Kazachstánu a rusifikace nám nehrozí, spíš mám dojem, že tady rusky čtou již jen disidenti. A to nejobecnější, napr. fakt, že jsme před ruským objetím patřili mezi desítku nejvyspelejších zemí světa, to je záležitost, která promlouvá spíše k rozumu než ke svědomí, protože na ní nelpí krev.

Vynakládám velké a upřímné úsilí, abych si sám pro sebe tuto hluchotu ve svědomí ruské inteligence omluvil. Chápu des, ve kterém se toto svědomí zachytává, když přehlíží 70-leté dějiny revolučního Ruska a cítím i zoufalství, se kterým hledá pevný bod, o který by se zachytila národní identita. Treba jim nezbývá sil, aby vnímali to, co způ-

sobili mimo svůj svět. A k tomu mně napadá ještě i něco, co se skoro stydím říci: možná dostala celá ruská inteligence obežník, ve kterém stálo, aby se z důvodů politické delikátnosti její svědomí Budapešti a Prahy jednoduše nedotýkalo, že na to bude čas později. Jestliže by tohle měla být pravda, pak ovšem pycha ruské inteligence na nové nabytou svobodu je značně pochybená.

Dať jsem jim tříletou lhůtu a teď jsem zklamán, že jí nevyužili, možná byly tři roky pro svědomí ruské inteligence málo, příliš krátký čas pro tak velký národ. Zatím platí doslova a do písmene to, o čem zpíval Vladimír Vysockij, a co si já prekládám bez rýmů a bez metra, ale snad o to autentičtěji takto: Hledel jsem zvyška na hlupáky a tupce, ale odlišoval jsem se od nich jen velmi málo, protože jsem přežil Budapešť bez velké újmy na zdraví a kvůli Praze se mi také srdce neroztrhlo.

/Obsah, Január 1989/

не могла т
реть въ эту дикес
мѣсяцы восторгож
мозгу все плясалок

EŠTE O BRATISLAVE NAHLAS

■ Pred dvomi rokmi sa v Československu uskutočnil ojedinelý experiment. Mal názov Bratislava/nahlas a jednalo sa o pokus skupiny ekologicky citlivých občanov nadviazať kontakt s vlastnou vládou. Rozhovor mal byť vedený o meste, v ktorom občania i vláda spolu žijú, o vzduchu, ktorý spoločne dýchajú a o vode, ktorú spoločne pijú. K rozhovoru nedošlo. Vláda ponuku ignorovala, ak nepočítame dva negramotné články v straníckom denníku a autori výzvy môžu byť radi, že nešli pred súd, ani neprišli o zamestnanie. Zachránila ich "glasnosť", ktorej sa dožadovali podľa nekritizovateľného sovietskeho vzoru.

Experiment však zbytočný nebol. Odkryl pravý dôvod, prečo naše životné prostredie je také, aké je, naznačil, akým spôsobom ho zlepšiť nemožno, ukázal, že podstata ekologickej krízy tkvie v našom prípade v neochote a neschopnosti vlády uvedomiť si skutočnosť inak, než ako skutočnosť vlastnej moci.

Je pochopiteľné, prečo rozsiahlu brožúru Bratislava/nahlas adresovali občania vláde a nie vláda občanom. Veď materiál je nepriamou obžalobou systému,

ktorý vláda reprezentuje. Na tejto obžalobe je však paradoxné, že sa opiera výhradne o informácie, s ktorými sa pred tým vláda občanom zverila. Tridsaťšesť ročný autor Bratislava/nahlas, Ján Budaj, publicista, fotograf, ekolog a kurič v jednej osobe vyvinul /pretože vie, kde žije/ s dvadsiatimi dvoma odborníkmi na rôzne oblasti života Bratislavy ročné úsilie na zhromaždení roztrúsene publikovaných údajov o meste. Súhrn a analýza precízne doložených faktov /na 61 strán hustého textu pripadá 7 strán odkazov k použitej literatúre/ z materiálov verejnosti síce dostupných, pre laika však zväčša nudných, alebo nezrozumiteľných, stručne vyznieva takto: "Pozrime sa, čo nám hovoríte!", alebo: "To ste povedali vy...". Ján Budaj pri záverečnej redakcii textu olutoval kvôli tomuto politickému efektu desiatky pikantných údajov o skutočnom rozsahu katastrofy, ktoré si vláda necháva pre seba. To, čo je predmetom "štátneho" tajomstva, čo sa o našej skutočnosti podarilo vyloviť zo zapечатých trezorov, stalo sa teda predmetom cenzúry i v materiáli neformálnej občianskej iniciatívy.

Po dvoch rokoch už ani neviem, čo v Bratislave/nahlas chýba. Asi by som to sem i tak neuviedol, a to z rovnakého dôvodu, ako jej autor: ochranou životného prostredia sa zaoberajú ľudia, a tých tiež treba ochraňovať. Pred vládou, ktorá za pustošenie životného prostredia nesie vinu. Bludný kruh, v ktorom akože nevieme, čo viem, alebo vieme a nehovoríme, alebo hovoríme, akoby sme nevedeli - nemôže u nás preťať ekolog. Tento kruh je totiž produktom systému nekontrolovanej, a teda nezodpovednej a teda i neobyčajne nebezpečnej osobnej moci.

Bez Bratislavy/nahlas by opozícia nemala v ruke presvedčivý argument, že systém, ktorého sme obeťami, je zvrhľý nielen morálne, politicky, či ekonomicky, ale predovšetkým bytostne životne. Vládu nepobúrila stav mesta, ale skutočnosť, že ktosi na tento stav poukázal. Ukázalo sa, že všetka moc je sústredená v rukách ľudí, ktorí si túto moc cenia väčšmi, než vlastné plúca, než plúca vlastných detí, ak už i pomínieme, že ignorujú zdravie ľudí, ktorým vládnu. A je podobnou otázkou, ako či prv bola sliepka, alebo vajce, či patologický systém plodí zvrhlú vládu, alebo či patologická vláda tvorí a udržiava zvrhlý systém. Ani v dňoch, kedy v Bratislave je situácia zrelá na smogový poplach a evakuáciu aspoň tých najmenších, nenapadne ministrov a tajomníkov strany vládnuť z klimatizovaných krytov. Dusia sa spolu s nami. To, čo im chýba, je pud sebazáchovy.

Ako sa z Bratislavy/nahlas poučila vláda? V prvom šoku precenila váhu ekologickej iniciatívy a trvalo jej rok, kým si uvedomila, že od hrstky zelených jej nehrozí reálne nebezpečenstvo. Potom sa materiál dostalo tichej rehabilitácie, režim si osvojil jeho reč a v meste sa zjavili vládne pútače, vyzývajúce k ochrane životného prostredia. Systém sa rozpomáhal na vlastné proklamácie, v ktorých sleduje dobro ľudu a ekológiu si sám vzal veľkoryso na starosť. O náprave, ktorej nie je schopný, sám so sebou demokraticky diskutuje a všetko beží po starom. Vláda pochopila, že ekológovia nie sú politickou opozíciou. Overila si, že nemajú moc, ani atraktívny program, že dokonca dodržiavajú nepísané pravidlá hry a hovoria iba to, čo už bolo povedané. Nakoniec delegáciu Brati-

slavy/nahlas pozval na kus reči minister kultúry s podmienkou, že Jána Budaja nechajú doma. A tí skutočne za ním prišli a Jána Budaja skutočne nevzali...

Keď som ako signatár manifestu Demokracia pre všetkých bol vypočúvaný štátnou bezpečnosťou, ležal jeden zabavený exemplár tejto výzvy Hnutia za občiansku slobodu predo mnou na stole. Ceruzou boli vyznačené miesta, ktoré vyšetrovatelov najväčšmi zranili. V kapitole o ekológii nebolo zatrhnuté ani slovo. V tejto veci je režim s opozíciou za jedno, pretože vie, že kvôli nejakým stromom, nepovoleným skládkam, neexistujúcim filtrom a nejakej tej mŕtvej rybe nevstúpi národ do štrajku. Všetky prísne tajné údaje o stave nášho životného prostredia sú pre vládu neporovnateľne menej nebezpečné, než slušne formulovaná pochybnosť o oprávnenosti /navyše ústavne zaručenej! / vedúcej úlohy strany.

Po tejto skúsenosti sa mi vidí, že slabinou Bratislavy/nahlas nebola absencia štátnych tajomstiev. I to, čo bolo zrozumiteľne povedané stačilo, aby sa citlivejší pri čítaní rozplakali, a i tí najotrlejší aby dostali zlosť. Dokumentu o všestrannom úpadku jedného mesta a jeho obyvateľov chýbalo čosi iné: vymenovanie zodpovedných vinníkov a explicitné odsúdenie režimu. Autor diela by mi na túto výtku určite povedal, že vinníkov tu už štyridsať rokov každý pozná, že jeho cieľom nebola konfrontácia, ale pokus sa s nimi dohovoriť. Bratislava nahlas sa takto stala poučením, že dohovor je nemožný. Ale poučením pre koho? Iba pre nás?

Keď počúvam ekologické príbehy zo západu, kde odvážni mladí ľudia bránia prírodu pod heslom, že krv stromov je rov-

nako vzácna, ako krv ľudí, podozrievam ich z toho, že celkom nevedia, čo vravia. Je boj proti priemyselnému znečisteniu krajiny prvoradý a zmysluplný, keď ešte nie je zachránený človek? Pýtam sa tak ako občan štátu, kde krv ľudí je cenená rovnako málo, ako tá stromov, kde priemyselné znečistenie sa šíri ruku v ruku s likvidáciou prirodzeného sveta etických a mravných hodnôt, kde za názor a presvedčenie sa ešte zomiera. Štát, v ktorom žijem, zníži svoj podiel na tvorbe európskych exhalátov tak, že sa stane najväčším potenciálnym Černobyľom na kontinente. Hŕstka československých ekologov sa tomu môže iba smutne prizerať. Totalitný režim totiž vo svojej dnešnej podobe nie je poraziteľný znútra. Od nesvojprávnych občanov zeme, obohnanej ostnatým drôtom, kde vládne právny nihilizmus a hospodársky chaos, kde vedomie historickej kontinuity sa vytráca spolu so vzdelanosťou a na každom rohu stojí tájny, od takýchto občanov sotva možno očakávať, že vypočujú proti vodným delám práve pod ekologickou zástavou. Čoskoro sa budú dožadovať chleba. Čitateľ si ľahko domyslí, ako ho môže neschopná vláda, sústredená už iba na to, aby zostala pri moci, zabezpečiť: Postaví fabriku na výrobu jedov, ktorú nikto iný nechce postaviť, uskladní chemický odpad, ktorý nikto iný nechce uskladniť, dovezie umelé hnojivá, ktoré nikto iný nechce kúpiť, vyvezie nespracované drevo, ktoré nikto iný nevyváža, a k tomu nejaké tie zbrane a výbušniny za 321 miliónov dolárov ročne.

Keď všeobecne uvažujem o cenzúre, dávam si otázku, či je nebezpečnejšia neinformovanosť, alebo nezáujem. Treba poznať pravdu - ale tým sa všetko iba začína. Experiment s Bratisla-

vou/nahlas dokázal, že ani v Československu nie je normálnym ľuďom jedno, v akom žijú prostredí. Výzvu k verejnej diskuzii o stave chemicky najzamorennejšieho mesta v Európe podpísali tisíce ľudí. Zdanlivo zbytočne, lebo vláda ich nevzala na vedomie. O tých podpisoch a o nelegitímnej vláde by mali uvažovať tí, ktorí s nou obchodujú. Neobchodujú totiž s nami! Západnej verejnosti by sa životne oplátilo, keby okrem exkluzívneho prehodnocovania cien krvi veľmi pozorne sledovala, čo a kam sa od nás vyváža, čo sa u nás buduje a čo skladuje. Pretože Európa, v ktorej budú jestvovať chudobné totalitné režimy, na ktorých sa dá dobre zarobiť, bude nebezpečná i pre tých, ktorí sa v deväťdesiatom druhom roku bez nás dohodnú na spoločnej ekonomickej a kultúrnej budúcnosti. Je mi trápne to z Bratislavy oznamovať, ale už dnes stačí málo, aby sa spolu s nami tej budúcnosti nedožili.

Ivan Hoffman
/písané pre Index On Censorship, jan. 1989/

VLADIMÍR MAŇÁK KONEČNE JASNÉ SLOVO

■ Veru už bol najvyšší čas. Mám na mysli stať člena-korešp. ČSAV Samuela Cambela "Historická pravda a prestavba" v Literárnom týždenníku č. 13/88.

Cambel ňou reaguje na nedávnu besedu historikov so spisovateľmi, ktorú zorganizovala redakcia LT a záznam z nej uverejnila v svojom 2. a 3. čísle. Autor sa nepohoršuje, že sa nehistorici, laici miešajú do vnútorných problémov výskumu našich najnovších dejín; naopak, víta, ba žiada takého zasahovanie zvonku, zdôrazňujúc, že ide o politické aspekty problému, ktoré nie sú len vecou historikov. Je však - a iste právom - proti tomu, aby historiografia a vôbec historické vedy podliehali nevhodným vonkajším tlakom, skrátka proti tomu, aby sa pod vplyvom vulgárneho myslenia vzdali svojich metodologických a filozofických /marxistických/ východísk.

Nemožno s ním nesúhlasiť, že "marxistická historiografia musí takúto kritiku a také 'radý' zo zásadných dôvodov odmietnuť". S. Cambel tu polemizuje najmä s niektorými /treba dodať, že hlavne Mináčovými/ výrokmí na spomínanej besede, týkajúci-

mi sa vzniku prvej ČSR a osobnosti M. R. Štefánika, a varuje pred mantinelizmom, ktorý v časoch politických zvrátov a premien, aké práve prežívame, pochopiteľne zaiste hrozí. Jeho varovanie je namieste: napríklad práve V. Mináč má tieto sklony, povedal by som, že to patrí k jeho - naturelu /spomenme si len na jeho výroky spred viac ako 20 rokov o "takmer genocíde" slovenského národa za prvej republiky alebo si povšimnime jeho nedávne vystúpenie v SNR, uverejnené v Slov. pohľadoch č. 9/88, ktoré v čitateľovi, nepoznajúcom jeho zástoje a taktiku, hádam vyvolá aj obdiv: No ale odvaž! Hotový tribún ľudu! - Alebo si pozorne prečítajme v LT č. 3/88 jeho interview o národe špekulantov a závistlivcov a o jeho - Mináčovom - všetky romány sveta, ó, predstihujúcom kádrovom spise. Ide zrejme o Mináčov svojrázny, i keď nevelmi originálny spôsob preventívnej sebaobrany, ktorý sa v živočišnej ríši volá mimikri, ale ktorý je v danom prípade dosť priehľadný/.

Ale nejde o Mináča a - ako vraví S. Cambel - nejde ani o talafatky, faktíky a detaily

bez súvzťažnosti, ktorými sa nielen Mináč pokúša kamuflovať skutočnosť, že sme sa znovu ocitli na križovatke. Zdá sa, že na rozdiel od neho či od večne žoviálneho amiceňka Plevzu si Samuel Cambel začína zreteľne uvedomovať obrovskú zodpovednosť historikov, spojenú s riešením otázky odkiaľ a kam spejeme, a možno i spoluzodpovednosť za to, čo sa za posledné desaťročia stalo s historickým povedomím národa a v súvislosti s tým aj s jeho morálkou. Nevedno, nakoľko je to úprimné, ale pripustme, že aspoň trochu je, a vychádzajme z toho, že - ako sa vraví - radšej neskoro, ako vôbec nie.

A tak po desaťročiach "tápania" učinil S. Cambel vskutku historický objav, že je v eminentnom záujme národa, aby sme vysvetľovanie dejín - ako píše - zbavili poloprávd a predsudkov, pričom sa historici musia a smú opierať "jedine o preverené a doložené historické pramene" a musia odmietnuť podriaďovať vedecké poznanie akejkolvek "dobovej klíme" /celkom slušný eufemizmus, no u nás už nie nový/. Píše doslova: "...držať sa dôsledne historickej pravdy, ničoho iného než pravdy".

Citateľovi LT tu nevdojak prichádza na um, ako v spomínanej besede nariekal akademik V. Plevza nad osudom chudáčika "našej mladej, rodiacej sa marxistickej historiografie, ktorá plnila úlohu slúžky deformovanej ideológie" /LT č. 3/88/. Je prízračne príznačné, že S. Cambel neobrátil hrot svojej polemiky aj proti týmto trápny a nedôstojným výhovorkám, ved aj sám, rovnako ako Plevza, najlepšie vie, že túto ponižujúcu úlohu slúžky a prostitútky - aj už ako nemladá - plnila oficiálna historiografia preochotne. A vie aj, "čo za to".

Nevytahujem to tu ako pla-

nú invektívu a priznám sa, že by som to najradšej /už číro pragmaticky/ ani nespomínal, nebyť toho, že Cambelov článok obsahuje dve veci, ktoré vzbudzujú podozrenie, aj keby človek nevedel načisto nič o peripetiách tzv. normalizácie v Historickom ústave SAV a v slovenskej historickej vede vôbec.

Prvá je tá, že sa v statí na niekoľkých miestach - povedal by som, že až úzkostlivo - zužuje obdobie deformácií na päťdesiate roky, resp. sa "obdobie apriorizmu" umiestnuje na rozhranie 50. a 60. rokov. Každý vie, že je to nepresné. Ostáva len dúfať, že historik Cambel, ktorý sa tak dovoláva "pravdy a ničového nič než pravdy", bude súhlasiť, že to trvalo kúštik dlhšie: vari len s krátkou prestávkou v druhej polovici 60. rokov celých štyridsať rokov až podnes. Ostatne, na inom mieste sám nepriamo uznáva, že "ešte pred štyrmi rokmi" "dobová klíma" nepriala vedecky pravdivému skúmaniu chýlostivých stránok našich najnovších dejín.

Druhá: S. Cambel píše, že "za socializmu nemôže byť antagonistický rozpor medzi politikou a vedou, ale naopak, čo najužšia súvzťažnosť a jednota". Je to typicky apriórne a aprioristické tvrdenie, ktoré dnes už jasne vyvrátila prax prestavy - ak nie u nás, tak celkom určite v Sovietskom zväze. Citovanú vetu možno logicky prijať len buď ak má autor na mysli to, že kde je antagonistický rozpor medzi politikou a vedou, nemožno hovoriť o socializme, alebo ak autor chybné použil sloveso "nemôže" namiesto "nesmie".

Vychádzajme však radšej z toho, že sú to asi lapsusy, na každý pád aspoň menej podstatné "detaily" než - verme - nezvratné rozhodnutie historika S. Cambela nepristúpiť ani na "nijaké

nahrádzanie jedného apriorizmu druhým", ani na nijaké čachrovanie s vedeckou pravdou, aj keby sa stokrát vyhlasovalo, že je to "v záujme socializmu". Teda než pevné odhodlanie človeka, ktorý tu na základe "poučenia z chýb minulých období" so všetkou rozhodnosťou proklamuje neľahkú "povinnosť predkladať objektívne pravdivé, vedecké hodnotenie" - samozrejme - "nielen osobnosti gen. Štefánika, ale i ďalších bielych miest", aby sa naše dejiny už konečne naozaj očistili od nánosov a kontaminácií najrozličnejšej proveniencie.

Ani mi nenapadne dávať komukoľvek lekcie, preto prosím, nech mi ako nehistorikovi prepáčia všetci historici, a najmä tí, čo robia nezávideniahodný výskum najnovších dejín, ale ak už robí prof. Cambel - akokoľvek vágne - prirovnania a analógie historických vied k ekologickým, vo mne ako čitateľovi, ktorý má oveľa bližšie k ekologickým vedám, toto prirovnávanie evokuje aj takéto úvahy: napriek všetkým odlišnostiam /a je ich neúrekom/, pokiaľ ide o celospoločenské súvislosti, jedno majú spoločné. Určite nebude nik tvrdiť, že sa dakedy vôbec podarí zaplniť všetky biele miesta; a tak kdekoľvek a dokiaľ, rovnako ako v ekológii, ako ako aj v histórii /v ich sociálno-politickej aplikácii/ tieto biele miesta nezaplní veda svojimi jednoznačnými poznatkami, budú ony vždy voľným poľom pre "voluntarizmus", pre mýty, legendy, "pove-ry a ilúzie"...

Treba pochopiť, že tieto mýty, legendy a "pove-ry" sú čímsi celkom prirodzeným a že je to mohutná sila, s ktorou treba tak či onak rátať: na poli ekológie to vidíme na príklade politického hnutia "zelených" na Západe, nie vždy ovládaného len racionálnymi argu-

mentami a pohnútkami - a predsa musia sily vládnuce v štáte modifikovať svoju podľa politiku podľa neho. /Pekným príkladom víťaziacej - v kladnom zmysle - intuície nad jednostrannou odbornosťou, v skutočnosti byrokraciou, je aj v LT prebiehajúca polemika o bratislavskom Nám. 4. apríla./ Ich sila sa nedá zničiť tým, že pred nimi zavrieme oči. Potlačiť ich nemožno - prinajlepšom iba zatlačiť, zahnať do spoločenského "podvedomia". Lenže toto "prinajlepšom" je to najhoršie, čo nás mohlo postihnúť - aj postihlo. Práve teraz žneme - v podobe všeobecnej ľahostajnosti a morálneho úpadku - čo sme zasiali.

Samozrejme, sialo sa to dlho. Ale zdá sa, že najväčšiu vinu na súčasnom všeobecnom ľahostajnení a morálnom úpadku majú udalosti a peripetie krízových rokov 1968-69 a obdobia normalizácie. Vystúpenie práve odstúpiťšieho ministra Váľka, uverejnené v komunistickom tlačovom orgáne, to priamo potvrdzuje.

Hoci plne akceptujem, čo píše S. Cambel o tom, že "historiografia a akademické ústavy v prvom rade si budú samy formulovať svoje úlohy na budúce roky", ale zároveň sa dost divím, že vzápätí si protirečí akceptujúci paradox /sám ho tak nazýva/, že "historici nie sú jediní, ktorých hlas zaváži a rozhoduje pri posudzovaní koncepcie rozvoja historických vied a hlavne jej realizácii", napriek tomu sa osmelujem ako laik skromne nastoliť týchto pár otázok:

- Nepatria krízové roky 1968-69 a po nich nasledujúce obdobie normalizácie do našej najnovšej histórie?

- Ak patria, existuje niekto, kto historikom zakazuje tie roky a to obdobie objektívne preskúmať?

- Ak nezakazuje, vzťahuje sa S. Cambelom proklamované metodické krédo /t.j. zodpovednosť za historickú pravdu/ aj na výskum týchto rokov a tohto obdobia? Musí historický výskum tzv. krízových rokov a tzv. obdobia normalizácie vychádzať z uznesení orgánov, z rôznych epitet, nálepiek a "poučení", alebo sa smie opierať výlučne o preverené a doložené historické pramene?

Som vo vzťahu k historickým vedám iba laik, takže sa možno mýlim a možno ma niekto z omylu vyvedie. Ale kým sa tak nestane, mám silný pocit, že ak slovenskí /a českí/ historici bezodkladne nepristúpia k vedeckému výskumu krízového a normalizačného obdobia podľa zásady a kritérií historickej pravdy, ako to hlása diskutovaný článok člena-korešp. ČSAV S. Cambela, je on iba mlátením prázdnej slamy.

TAŠKA A INTELIENCIA

■ Existuje nejaký vzťah medzi taškou a inteligenciou? Túto otázku som si položil v jedno sobotné popoludnie. Vnučkol mi ju otec, keď mi vyčítal, že by som si mal kúpiť novú tašku, pretože tá stará je nevkusná. Ešte dodal, že pekná taška patrí k celkovej inteligencii a je výrazom úrovne spoločenského postavenia. Na svoju obhajobu som povedal, že hoci je stará a obnosená, je praktická. To bolo asi tak všetko, lebo ďalej som už nemal chuť pokračovať v rozhovore na túto tému, ktorý by nakoniec i tak uviazol na mŕtvom bode vzájomného nepochopenia.

Doma, pohodlne usadený v kresla a listujúc v knihe "Križe eschatologie neosobnosti" od Václava Bělohradského, ma napadla príhoda s taškou. Zhodou okolností som ju vytiahol práve z tej tašky, ktorá sa stala terčom otcovej kritiky. Okrem iného v nej boli ešte dve čísla Fragmentu-K a zopár kusov špinavej bielizne.

Môjho otca však vonkoncom nezaujímal jej obsah. Svoj názor vyslovil na základe jej vzhľadu. Podobne, ako všetci otcovia i on má určitú a jasnú predstavu o svojom synovi, má radosť, že jeho syn si vydobyl isté spoločenské postavenie, že je ako-tak hmotne zabezpečený, že proste vychoval celkom slušného človeka. Celý tento dojem mu narušila obnosená taška, patriaca do iného sveta, ako staré ideály, ktoré sa ukladajú ad acta, aby zbytočne neprekážali. Taška je nemoderná, nevkusná, nejde s duchom doby, patrí minulosti. A on nechce, aby jeho syn patril do iného sveta, aby sa dokonca stal obeťou nejakých pochybných ideálov.

Znepokojene pozoroval počas uplynulých rokov moju vnútornú premenu. Intenzita jeho úzkosti sa zvyšovala s mojím rastúcim záujmom o otázky filozofického a náboženského charakteru. Spočiatku sa ma snažil "vhodne usmerniť", aby som až príliš nezapadol do tohto sveta, nenechal sa priveľmi strhnúť transcendentálnymi dimenziami a radšej sa orientoval na praktické problémy každodennosti, kde na prvom mieste hodnotových kritérií stojí "starosť",

ktorá "se posunuje do stredu veškerého lidského jednání jako jeho univerzální legitimnost, jako nejvyšší hodnota" /V. Belohradský: Krize eschatologie neosobnosti/. Ako vzor mi predložil typ normálneho človeka, ktorý presne vie, kde je jeho miesto, ktorý odhalil falošnosť a iluzórnosť všetkých myšlienkových konštrukcií, ktoré vhánajú človeka do slepých uličiek a stavajú ho pred množstvo existenciálnych volieb. Vystrihal ma pred zničujúcou silou totalitnej mašinérie, ktorá ma môže pomlieť vo svojom súkolí ako úbohého červíka. Na miskú váh položil svoju životnú skúsenosť proti tej mojej, ktorá v porovnaní s jeho vyzerala ako púhe miligramové závažie.

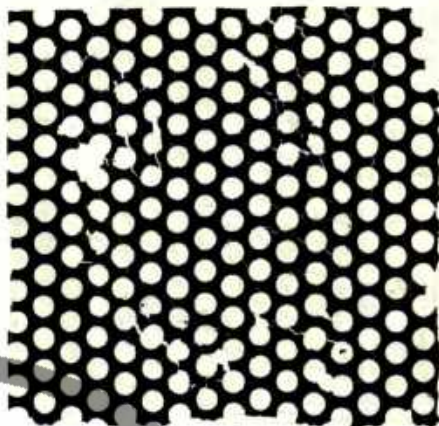
Neustále ponížovanie a nesmierna energia, pomocou ktorej odolával tlaku mocenského aparátu, aby si zachoval aspoň pozíciu slušného človeka, ho priviedli k poznaniu, že aktívny odpor proti moci je zbytočný a neefektívny, je len súkromnou vecou niekoľkých disidentov, ktorí už i tak nemajú čo stratiť. Na svojom kúsku zeme za naším domom si vybudoval vlastný svet, uchránený pred veľkohubosťou Veľkých dejín. Až tam kdesi za plotom sa začína ten zvrátený a zlý svet, ktorý už skántril mnohých, ktorí sa nechali zlákať Veľkými dejinami a uverili tým všelijakým politikom a filozofom. "Dejiny jsou tak ponímány jako jeviště sil, historických sil, t.j. techniky, proletariátu, mas atd." /V. Belohradský, Krize eschatologie neosobnosti/. Stal sa skeptickým ako celá jeho generácia, poznačená sklamaniami z dejinných porážok. Generácia, ktorá našla vyslobodenie v neustálom hromadení predmetov, ktorá celú svoju životnú energiu spotrebovala na materiálne zabezpečenie svojej rodiny, kde "toto obstarávanie, tento všední den mimo dobro a zlo; starost o deti, o rodinu, o pokračovanie všedního dne je nebezpečnejší a ničivejší lidská dimenze než všechny primitivní pudy v člověku" /V. Belohradský, Krize eschatologie neosobnosti/. Generácia, v očiach ktorej ideológia zdiskreditovala všetky duchovné hodnoty, zrelativizovala všetky morálne princípy, odsunula ich na vedľajšiu koľaj, aby zbytočne neprekážali na ceste za ideálom "hojnosti". Vedomie vlastníctva predmetov zredukovalo horizont bytia len na sféru permanentného zaobstarávania vecí, prostredníctvom ktorých sa snažila zabudnúť na tristnú realitu života. Vzťah k okolitému svetu nadobudol až bizarné rozmery, kde i tá najmenšia zmena narušuje zaužívaný myšlienkový stereotyp. Z tejto perspektívy sa každá odlišnosť javí ako neodpuštitelný priestupok voči umelo vytvoreným konvenciám poriadkumilovnej spoločnosti. Odtiaľto pramení i averzia voči "osobitým" prejavom v správaní mládeže, voči jej škandalóznym pankovým účesom.

V tomto zmysle i obnosená taška môže symbolizovať takúto odlišnosť. Každý priemerne inteligentný človek predsa okrem toho, že chodí vkusne oblečený, nosí so sebou i primerane slušnú tašku, ktorá nevzbudzuje pohoršenie. Patrí teda k inteligencii rovnako ako celý zovnajšok.

Stará taška leží v kúte a ja premýšľam, že je naozaj už obnosená, že je najvyšší čas, aby som si kúpil novú. Nemám však jasnú predstavu o tej novej, ktorá by svojím vzhľadom neprovokovala môjho otca a súčasne by odrážala stupeň mojej inteligencie a môjho spoločenského postavenie.

Miroslav Kusý

ZA JAROMÍROM KOPSOM

/Z prejavu predneseného 14.2. 1989 v bratislavskom krematóriu/

Vážená smútiaca rodina,
vážené smútočné zhromaždenie,
priatelia,

zišli sme sa na tomto mieste, aby sme sa navždy rozlúčili s dobrým a vzácnym človekom, Dr. Jaromírom Kopsom, CSc.

Zišli sme sa na tomto mieste, aby sme dnes vzdali poslednú poctu svojmu generačnému druhovi Jaromírovi.

To, že sa na tomto mieste ako generační druhovia stretávame a do budúcnosti budeme stretať stále častejšie, je pre nás vždy znovu truchlivé, ale má to aj pečať istej osudovej nevyhnutnosti. Že sa tu však v poslednom čase zvykneme stretávať na pohreboch predstaviteľov obetovanej generácie, nesie v sebe prvok tragičnosti, prvok tragického zásahu ľudského vis major do osudov človeka. Jaromír Kops patrí k výrazným predstaviteľom práve tejto generácie.

Úradný lekár konštatoval normálnu, prirodzenú smrť. Z jeho hladiska nebolo potrebné potvrdzovať si tento záver úradnou pitvou.

Pre nás, blízkych a priateľov Jaromíra Kopsa to však až také samozrejmé nie je. Jeho smrť nás zaskočila, bolestne sa nás dotkla. A tak predsa len cítime potrebu podrobiť akejsi "pitve" okolností, ktoré k nej viedli, pre ktoré nás opustil práve teraz, v neukončenom tvorivom období svojho života: ved len nedávno dovŕšil 55 rokov.

Príslušníci tejto našej obetovanej generácie sa vyznačujú tým, že im bolo dané prežiť - v rovine svojej profesionálnej sebarealizácie - dva životy, oddelené od seba tlstou čiarou zúčtovania za rok 1968. Prvý, autentický a plnohodnotný život podľa vlastnej voľby, druhý, náhradkový život za trest, v podmienkach prísnej reglementácie, obmedzení a kontroly.

Prvý život Jaromíra Kopsa - to je až citankovo úspešná životná dráha talentovaného a cielavedomého robotníckeho chlapca v období začiatkov budovania socializmu u nás. Toto vzrušené obdobie malo svoje svetlé i tienisté stránky, ktoré spravodlivo posúdi nezaujatá história, ale nepochybne malo aj svoj zvláštny ethos, a to najmä pre ľudí, ktorí v nom vstupovali do života.

Narodil sa 25.5.1933 v Bohdašíne neďaleko Náchodu v komunistickej železničiarскеj rodine, vyučil sa za tkáča, ako 18 ročný vstúpil do strany, poslali ho do prípravky pre vysokoškolské štúdium v Mariánskych Láznach, kde v r. 1952 zmaturoval. Nasleduje

prvý ročník Filozofickej fakulty Karlovej univerzity a potom 5-ročné štúdium filozofie so špecializáciou na filozofickú problematiku biológie na Leningradskej štátnej univerzite ukončené s vyznamenaním v r. 1958.

Jaromírovi Kopsovi sa plní životný sen: stáva sa ako profesionálny filozof vysokoškolským pedagógom. Tento český chlapec spolu so svojou ruskou manželkou Raisou prichádza do Bratislavy, kde začína svoju vedecko-pedagogickú dráhu na Katedre DHM FF UK. Odtiaľ v r. 1962 prechádza na novozriadenú analogickú katedru Prírodovedeckej fakulty, kde už môže začať plne uplatňovať aj svoju odbornú špecializáciu: filozofické a metodologické problémy biológie, osobitne genetiky a evolucionizmu. Tento erudovaný, pracovitý a náročný učiteľ a vedec sa čoskoro stáva prirodzenou autoritou vo svojom odbore na fakulte a tak v r. 1969 aj vedúcim katedry, ktorú vedie až do jej zrušenia v r. 1970. Počas svojho pôsobenia na nej absolvuje aj externú aspirantúru obhajobou kandidátskej práce "Vzťah organizmu a prostredia ako filozofický problém súčasnej genetiky" a habilituje sa za docenta filozofie prácou "Filozofia v dejinách evolucionizmu". Popri tomto všetkom v rámci svojej špecializácie píše a publikuje celý rad filozofických a odborných štúdií, o aktuálnosti a úrovni svedčí napr. aj skutočnosť, že ako prvý v Československu zverejnil v 60. rokoch zasvätenú kritiku Lysenkovej školy. Mimo okruh svojich pracovných povinností prednáša pre Biologickú spoločnosť, ktorej je členom /referát na I. celoslovenskej genetickej konferencii o filozofických otázkach modernej biológie 1965 a i./; pôsobí ako učiteľ na VUML i ako lektor ÚV KSS, i v rámci Socialistickej akadémie, kde vykonával aj rozsiahlu organizačnú, metodickú a popularizačnú činnosť ako člen predsedníctiev vedecko-metodických rád pre filozofiu pri ústredných výboroch Socialistických akadémii v Bratislave i v Prahe; v čs. rozhlas v Bratislave sa ako člen redakčnej rady redakcie vedy a techniky podieľal na realizácii celého radu rozhlasových cyklov /napr. Problémy modernej biológie, Životné prostredie a i./.

Od skončenia VŠ a príchodu do Bratislavy je to teda 10 rokov neobyčajne intenzívnej a plodnej pedagogickej práce, odbornej publikačnej a prednáškovkej činnosti. V r. 1968 má Jaromír Kops 35 rokov a mal by teda vstúpiť do vrcholného obdobia svojho odbornovo-vedeckého rastu a profesionálnej kariéry. Práve vtedy však nastáva ono zlomové obdobie pre ľudí jeho generácie. Miery konsolidačno-normalizačných váh sú kruté a neúprosné. Na jednu misku týchto váh sa dostáva 35 rokov aktívne prežitého, čínorodého života, z toho skvelý súčet za 10 rokov spoločensky nanajvýš prospešnej vedecko-pedagogickej práce a maximálnej osobnej sebarealizácie; na druhú misku váh sa kladie - ako v prípade Jaromíra Kopsa stroho konštatujú jeho kádrové materiály - jedno "politicky chybné vystúpenie na okresnej konferencii bratislavskej vysokoškolskej organizácie v júni 1968". Nič viac, ale v danej hysterickej situácii to úplne stačilo. Keď sa na vec pozeráme s odstupom 20 rokov, nie je už pre nikoho ani zaujímavé, aké to bolo vlastne vystúpenie, čo tam Jaromír Kops povedal, ako by sme to hodnotili dnes z hľadiska koncepcie prestavby, či vtedy vlastne mal alebo nemal pravdu. Fascinuje iba onen údesný pomer síl na oboch miskách týchto váh, na základe ktorého si tento novodobý normalizačný deus ex machina osobuje právo tragicky zasiahnuť do osudu človeka. Jaromír Kops je vylúčený zo strany a v dôsledku toho má pozasta-

vený habilitačný dekrét, musí odísť z univerzity. Tu teda končí - násilne preťatá - úspešná kariéra robotníckeho chlapca, ktorý sa stal vynikajúcim filozofom a pedagógom. Tu končí prvý - autentický odborne profesný život pracovnej sebarealizácie Jaromíra Kopsa.

Jeho generační druhovia, ktorých postihol podobný osud, sa s tým vyrovnávali všelijako. Pre Jaromíra Kopsa je príznačné, že ani v tomto krízovom období svojho života nerezignoval. Svoj druhý, náhradkový profesný život začína znovu úplne odzodla a od piky - a to najprv ako závozník v Zelovoci. Koncom r. 1970 sa dostáva do Ústavu zdravotníckej výchovy, kde nastupuje a do roku 1977 pracuje ako dokumentátor. Všimnime si tie časové rady: aký vzostup mal za sebou po 7 rokoch v prvom živote, kde zostával stáť 7 a potom ďalších 14 rokov v druhom živote? K nečne prechádza do výskumu a postupne si tu buduje pozíciu v odborných zdravotníckych kruhoch široko uznávaného teoretika zdravotníctva a zdravotnej výchovy, ktorý do tejto sféry u nás zaviedol filozofický a sociologický prístup. Túto pozíciu získava na základe tvrdej koncepcnej práce, na ktorú sa musel profesne od základov preorientovať, ako aj napriek všetkým obmedzovaniam, opakovaným zákazom publikačnej a prednáškovej činnosti, ktoré ho na tomto pracovisku postihovalo v jednotlivých represných vlnách. Vo svojom pracovnom diári má tieto obmedzenia a zákazy menovite vyznačené a môžeme ich sledovať aj podľa časových medzier vo výkaze jeho bibliografie a prednáškovej činnosti. Napriek tomu všetkému však na tomto ústave urobil celý rad priekopníckych sociologických výskumov - napr. práve o dojčení, v ktorom prekračuje horizont dovtedajšieho chápania dojčenia ako čiste fyziologického procesu a prístupuje k nemu ako k druhu sociálneho správania. Týmto svojimi výskumnými prácami pozdvihol zdravotnícku osvetu a výchovu na vedecký stupeň, predstavoval tu novú kategóriu pracovníka: filozofa a sociológa zdravotníctva. O tom svedčí aj skutočnosť, že Jaromír Kops sa stáva členom sekcie sociológie zdravotníctva v Sociologickej spoločnosti SAV.

Je tragické, ale zároveň pre predstaviteľa obetovanej generácie príznačné, že Jaromír Kops zomiera práve v dobe začínajúceho uvoľňovania aj vo sfére možností jeho profesnej sebarealizácie. Črtá sa mu - preňho stále lákavá možnosť - aspon okrajovo sa vrátiť k vysokoškolskej pedagogickej práci. Zmiernujú sa obmedzenia pre jeho publikačnú a prednáškovú činnosť. Znovu začína publikovať nielen v zdravotníckych časopisoch, ale mu - po 20. rokoch - vychádza dokonca aj v čas. FILOZOFIA úvaha o Černyševskom, ktorú pojal skoro akoby osobnú súvahu: súvahu o státnom osude intelektuála v totalitných podmienkach. V den svojej smrti mal reláciu v rozhlase, pripravoval televíznu reláciu, k realizácii ktorej, žiaľ, už nedošlo.

Toto je práve ten príznačný faktor, ktorý mi vnucuje označenie "obetovaná generácia". Osud Jaromíra Kopsa potvrdzuje, že ani on akoby nebol schopný adaptovať sa ešte aj na ďalší nový život svojej profesnej sebarealizácie, akoby mu zlyhalo srdce práve vtedy, keď sa začala rysovať táto nová možnosť jeho ďalšej životnej orientácie.

Dostáva sa mi tristnej cti rozlúčiť sa s Jaromírom Kopsom za manželku Raisu, za dcéru Helenu a Anu, za vnúčatá Luciu a Richarda, za matku Annu Kopsovú, za bratov Jana s manželkou Evou a Vladislava s manželkou Martou, za sestru Zdenu Burdychovú s manželom Jozefom. Lúčim sa s ním za všetkých jeho priateľov a známych, za

jeho sovietskych a ostatných zahraničných druhov, za obetovanú generáciu a za celé toto smútočné zhromaždenie.

A za seba sa s ním lúčim citátom z jeho poslednej úvahy o Černyševskom, kde akoby aj sám o sebe napísal:

"Preto jeho dielo nie je natoľko svedectvom odvahy rozumu, ale skôr príkladom vernosti k pravde, ku ktorej filozoficky fundovaný rozum dochádza nekompromisnou analýzou skutočnosti... On sám osobne patril k tým, ktorí sa starajú len o pravdu a nepokladal za potrebné starať sa o privilégiá - zaiste preto, lebo nemajú obavy, že by stratili duševné sily a mali núdzu o myšlienky."

Drahý Jaromír, náš český brat, ktorý si sa napriek všetkým protivénstvám stal jedným z nás, nech Ti je zem slovenská ľahká.

MARTIN M. ŠIMEČKA PRÍVLASTKY

■ Na Silvestra roku 68 nám dovolili rodičia vydržať až do polnoci, a tak mi v pamäti zostal výjav, ako rozjarená spoločnosť tancuje so šampanským v ruke a radostne spieva "Bež domú, Ivane, čaká Ťe Nataša..." Pamätám si na svoje detské rozpaky nad hlúpu pesničkou a divošským tranzom dospelých, ktorý vyvolala. Nevedel som ešte, čo je to alkohol a nevedel som, čo je to smiech cez slzy. Ostatne, ďalší taký

Silvester sa už nekonal, tá spoločnosť sa už o rok znovu nezišla, pretože každý sa vydal po inej ceste.

A potom si pamätám skutočné slzy už triezvych, o šesťnásť dní neskôr. Mal ich v očiach aj prezident republiky Ludvík Svoboda, keď hoveril do televízie, a zdá sa mi, že ich mal aj Seifert, keď sa pýtal: "To se máme upáliť všichni?"

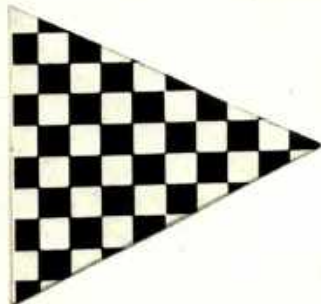
Táto otázka páli už sama osebe a Jan Palach ju svojou

smrťou položil tak dôrazne, že všetkým intelektuálom, ktorí cítili zodpovednosť za osud vlasti - nech mi odpustí tú duchaplnosť - vypálil rybník. Ale to je tak vždy: absolútny čin rozčerí hlbiny nášho vedomia a ono reaguje vzburou, popiera zmysel toho činu, musí ho poprieť, aby mohlo existovať na pohyblivom piesku svojich realitívnych noriem. Týmto vetami sa neobtíeram o Seiferta, ktorý až do konca hľadal na svoju otázku odpoveď. Mám teraz na mysli našu tlač, ktorá si na Palachovu smrť spomenula ako na "nezmyselnú a tragickú".

Sám som sa čudoval, prečo ma tie dva prívlastky tak vydráždili. Zvykol som si už predsa v novinách naozaj na všeličo. Možno je v tých slovách, ktoré tak tvrdohlavo za každým opakovali ako titul pri Palachovom mene, výraznejšie ako inokedy skoncentrovaná všetka ich agresívna hlúposť. Použili ich ako zaklínadlo, aby do svojich mozgov nevpustili desivú myšlienku, že existoval človek, ktorý za svoju ideu nenasadzoval životy cudzie, ale svoj vlastný. Viem si predstaviť, akou hrôzou by ich naplnil Palachov čin, keby sa pokúsili ho pochopiť. Nie len preto, že je strašný sám osebe, ale preto, lebo práve oni, novinári, sú jednými z adresátov.

Už dlhší čas trpím komplexom, že som z Československa. Bránim sa mu síce ako viem a na súcitné pohľady zriedkavých návštevníkov zo Západu dvíham ruky a hovorím: Nelutujte ma, preboha. Ja s tým nič nemám, ja predsa nemôžem za to, že v papiernictve nemajú toaletný papier a noviny na záchode tiež nie sú moje, nie sme všetci ako oni a zodpovedne vám vyhlasujem, že sa cítim absolútne slobodný, nikto nepotláča moju slobodu, pretože tá je nepotlačiteľná, ak len to ja nedovolím. Ak vás obmedzuje vo vašej slobode absencia toaletného papiera, tak je to váš problém, nie môj!

Nuž, ale teraz mi všetky argumenty vyrazili z ruky práve tie noviny. Ak som si doteraz úspešne pestoval ilúziu vlastnej slobody a nezávislosti, tak teraz mi ochranný pancier nezáujmu prerazili prívlastkami k Palachovej smrti. Nevieť celkom, prečo práve teraz, keď dôvodov bolo vždy dosť, ale dnes mám pocit, že hanba za hlúposť novín padá už aj na moju hlavu. Mám pocit, akoby výroky z januárových výtlakov znížili úroveň národa pod znesiteľnú hranicu. Myslím si totiž, že žiaľ, úroveň národa sa odraťáva od jeho najhoršej časti a že čím hlbšie ona klesá, tým menej šancí dáva lepšej väčšine.

martin m. šimečka

DŽIN

**knížná edícia
fragment - k**

**NOWA - SPOTKANIA - KOS - KRAG - CDN -
polské nezávislé vydavatelství -**

» POLSKÉ NEZÁVISLÉ VYDAVATELSTVÁ «

/ÚVOD KU KATALÓGU K VÝSTAVE V PARÍŽI 1987/

Poľské podzemné vydavateľstvá sú jedinečným fenoménom krajín východného bloku, proti ktorému sa režim v posledných rokoch márne pokúša bojovať. Počet kníh vydaných mimo dosah cenzúry rok od roku stúpa, kvalita tlače a vydávaných prác vzrastá, nové podzemné nakladateľstvá vznikajú po celej krajine. Štátny informačný monopol, jeden z pilierov totalitného systému, dnes už v Poľsku prakticky neexistuje. Čitateľom sa sprístupnili diela vynikajúcich poľských i zahraničných spisovateľov, tiež emigračných, všetky knihy, ktoré nemajú právo na legálnu existenciu, pretože nevyhovujú ideologickým nárokom vládnucej strany. Podzemné knihy, tlačené v bytoch a v pivniciach, sa stali prirodzeným a podstatným prvkom poľského kultúrneho života.

Prvé z nich boli prepisované na strojoch či kopírované fotograficky; neskôr sa začalo so sietotlačou a rozmnožovačmi. Dnes je najpoužívanejšou technikou ofset. Tlačiarenský materiál, náhradné diely, sponky k väzbe, farby - tento v krajine nedostupný materiál, je kupovaný v zahraničí a dopravovaný ilegálne do Poľska. Papier, ktorý sa dnes predáva na zvláštne povolenie, musí byť obstarávaný na čínom trhu. Náklady podzemných kníh dosahujú 10 000 výtlačkov, brožúry a podzemné tlač sú vydávané v niekoľkých desiatkach. Ceny publikácií sú vyššie ako knihy vydávané v oficiálnych edíciách, ale rozdiel sa znižuje, pretože kvalita oficiálnych edícií klesá a ich cena stúpa. Policajné a súdne represie nezastavili zápas za slobodu prejavu. Pred vznikom Solidarity boli podzemní vydavatelia zatýkaní, v ich bytoch boli prevádzané domové prehliadky, knihy a písacie stroje im boli zabavované. V zmanipulovaných procesoch boli obžalovávaní z všemožných deliktov. Po vyhlásení vojnového stavu boli stovky spolupracovníkov podzemných vydavateľstiev internované. Ale opusteného diela sa chopili ich priatelia, neváhajúc riskovať dlhoročné väzenie. Dnes sa snaží režim brániť svoj monopol ekonomickými zbraňami: pokutami niekoľkonásobne prevyšujúcimi priemerný mesačný plat. Ľuďom usvedčeným zo spolupráce s podzemnými vydavateľstvami je znemožňované zastávať zamestnanie zodpovedajúce ich kvalifikácii, sú im konfiškované knihy a stále častejšie ich autá. Vydavatelia riskujú, že vydané knihy budú objavené a skonfiškované; ak objaví polícia sklad podzemných kníh, stovky výtlačkov Miloszových veršov, románov Günthera Grassa alebo esejistických prác Maxa Webera skončí v šrotovníku. Napriek všetkým represiam a technickým problémom sa činnosť podzemných vydavateľstiev stále viac rozvíja. A bude sa rozvíjať i naďalej, tak dlho, pokiaľ bude v Poľsku existovať štátna cenzúra a čierne listiny zakázaných publikácií a autorov. Tisíce ľudí, skutočné spoločenské hnutie, bojuje už desať rokov za to, aby jedna zo základných hodnôt európskej civilizácie, právo na slobodu prejavu, nebola upieraná poľskej spoločnosti.

Iva Kotrlá

Z KATALOGU ČTENÁŘSKÝCH ZÁZNAMŮ

Anton Hykisch: Milujte královně. /Čs. spisovatel, Praha 1986, překlad Herta Chrobáková, vydání II., s. 360, náklad 50 000, cena brož. 21 Kčs/

Čtenářská informace na zadní obálce knihy začíná sdělením: "Druhé vydání čtenářsky nesmírně úspěšného historického románu..." Co yše je v kultuře reálného socialismu nesmírné! Anton Hykisch patřil k největším nadějím slovenské moderní prózy. V 70. letech si pak znovuvybojoval možnost publikování zveřejněnou sebekritikou, atd. Nyní československého čtenáře zásobuje "nesmírně úspěšným" čtenářským čtivem... Ano, Antonu Hykischovi jde o úspěšnost a proto píše stylem autorů magazínového čtiva; takovým autorům lze promíjet, když směšují 2. polovinu 18. století se životním stylem 2. poloviny 20. století. Citují na ukázkou z románu pocity dcery Marie Terezie v Prešpurku /s. 237/:

"Malá zahrada bude bez stromů. Tady se budeme opalovat. Ty staré hradby zbourat. Chci pěkný výhled. Bradavky se mi drou o prádlo. Měla nežnou snedou ruku. Opalovat se. Byla jsi snedá, Izabelo. Kladu si dopisy na hrud a všude. Dopisy. Ještě voní tvým parfémem. Izabelo, je ti dobře u milenky smrti?"

Čtenář je zveřejňováním myšlenek Marie Kristiny, před jejím sňatkem s Albertem /a před vybudováním Albertina a Tereziánské prestavby na Bratislavském hradě/ uváděn do poloviny 20. století: kde se totiž vzala autorova představa, že barokní Marie Kristina se opalovala u prešpurského hradu? Jaká škoda, že nezaložila též Slnečná jezera! Čtenář je zároveň poučován, že Marie Kristina chodila "nahore bez": jak jinak by se jí bradavky trely o prádlo? Víme, že v onom období móda neznala podprsenky a vládla korzet /zvláště v okolí dvora Marie Terezie/: podobné zašnerování upevnovalo "bradavky" více než dostatečně. Je ovšem možné, že Marie Kristina měla volná prsa pod "prádlem": i tak, ať se na mne autor nezlobí, mne to princeznino "prádlo" připomíná konec 20. století! A nechápu navíc, proč čtenáři naznačuje, že si Marie Kristina strkala dopisy princezny Izabely do zadku, když si je kladla "na hrud a všude". Už v české próze podobné směsi sexuálních a jiných pocitů /kdy se epochy mísí dle zkušeností tělesné kultury současné/ dovedl do směšné dokonalosti Jirí Šotola: Anton Hykisch je i v tomto směru jeho učenlivým žákem.

Nejtrapněji v tomto "historickém románě" působí neznalosti historických reálií. Zvláště vůči českým dějinám se chová Hykisch, jako by dílo nepsal v Československu, ale ve státě od českých zemí vzdáleném přes půl Evropy. Tak na s. 169 je schopen napsat

o katedrále sv. Víta: "tento chrám je ještě vyšší než znaky království, jeho sloupy vedou až k nebesům. Jeho stavitelé od třináctého století chtěli překonat všechno na světě." - Jak marné je jednotné československé školství, když český školáček od 4. obecné ví, že základní kámen chrámu sv. Víta položil Karel IV. až v polovině století čtrnáctého a stavitelé chrámu Matyáš z Arasasu a Petr Parlér ve století třináctém ani nežili! Na Slovensku jsou i pro spisovatele podobné údaje tajemstvím...

Stejně tak nenahlédl Hykisch do jediné historické publikace, když na několika stranách rozvláčně popisuje korunovaci Marie Terezie v Praze. 8. kapitola III. dílu "Souboje" začíná takto /s. 166/:

"Věrní čeští starci z Vídně, Kinský a Harrachové, byli rozčilení. - Veličenstvo, trváte na korunovaci dvanáctého května v neděli v sedm? Vždyť je to bláznovství, vybuchl Kinský. - Trvám." /A dále čteme úvahu královny: "To bláznovství Kinskému nezapomenu".

Jestliže si autor románu vybral tuto epizodu, nič proti takové svobodě. Faktem však zůstává, že Marie Terezie určila a trvala na datu své korunovace k 5. květnu! Na radu Kinského změnila svůj rozkaz a přizpůsobila se datu pozdějšímu o týden. To podrobně popisuje i cizozemec Arnošt Denis ve svém díle Čechy po Bílé hore, v III. knize na s. 653 a s. 677. Zaznamenává též slova Kinského, které vedly k odložení korunovace: "To je příliš brzo," namítal nejvyšší kanclér hrabě Filip Kinský, "jest nemožná, aby vše bylo připraveno." Autor historického románu pochopitelně může ve stylu 20. století nechat vykrikovat šlechtice o "bláznovství" své královny, před její tváří: proč však posunuje známá data a jejich smysl v opak, když pro ústrojenství románu to žádného smyslu nemá? Nebo údaj ze s. 168, kdy Kinský mluví historicky naprosto nesmyslně a navrhuje toho, kdo obřad korunovace vykoná: "Snad by to mohl být olomoucký arcibiskup". A na s. 169 čteme pak pro Čechy naprosto historicky nemožnou větu: "Svatováclavskou korunu nadě mnou držel olomoucký arcibiskup, kníže české královské kapličky, hrabě Lichtenštejn." - Pochopitelně, že Arnošt Jakub Lichtenštejn nebyl "arcibiskupem olomouckým", neboť biskupství olomoucké bylo povýšeno na arcibiskupství až o mnoho desítek let později, za jeho nástupců. Jeho historický titul zněl "vévoda české kaple" /viz. opět A. Denise/. Biskup Olomoucký měl v českých dějinách dostatečně důstojné místo jako pouhý biskup, neboť uznával nad sebou jako metropolitu pražského arcibiskupa: teprve v epoše osvícenství se stal metropolitou moravským a arcibiskupem a autor historického románu nemá opět právo směšovat situaci novodobou /kdy arcibiskupství olomoucké je již zažitým pojmem/ s dobou, kdy toto arcibiskupství ještě neexistovalo. A nepochopitelné je psaní autora a hodnocení Marie Terezie: "Prokleté ženské rozmazy". Čím si to Marie Terezie na s. 168 zasloužila? Dle Hykische určila začátek korunovace na 7. hodinu ranní - "Královské rozmazy". Ovšem ve skutečnosti /opět popsáno napr. Denisem, ale i jinými/ byla celá královská korunovace o celé dvě hodiny odložena pro oslavné Tedeum za vítězství nad francouzským vojskem u Simpachu /9. května/. Zmínují se o tom všem proto, že v naprostém opaku proti románu Čech Kinský poodsunutím korunovace z 5. května na datum pozdější si vysloužil obdiv, neboť vítězstvím rakouských zbraní 9. května získala korunovace Marie Terezie na lesku a větším politickým účinu. A

hned po popisu korunovace přichází Hykischův údaj na s. 170: "Z Prahy odcestovali příliš rychle". A popis, proč pospíchala pryč, atd. Skutečností zůstává, že 13. května oslavila M. Terezie na Pražském hradě své narozeniny /obdarovaná prapory ukorýstenými v bitvě u Simbachu a poctená tím, že už 4. den po bitvě jí ležely u nohou/, 16. května se plavila po Vltavě na pramici a účastnila se oslav sv. Jana Nepomuckého přímo pod jeho sochou na vodní hladině, a potom celý měsíc navštěvovala ty české šlechtické rodiny, které jí zůstaly za francouzské okupace věrné. Teprve dne 16. června odcestovala z Prahy, ale přes České Budějovice a Linz do Vídně: nemohl tedy "František Lotrinský odbočit do Holíče" z této trasy, jak Hykisch /jako Slovák nadšený tím, že měl Lotrinský k Holíčské manufakturní vztahy/ snažive popisuje. 25. července jim bylo totiž v Linci holdováno od stavů hornorakouských, což je důležitý historický údaj a Holíč je vedle toho zbytečně vylhaným romanopiseckým faktem, už i proto zbytečně, že Hykisch se k Holíčské Fr. Lotrinského v knize často vrací a tamní fajánsovou manufakturu zdůrazňuje, s důkladností provinčního nadšence. Kdo zná lokální dějiny oblasti Holíče, ví, jak získával Fr. Lotrinský statky rozmarilého hraběte Czobora a hlavně kdy. V léte 1743 je /místo v Linci/ císař v Holíči, a tam, kde před rokem rádlá pruská vojska pod vedením prince Desavského, v místech oblastního drancování se dle Hykische v "nové manufakture" vyskytují "Mistři z Francie a Lotrinska" /s.170/. Lokální místopis, byť i pro Slováky dneška kulturně výhodný, nelze prosazovat proti zjevné historické pravdě: slovenský spisovatel tak vytváří papundeklové kulisy, které jeho národ nijak neobohacují. Spíš naopak: věrohodnost se ztrácí. Už i Hykischovo samozřejmé a důsledné myšlení Marie Terezie a všech postav ohledně Bratislavy je historicky více než pozoruhodné: Nikdy se nemíní o Prešpurku a vždy pouze o Bratislavě je při ich-forme uvažování královny nečím, co šokuje i v roce 1986. Nemohu než připomenout, že ještě v roce 1919 nebylo zákonné zřejmé, že Bratislava se bude jmenovat Bratislavou a z historických rozprav z parlamentu první republiky víme i o vážném myšleném návrhu, aby byl Prešpurok přejmenován na Wilsonovo, jako projev vřeků vůči prezidentu USA. Či jiný příklad dobového myšlení v podání Hykische: na s. 51 uvažuje "Maximilián Hell, novic kolegia tovaryšstva Ježíšova", v den smrti Karla VI., t.j. v r. 1740 o "škodlivých knihách" "Diderota, Rousseaua"? V té době však Diderot byl ještě rádne věřícím katolíkem a končil studia na církevních školách /jeho částečně materialistické "Lettres sur les aveugles" jsou až z r. 1749/, a Rousseau své dílo počínal zveřejňovat rovněž po r. 1750. Čtenář, který zná tyto /v Evropě notoricky známé/ údaje, chápe lépe Hykischovu vetu ze s. 52: "Jezuitský novic Maximilián Hell však zklamal očekávání madame Freibergové." Jakkak by očekávání oné "madame" nezklamal a nezajímal se raději o "matematiku, fyziku a astronomii", když "škodlivé knihy" autorů v románe uvedených ještě neexistovaly! Jinde je ovšem v románe /pokud se to týká dějiny českých/ Hykisch vzácně dobově objektivní: jak pěkně se vyjímá veta, např. - /s.225/ - "Na nás nepadá vina", vyhloubal se Kaunitz a hledel na maršála Dauna! Rakouský kanclér Kaunitz nemůže se stát českým šlechticem Kounicem: tím by mohla být trpělivost čtenáře "nesmírně úspěšného historického románu" přečerpána! Musí prece spolknout vety, jak

jdou na s. 223 za sebou, citují:

"Její dni probíhaly mezi císařským hradem ve středu Vídně, Schönbrunnenem, Laxenburgem, Holíčem a Bratislavou". /.../ Záplava papírů. Poddanské dávky, trnavská univerzita, přestavba Bratislavského hradu /.../, zakládací listina ekonomického kolegia v Senci, povolení vydávat v Bratislavě Pressburger Zeitung"...atd.

Tímto stylem pojímaná Marie Terezie vyvolává dojem, že autor Chorvát bude v historickém románu psát o jejím neustálém vztahu k Zábřehu, Maďar k Šopronu a k Budínu, Slovinci k Lublinu a k lipicánům, atd. Ano, Hykisch se projevuje jako omezený slovenský nacionalista: když už trvá na historicky verném "Kaunitzovi", proč je nutné verit, že se právě před ním vyjadřuje o "Adamu Rantiskovi Kollárovi" takto? Citují:

"Marie Terezie žmolala v rukou mušelínový šátek. - Víte, Kaunitzi, nemohu se odhodlat. Jáme tvrdí vůči Kollárovi. Jak to ten ubožák přijme? - Nebojím se o něho, řekl Borié. - Je to drsná slovenská povaha".

Nebo snad Kounic /o češství jeho rodu je těžké pochybovat/ nebyl "drsná slovenská povaha"? Zato když se Adam Kollár stal šlechticem, tak s tímto přídomkem: Adam Kollár de Keresztény! A který Bůh v myšlení Marie Terezie platí? Ten s velkým B, Bůh z její citované korespondence, nebo pouhý "bůh", když napr. v pásmu jejího umírání o něm uvažuje, při svém "osobním panovnickém kontu"? Citují ze s. 339: Dochází k názoru, že bůh takovouhle algebru nepěstuje". Umřela vůbec - dle Hykische - Marie Terezie jako žena verící v Boha? Toť otázka v ČSSR.

Jozef Puškáš: Čtvrtý rozměr. /Melantrich, Praha 1986, překlad ze slovenštiny B. Charous, vydání I., s. 116, náklad 3 000, cena - 15,- Kčs./

Slovenský originál vyšel v Bratislavě 1980 a Puškáš /roč. 1951/ je zarazován mezi významné novodobé slovenské prozaiky. /Tato novela byla přeložena do němčiny, maďarštiny, ruštiny a španělštiny, r. 1983 byla dle scénáře Jozefa Puškáše novela v ČSSR i zfilmována/.

Hlavní hrdina novely patří mezi ty "nešťastníky, kteří si zapomněli obnovit členství v bytovém družstvu" /s.15/, a žije tedy v sídlištním bytě /jednopokojovém/. Puškáš se od prvních stran snaží o syrový pohled na současnost. Citát ze s. 24-25:

"víš, že z celého ročníku jsme se uchytili v Bratislavě jen my dva? /.../ No co, jezdím autem, co nevidet snad dostanu místo na generální prokurature. V takovém mentě vždycky něco chceš a vždycky ti ještě něco chybí. Je to zlatý důl pro lidi, kteří v tom umejí chodit."

Hrdina novely je však "pouhým učitelem", nerýsuje se před ním perspektiva práce na generální prokurature a tak se v první polovině knihy setkáváme s jeho závistivým pozorováním těch, kteří mají v Bratislavě "zlatý důl". Zvláště sleduje z oken svého /preplněného/ bytěčku bratislavské vilky na protější straně ulice, kde na trávník používají "tuzexovou sekačku". Za reálného socialismu dochází k situacím, kde Puškáš je nejvíce autentický: popis smeny bytu s "paní Trautenbergrovou" vyznívá v tu trapnou situaci, kdy proletář šidí proletáře s neuvěřitelnou a nenormální zaviřlostí. Ti klasici socialismu, kteří předpokládali, že odstraněním kriklavých majetkových rozdílů dojde k přeměně lidských

charakterů, šeredně se mýlili. Puškáš svou novelu začíná pravdivě: popisuje chudáky /v blízkosti literární techniky Páralovy/, kteří na cestě vzhůru /tj. získat aspon odpovídající bydlení a vlastní ložnici/, jsou sráženi s nelidskostí nebývalou do podpalubí systému. Budoucí prokurátor nejvyšší socialistické právní instituce to ovšem vidí mimospoolečensky, jako odvěké srážení mladých ideálů do marasmu všedního dne. /Viz jeho výrok: "Dítě dovede člověka popadnout za koule a o ženě ani nemluví... Moje mi prodala album známek...".

Slovenský spisovatel svůj příběh graduje do oslavy drobného lidství. Hrdinovi novely je nakonec pomozeno drobným občanem, dokonce invalidním a všichni spoluobytelé domu jsou vlastně "dobří lidé". A ti, co si zbudovali vilku, nežijí vůbec šťastně, ba naopak a hrdina novely se o tom i jako muž přesvědčí. Ten falešný tón k takovému happyendu novela nabírala už z počátku: vždyť domalých bytů /jednopokojových/ se rodiny s jedním malým dítětem dostávají v ČSSR zákonitě, a ne jako "nešťastníci, kteří si zapomněli obnovit členství v bytovém družstvu". Puškáš tedy oproti životní realitě kladé vejce lži do své prózy od počátku; chyba mladické nerozvážnosti bytové je za pomoci dobrých sil společnosti nakonec zažehnána? Próza je snad varováním mladým, vysokoškolsky vzdělaným občanům: dodržujte předpisy i v oblasti bytového hospodářství a nedopadnete jako hrdina novely v počátečních fázích svého manželství. /Ovšem, společnost nakonec nedopustí, abyste se svým jedináčkem strádali v jednopokojovém komfortním bytě, dlouhodobě; vždy se pomocná ruka najde, ale to psychické strádání před přestěhováním do většího jste si mohli ušetřit.

Eticky směšný je Puškáš v momentě, kdy problematizuje bydlení oné /předtím tak obdivované/ vilce naproti činžákům. Obyvatelka vilky poučuje hrdinu i čtenáře na s. 105: "Ale takový pohled z okna může i oklamat". /.../ "Víte, dnes když se rekne dům nebo nedej pánbůh vila, každý hned uvažuje: Takové známe, postavili to z nakradeného, bůhví odkud nabrali ty peníze a co já vím... A všichni to jsou měšťáci, hotovo! Ale že jsem se u těch cihel skoro udušila...". Nevypadá na to, neubráníl se Rotarides ironickým myšlenkám. Léčebný účinek takového obydlí je rychlý... -

"...utahala jsem se kvůli něčí panovačnosti a pýše...".

Slovenský spisovatel vlastně napsal etudu pro maturanty a jejich povinnou četbu v ČSSR. Puškáš není schopen ani oné otevřenosti, jež je v SSSR v 80. letech běžná v prozaické produkci. /V románu Anatolije Pristavkina "Gorodok", Novyj Mir 1982, si postaví mladý inženýr na periferii sídlištního města domek a spisovatel dává zaznít jeho vzrušené obrane osobního vlastnictví v SSSR, citují: "Plot vám dá příležitost stanout na vlastní půdě... Tam jste carem, králem, prezidentem, hlavou čehokoli - a to z vás dělá celého člověka. Možná vás sekýrují v práci, na cestě domů jsou k vám lidé hrubí, nadávají vám v obchodech - ale jakmile jste prošel vlastní brankou a zavrel ji na petlici, jste svým pánem...!/"

O těchto pocitech není zřejmě ještě záhodno v Československu otevřeně psát a tak Puškáš svého učitele nechává objevit "jiný svět" - vědy! Citují ze s. 110:

"jak klouzal očima stranou, jediný mimoděký pohled, jediný záblesk vědomí ho přenesl do jiného světa, kde nebylo žen obývajících vily, kde vládly docela jiné zákony času a prostoru... /.../ Stalo se něco?" zeptala se překvapená Nagajová. "Meteorit". "Meteorit" "Čtvrtý meteorit v historii s vypočítanou dráhou a mís-

tem dopadu!" "Ach tak..."

ocialistická vysokoškolská inteligencie dostáva u Puškáše ideový program svého života: neusilujte o "čtvrtý rozmer" /profesorů Nagajů a jejich vilek/: usilujte o rozvoj vědy v okolí Zvolena a Banské Bystrice a i v občanském živote to s vámi dobře a přímo zázračne - dopadne...

Ivan Hudec: Záhadný úsmev štrbavého anjela. /Edice Nová próza, Sl. spisovatel, Bratislava 1987, vyd. I., s. 149, náklad 7000./

Šestá kniha autora střední generace - I. Hudec, MUDr., nar. 1947 - mě přivedla do rozpaků. V povídce Šušník Madžo na s. 75 napr. čteme:

"Až raz prišiel do školy na besedu letec. Vojnový. Najradšej by sme ho boli ohmatali, maličkom sa ho dotkli iba ľahunko sa obtreli okolo parádnej čapice, ktorú si odložil na okraj stola. Už bol večer, keď nám zakázali pýtať sa. A zrazu plukovník, mal po tri veľké zlaté hviezdy na oboch pleciach - " atď. Autor je stejně starý jako já: kde přišel k takové literární skutečnosti? Na Slovensku opravdu takhle upřímně a svátostně prožívali chlapi návštěvu oficíra ve škole? Mezi českými vrstevníky jsem učinila v tomto smeru průzkum a dostalo se mi pouze výsměšných odpovědí: zřejmě ve vztahu k armádě existovala v této republice od 50. let rozdílná mentalita mezi českou a slovenskou mládeží. /Nemám odvahu obvinovat ho z lakování skutečnosti pro potřebu jeho literatury./ Hudec spojuje povídky krátkými texty jakéhosi umeleckého komentáře. Z jednoho, ze strany 118, cituji: "Omyl je iba neúplná pravda. Iba - také hrozné slovičko, lebo v tejto súvislosti dokazuje, že zrno v oku bolí väčší než pohľad v púšti."

Vezmeme poslední povídku ze současnosti Most a Taj-Baj. Autor je jako poslanec /a lékař/ přítomen schůzi na Kysuci. Jaký problém tam /málem donekonečna/ řeší občané? Problém hodný dovršené epochy socialismu: kdo dotáhne čtvrtou "skrutku" při slavnostním otevření nového mostu, když delegace bude tříčlenná. Hádky na schůzi o tomto problému rozčíli předsedu natolik, že dochází k jeho srdeční slabosti. Leží na stole, přítomný lékař se rozhoduje pro sanitku, předseda žádá místní "vedomkyňu". A ta za slůvek Taj-Baj píchá sponkou předsedu do nohy a tomu se ulevuje. A lékař doma přichází v učené knize na fintu vedomkyne: Její místa vpichu odpovídají čínské akupunktury nejen léčebnou metodou, ale i jí používaným názvem v kysucké slovenštině: zaríkávaní - Taj-Baj. Omyl vyloučen? Takle realita připomíná potihu práci u psacího stolu, prostudování odborné state o akupunktury jako inspiračního zdroje povídky: ovšem zaríkávaní do Kysuc je bytostně slovenské, a naznačuje svébytné možnosti slovenského lidového lékařství k Avarům a k civilizaci čínské. Který český spisovatel by se konci 20. století odvážil stejný příběh umístit na Valašsko, sousedící s Kysucema?

Po nečekaně zařazené vědeckofantastické povídce následuje kratička, ani ne jednostránková próza Emigrant. Téma i zpracování je společensky pravdivé až po okamžik, že emigrant /bez úcty v domově a ve světě nositel Nobelovy ceny! / se vrací do vlasti "po vojne". Byl to tedy emigrant předválečný? Proč tolik opatrnosti? Není to omyl? Ptám se v závěru.

Som najrepresentatívnejšou inkarnáciou povojnovej Európy; prežil som všetky jej dobrodružstvá, všetky jej pokusy, všetky jej drámy. Ako protagonista surrealistickej revolúcie som poznával každý deň aj tie najnepatrnejšie intelektuálne incidenty a odrazy skutočného vývoja dialektického materializmu a pseudofilozofických doktrín nacionálneho socializmu, založených na mýte o krvi a rase; dlho som študoval teológiu. A každý z intelektuálnych nárazov, ktorý môj mozog musel znášať tak, aby som vždy bol prvý, musel som draho zaplatiť čiernou mincou svojho potu a vášne. Ale hoci som sa zúčastnil so žiarivým fanatizmom, charakteristickým pre Španiela, ktorým som, na všetkých špekulatívnych hľadániach,

DALI

(*1904 - +1989)

i tých najprotichodnejších, na druhej strane som nikdy vo svojom živote nechcel patriť k akejkoľvek politickej strane. A ako by som to mohol chcieť teraz, dnes, keď politika sa práve chystá byť pohltená náboženstvom?

Od roku 1929 som bez prestania študoval procesy a vynálezy exaktných vied tohto storočia. Ak som nemohol vyčerpať všetky ich zá-
kutyia so zreteľom na monštróznú špecializáciu, rozumel som ich významu tak dobre, akoby najlepšie! Jedno je isté: nič, vôbec nič vo filozofických, estetických, morfológických, biologických alebo morálnych objavoch našej doby nepopiera náboženstvo. Naopak, architektúra chrámu exaktných vied otvára všetky okná nebesám.

/TAJNÝ ŽIVOT SALVADORA DALIHO, 1941/

NEPOVINNÉ ČÍTANIE

1/ LITERÁRNY TÝŽDENNÍK 3/1989

Citujem z rozhovoru s Jozefom Kotom, úradníkom a spisovateľom, ktorého dielo je charakterizované ako "kritická analýza súčasnej spoločnosti".

"Prijať funkciu - nezáleží na tom, či v štátnom aparáte, vo zväze, v redakcii - pre mňa vždy znamenalo dôsledne ju vykonávať, a nielen ju predstierať: lebo aj to sa niekedy robí." Pozrime sa, jeden z tých, poznamenaných, ktorí dvadsať rokov poctivo pracovali a zavinili dnešný stav; jeho nezaujímá čo robil; Kot je šťastím bez seba, že to robil poctivo, od nevidím do nevidím. Václav Černý tomuto druhu rozumel: ochotní k akejkoľvek vysokej funkcii.

2/ MLADÝ SVĚT 5/1989

Recenzent Mladého světa, Josef Chuchma kritizuje už po druhýkrát televízne rozhovory s našimi poprednými básnikmi, diskusiu o ničom. Vyslovene menuje Karla Šýsa, majstra blábolu, donedávna vždy ochotného k angažovaným "výpovediam". Dokazoval to skoro dve desaťročia. Dnes robí nedoslýchavého a nemieni sa kajať: "Prostě je taková doba, my spisovatelé nemůžeme předbíhat politiku... prorážet hlavou zeď není údělem novinářů, ani koneckonců spisovatelů..."

Kazom článku je fakt, že Chuchma píše meno slovenského básnika Štrpku ako Štrbku, i keď si jeho názory váži najviac zo všetkých menovaných; stávať by sa to nemalo.

My dávame Kota a Šýsa do jedného vreca a pomenovávame obsah goetheovsky: SPRIAZENÍ VOLBOU.

3/ DOTYKY 1/1989

Kedysi dali českí básnici novozaloženému časopisu názov TVÁŘ, podľa básnickej zbierky Františka Halasa. Tomu sa dalo rozumieť; Halas bol veľký básnik a navyše aj ľudský. Keď niekoľko rokov po vojne navštívil stalinský ZSSR, zhrozil sa. A začal sa obracať k obecnej t.z. katolíckej tradícii. Citlivý básnik nevydržal a v roku 1949 zomrel. Podobne, ako to nevydržal v roku 1938 Karel Čapek. Hovorí sa tomu tragédia ľudskej a básnickej veľkosti. Nový slovenský literárny časopis DOTYKY je pomenovaný podľa básnickej zbierky Miroslava Váľka. Ponúka sa zrovnávanie, ale všimnime si inú vec: rozhovor s básnikom, ktorý prvé číslo akosi zaštituje. Ako znamenie, ako zástava. Povedzme si otvorene, že je to smutné čítanie. Každý chce hovoriť o niečom inom. Válek varuje pred extrémami, zdá sa mu, že na vysvetlenie bielych miest ešte nie je čas a hlavne: vyžadujú odborníkov. Jednoducho - vyhovára sa. A upozorňuje: "Vám nemůže íst o to, udržívat hocijaké kontakty." Válek tým hovorí: vyberajte si len tie pokrokové, socialistické. Ale to už tu bolo. Revue z päťdesiatych /a sedemdesiatych/ rokov pretekajúce pokrokom a kontaktmi so súvercami. Skrátka: doporčuje sa slepá ulica. Hrá sa o čas.

Poctu pomenovať časopis podľa básnickej zbierky ministra kultúry,

Válek odmietal. A vedel prečo.

Obráťme pozornosť k DOTYKOM. Ich úroveň je veľmi nízka. Kto môžeš, porovnaj s MLADOU TVORBOU, TVÁŘÍ, SEŠITY pro mladou literaturu atď. a spadne na teba ťažký smútok. Grafická úprava obálky pripomína záručný list na pračky, vo vnútri reprodukcie kresieb a grafiky /nič zvláštne!/, opäť v žurnalistickej úprave. Každý chcel byť pri tom a tak literárnych príspevkov je veľa. Veľmi veľa. Z cudzích autorov v čísle trčí Apollinaire /čo by nebolo zlé v roku 1929, ale aj vtedy by to bolo málo/.

Vezmime si do rúk LISTY, HOSTA DO DOMU, SEŠITY, TVÁŘ, MLADÚ TVORBU, TVAR, AKORD, ŘÁD, NOVA ET VETERA a skúmajme, v čom bola ich kvalita. V jednoduchšej veci: obsah musel mať najmenej 50% prekladov z cudzích literatúr. A tie najlepšie mali 90% a iba 10% domácich príspevkov. Je v tom logika: z každého národa sa berie len to najlepšie.

Redakcia DOTYKOV to urobila naopak: viac ako 90% obsadila pôvodnými príspevkami. Porovnajme: predstavme si úroveň preteku na 100 metrov, v ktorom by domáci borci obsadili 9 z 10 blokov. Inak: nemožno nevidieť dobrú snahu. A nemožno nepopriať kolegom: všetko najlepšie!

-ii-

DOMINIK TATARKA

NAVRÁVAČKY

knížná edícia
fragment - k

otvorený list ◀◀◀

Vážený pán Havel,

jedného dňa, a všetci dúfame, že to bude skoro, budete opäť medzi nami a viem si predstaviť, s akým pohnutím budete čítať zoznam tých, ktorí svojimi podpismi apelovali za Vaše prepustenie. Pretože každý, kto prekonal svoj nezáujem o veci verejné, alebo svoj strach z hystericky si počínajúcej moci, spojil solidárnym aktom osobnej statočnosti svoj osud s Vaším. Stovky pracovníkov v kultúre sa týmto otvoreným činom nesúhlasu s panujúcimi pomermi stali v očiach svojho národa umelcami, mravnými autoritami. Lebo pracovať v kultúre a byť umelcom nie je to isté. Prvé vyjadruje spôsob obživy, druhé bytostnú účasť na osude človeka.

A predsa, keď budete čítať mená umelcov známych i menej známych, nechcel by som byť pri tom. Nemohol by som si totiž nevšimnúť, čo asi unikne pozornosti Vašej, že z môjho Slovenska sa Vám početnej podpory nedostalo. Hanbil by som sa. A z pocitu hanby Vám i píšem.

Hovoriť o tom, že na Slovensku sa ľudia boja väčšími, ako v Čechách, alebo na Morave, bolo by asi zjednodušením. Tu, rovnako ako všade v Československu, je strach po desaťročia premyslene zakomponovaný do života občana, ktorý svoju závislosť na štátnej byrokrácii a štátnej moci pociťuje na každom kroku. V takejto atmosfére strach nemožno súdiť. Je normálny. Myslím si však, že neochota väčšiny slovenských pracovníkov v kultúre pripojiť sa k českým kolegom má inú, vážnejšiu príčinu. Je ňou stav slovenskej kultúry. Nehovorím to rád, ale nemôžem nehovoriť.

V Čechách a na Morave jestvuje a vždy jestvovalo napätie medzi skutočnou kultúrou, autentickou hoci i za cenu prenasledovania, či vnútornej emigrácie, a medzi štátnou kultúrnou prevádzkou, chudobnou na osobnosti a pravdivosť. Na Slovensku takéhoto napätia niet. Štátna kultúrna prevádzka tu možno v ťažkých obdobiach československých dejín pôsobí menej tristným dojmom, ako u Vás, lenže za hroznú cenu: Za cenu, že paralelne nejestvuje slobodný kultúrny pohyb. /Slovenským umelcom, ktorí sa vymykajú z tohoto pravidla sa môžem ospravedlniť osobne, lebo ich možno spočítať na prstoch jednej ruky./ Preto kým v Čechách a na Morave sa môže stať, že oficiálne uznaní umelci/pocítia potrebu spojiť sa s tými oficiálne neuznanými, ktorí reprezentujú to najlepšie v českej a moravskej kultúre, na Slovensku sa pracovník v kultúre nemá ku komu vzťahovať, s kým porovnávať. Slovenská kultúra, presiaknutá kompromismi, nesvojprávne sa potácajúca medzi povoleným a trpeným, alebo priamo slúžiaca panujúcej ideológii, nie je takto samozrejme ani schopná pravdivo nazrieť svoje určenie, presiahnuť samu seba a zdvihnúť hlas za prenasledovaného človeka.

Keď Vám píšem, mám na pamäti myšlienku, ku ktorej sa často vraciate, že totiž sloboda je nedeliteľná. Že nemožno byť slobodný v spoločnosti, kde iný trpí. Nedeliteľná je i sloboda

tvorby. Nemožno slobodne tvoriť, ak toto právo je upierané druhému. Som presvedčený, že tragédia slovenskej kultúry spočíva práve v neschopnosti uvedomiť si tento elementárny fakt. Tá neschopnosť má ovšem svoje príčiny. Métou slovenskej kultúry nie je oslobodenie sa v pravde, ale nanajvýš tvorivá sebarealizácia, podnikanie s umeleckým artefaktom. Umenie tu chce byť neprogramovým, nechce sa vzťahovať k morálke, či mravnosti, chce byť práve len sebou, sebe témou i obsahom. Vzťah človeka k skutočnosti /tým však i vlastnú tvorbu/ nazerá slovenský pracovník v kultúre horizontálne, bez jeho transcendentného presahu. Preto nie je schopný riskovať nič, čo by ohrozilo jeho príjem, postavenie v štruktúre, alebo jeho exkluzívnu prácu. Stretám sa s názorom, že jedine dielo platí, že iba vystavené obrazy a sochy, jedine štátom publikované knihy sa počítajú, nimi jedine že autor prežíva. V úzkosti sa však zamýšľam nad zmyslom a hodnotou tvorby, vykupovanej mlčaním k osudu druhého, zaštitenej nie hlasom svedomia, ale chladným kalkulom s politickou realitou.

V Čechách a na Morave môže byť kultúra hlasom národa, jeho chrbticou, jeho biedou alebo jeho slávou. Na Slovensku nie. Zostávam vždy v trápnych rozpakoch, keď počúvam vážne mienené tvrdenie, že spôsob, akým proti represii a svojvôli úradov protestujú umelci českí a moravskí, je na Slovensko neprenosný. Cítim však, že je to trpká pravda: Niet na akých slovenských umelcov /tu sa opäť ospravedlňujem výnimkám/ preniesť myšlienku solidarity, spoluzodpovednosti za slobodný československý údel, niet u koho sa dovoliť tej nedeliteľnosti slobody. Svedomím, chrbticou, či slávou svojho národa proste slovenská kultúra nie je.

Vážený pán Havel, nepovedal by som všetko, keby som sa Vám nezmienil, že podpisy, ktoré chýbajú od slovenských pracovníkov v kultúre, sú vyvážené inak. Váš osud, ako i osud ďalších politických väzňov v Československu a osud dodržiavania ľudských práv v tejto zemi, pozorne sledujú slovenskí kresťania. V hlbokej úcte sú s Vami duchovne, sprevádzajú Vás modlitbami. Považujem to za podstatné, lebo oni jediní to vždy budú, ktorých každodenná starosť o trpiaceho bližného bude posväcovať túto ničím pozoruhodnú zem, oni jediní prinášali i prinesú obeť potrebnú k tomu, aby tento štát večne nebol hanbou Európy. A ak somsa podpísom za Vaše prepustenie musel pripojiť k umelcom českým, som rád, že modlitbou sa môžem pripojiť k silnému duchovnému prúdu, ktorý k Vám smeruje zo Slovenska.

Súčasťou práve tohoto prúdu, nemotivovaného stavovskou kolegalitou, ale láskou, je i odkaz Vám blízkeho slovenského spisovateľa, Dominika Tatarku, ktorý sa tu na Slovensku nedočkal kolegiálnej solidarity celých dvadsať rokov. Pred niekoľkými dňami sme sedeli pri lôžku, na ktoré je pripútané jeho chorobou celkom vysilené telo. Ťažko si povzdychol: "Môct' tak sadnúť k písaciemu stroju a natukať dva listy." "Komu by ste napísali, Dominik?" opýtal sa ho Martin Šimečka. "Václavovi Havlovi a do Hlasu Ameriky."

Váš Ivan Hoffman

V Bratislave 20. 2. 1989

Václav Havel

VIEDENSKÝ ZÁVEREČNÝ DOKUMENT: PREDNOSTI

1. Vo viedenskom Záverečnom dokumente, ktorý bol podpísaný 19.1. 1989, sa zúčastnené štáty dohodli na závažných krokoch, ktoré prehĺbujú dohody, uzavreté v Helsinkách /1975/, a v Madridskom záverečnom dokumente /1980/.

/A/ HUMANITÁRNE ZÁLEŽITOSTI /str. 48-49 a Dodatok XI/

- Po prvý raz všetci účastníci /vrátane Sovietskeho zväzu a východoeurópskych štátov/ prijali sústavný monitorovací mechanizmus, umožňujúci iným štátom vysloviť námietky proti porušeniu ľudských práv kedykoľvek. Vlády sa nemôžu skrývať za falošné tvrdenie, že upozorňovanie na porušovanie ľudských práv sa rovná zasahovaniu do ich vnútorných záležitostí.

Mechanizmus obsahuje štyri body:

/i/ vlády môžu požadovať informácie o údajnom porušovaní ľudských práv a podávať hlásenia o nom iným vládam, keď je potrebné. Dotyčná vláda musí odpovedať.

/ii/ vlády môžu vyžadovať bilaterálne stretnutia s inými vládami, kedykoľvek vznikne podozrenie o porušení ľudských práv a požadovať nápravu. Dotyčná vláda nemôže stretnutie odmietnuť.

/iii/ procedúra oznámenia umožňuje vládam informovať 34 ostatných štátov písomne o akomkoľvek podozrení o porušovaní ľudských práv.

/iv/ akékoľvek podozrenie z porušenia ľudských práv, ktoré nebude vyriešené, sa môže vzniesť na každoročnej schôdzi Konferencie o humanitárnych záležitostiach.

- Každý rok sa bude konať Konferencia o humanitárnych záležitostiach v čase pred nasledujúcou schôdzkou viedenského typu v Helsinkách v 1992. /Paríž 1989, Kodan 1990 a Moskva 1991/. Na tých-

to schôdzkach sa bude diskutovať o ľudských právach a bude sa uvažovať o zlepšení práce na tomto poli aj o zlepšeníach fungovania mechanizmu, ustaveného vo Viedni.

- Konferencia bude mať zvláštnu pracovnú skupinu na prediskutovanie podozrení o porušovaní ľudských práv, ktoré mechanizmom neboli vyriešené.

- Na rozpracovaní mechanizmu sa bude pokračovať na ďalších schôdkach konferencie po Helsinkách.

/B/ ĽUDSKÉ PRÁVA /str. 7-13/

- Viedenský záverečný dokument obsahuje nové a kľúčové záväzky v oblasti ľudských práv. Toto je osobitne dôležité, keďže niektoré východoeurópske štáty zavádzajú liberálnejšie praktiky, kým iné zaostávajú.

Zákony

- Zákony, úpravy, praktiky a postupy sa urobia v súlade s medzinárodnými záväzkami o ľudských právach, vrátane tých, ktoré sú zakotvené v Helsinských dohodách.

- Všetky zákony, ktoré sa vzťahujú na ľudské práva, budú publikované.

Právo poznať svoje práva

- Všetky helsinské dokumenty a iné dokumenty, ktoré sa týkajú ľudských práv /napr. Medzinárodné zmluvy/ budú publikované a budú dostupné vo verejných knižniciach vo všetkých štátoch.

Zákaz diskriminácie

- Jednotlivci, ktorí sa pokúsia uplatniť svoje práva - a členovia ich rodín - nebudú za to diskriminovaní.

Účinnosť v prípade porušovania ľudských práv

- Jednotlivci budú mať účinné opravné prostriedky, ak budú ich práva porušované. Tieto opravné prostriedky budú zahrňovať právo na verejné vypočutie, právo na odvolanie, právo byť reprezentovaný právny zástupcom a pod. Ak bude sťažnosť zamietnutá, odpoveď bude podaná takým spôsobom, aby sa jednotlivci mohli znova odvolať /osobitne dôležité v prípade ľudí, ktorí žiadajú o vystahovanie/.

Náboženská sloboda

- Jednotlivci a náboženské združenia nebudú diskriminovaní kvôli svojej viere.

- Združeniam veriacich bude zaručené oficiálne uznanie, ak o to požiadajú.

- Náboženským združeniam bude dovolené organizovať sa podľa vlastných pravidiel. Bude im dovolené zriaďovať a udržiavať miesta bohoslužieb a vyberať, vymenovať a nahradiť svojich predstaviteľov.

- Náboženským združeniam bude dovolené vyberať a prijímať dobro-

voľné finančné príspevky.

- Bude sa rešpektovať právo školit kňazov v seminároch, poskytovať náboženskú výuku doma a v skupinách. Táto náboženská výuka sa môže konať v jazyku, ktorý si jednotlivec zvolí.
- Jednotlivým veriacim bude dovolené osvojovať si, vlastniť a používať náboženské knihy v jazyku podľa výberu a iné náboženské predmety a materiály. Bude im dovolené dovážať náboženské publikácie a materiály a rozširovať ich.
- Akékoľvek obmedzenia týchto náboženských práv musia byť uvedené v zákone, ktorý musí byť v súlade so záväzkami štátov vo veci ľudských práv. Tieto zákony musia zabezpečovať plnú náboženskú slobodu.

Národnostné menšiny

- Príslušníci národnostných menšín nebudú diskriminovaní. Ich ľudské práva budú chránené.
- Vlády budú vytvárať podmienky na podporu etnickej, kultúrnej, jazykovej a náboženskej identity národnostných menšín.

Sloboda pohybu

- Bude rešpektovaná sloboda pohybu v rámci každej krajiny a právo opustiť ktorúkoľvek krajinu a vrátiť sa do vlastnej krajiny. Toto je po prvý raz, čo sa právo na slobodu explicitne odráža v Helsinských dohodách.
- Akékoľvek obmedzenia týchto práv budú výnimočné a nebudú zneužívané. Tieto obmedzenia musia byť v súlade s medzinárodnými záväzkami. Toto opatrenie je zamerané na tie východoeurópske štáty, ktoré používajú výnimky v Medzinárodnej zmluve o občianskych a politických právach, aby zabránili ľuďom vôbec opustiť svoju krajinu/.

Väzni

- Nikto nebude podliehať svojvoľnému uväzneniu, zadžaniu alebo vyhnanstvu /včítane vnútorného vyhnanstva alebo vyhnanstva do zahraničia/.
- Budú zabezpečené náležité podmienky pre tých, ktorí sú uväznení, včítane práv na návštevy.
- Mučenie bude zakázané.
- Jednotlivci budú chránení pred zneužitím psychiatrie.

Sledovanie Helsinských dohôd.

- Jednotlivcom a skupinám bude dovolené angažovať sa v dodržiavaní a ochrane ľudských práv. Budú môcť dohliadať na uskutočňovanie medzinárodných dohôd, vrátane tých, ktoré sa týkajú ľudských práv.

- Títo jednotlivci a skupiny budú môcť nadväzovať priame kontakty s inými jednotlivcami a skupinami ako vo vlastnej krajine, tak aj v iných štátoch.

- Tieto skupiny a jednotlivci budú mať priamy prístup k informáciám a opatreniam o medzinárodných dohodách a bude im dovolené vyjadrovať svoje názory na tieto záležitosti. /Západ by si bol želal zabezpečiť ešte výraznejšie vyjadrenie, v tomto prípade ale predovšetkým NDR, Rumunsko a Bulharsko sa proti tomu postavili/.

/C/ A ďalej? /str. 50 a 52 a Dodatok XIII/

- Po prvý raz sa na následnej konferencii hostitelia budúcich schôdzok CSCE zaručili, že poskytnú podmienky a otvorenosť a prístup prinajmenšom na takej úrovni, aké poskytl Rakúšaniam vo Viedni. Toto sa bude vzťahovať na Moskovskú konferenciu a všetky následné schôdzky.

- Žurnalisti, predstavitelia NGO a náboženských skupín a súkromní občania /ako z hostiteľskej krajiny, tak aj zo zahraničia/ budú mať zaručený prístup do hostiteľského štábu a na pôdu schôdzok.

- Hostiteľský štáb umožní kontakty medzi delegátmi alebo návštevníkmi, konanie pokojných zhromaždení a žurnalistom slobodné spravodajstvo.

obsah**1-1989**

JANKO SILAN	DOM OPUSTENOSTI	2
IVAN DIVIŠ	ZÁZNAMY A BÁSNE	17
A. JAGODZIŃSKI	ROZHOVOR S IVANOM DIVIŠOM	27
JAKUB SOJKA	DVE VENOVANIA	35
JINDŘICH CHALUPECKÝ	SMYSL OBĚTI	37
JIŘINA HAUKOVÁ	BÁSNE	46
IVAN HOFFMAN	POVAHA ISTOTY	48
R O Z H O V O R S LECHOM WALESEM		52
IVAN KADLEČÍK	PROROCTVÁ	64
M. R. ŠTEFÁNIK-KALENDÁRIUM	/dokončenie/	66
HANA PONICKÁ	RÍMSKA KAPITOLA	73
MICHAL GLASNÝ	BALÓNÍK	79
GLOSÝ-ÚVAHY-RECENZIE-KRITIKY:		
Milan Šimečka	- Svědomí ruské inteligence	96
Ivan Hoffman	- Ešte raz o Bratislave náhlas	100
Vladimír Maňák	- Konečne jasné slovo	103
-iĉ-	- Taška a inteligencia	106
Miroslav Kusý	- Za Jaromírom Kopsom	108
Martin M. Šimečka	- Prívlastky	111
Polské nezávislé vydavateľstvá		113
Iva Kotrlá	- Z katalogu čtenářských záznamů	115
D A L I		121
-ii-	- Nepovinné čítanie	122
Ivan Hoffman	- Otvorený list	124
DOKUMENTY:		
VIEDENSKÝ ZÁVEREČNÝ DOKUMENT	- PREDNOSTI	127

/FRAGMENT-K 1-1989/ NEZÁVISLÁ REVUE PRE LITERATÚRU,
III. ročník UMENIE, HISTÓRIU A DISKUSIU

Príspevky posielajte do redakcie podobnou cestou,
akou sa k Vám dostal náš časopis!

FRAGMENT 1

MAR. 2 1987

K

FRAGMENT 2

APR. 1987

K

FRAGMENT 3

JUL 1987

K